

R.P.M. Rhoen

HET SILVER

Over de tinnegieterijen

DER KLEIJNE

in Zeist vanaf

LUIJDEN

midden achttiende eeuw

Over de tinnegieterijen in Zeist
vanaf midden achttiende eeuw

‘Het silver der kleine luijden’

R.P.M. Rhoen

Colofon

'Het silver der kleijne luijden' - Over de tinnegieterijen in Zeist vanaf midden achttiende eeuw

© Stichting De Zilver-Kamer, januari 2020

Alle rechten zijn voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, Stichting De Zilver-Kamer.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een zo betrouwbaar mogelijke uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen.

Inhoud

Algemeen

- 4 Over tinerts en zijn gebruik
- 6 Het produceren van gebruiksartikelen en edeltin
- 6 Gieten
- 7 Forceren
- 7 Walsen
- 7 Het uiterlijk van de huid

De perioden

- 9 Eerste periode 1758-1853 | Broederhuis
- 16 Tweede periode 1923-1993 | Algemeen

Tinnegieterijen

- 20 Gerofabriek (1923-1954)
- 24 *Ontwerpers*
- 30 *Beëindiging fabricage*
- 31 H. Methorst | De Klop (1925-circa 1940)
- 34 N.V. Fix (1928-1941)
- 36 Zeister Tin Industrie (z.t.i.) (1932-1964)
- 43 Sierkunstfabriek 'Tres' (1934-1936)
- 45 Gerritsen & Van Kempen (1936-1938)
- 46 Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) (1950-1971) | Tinnegieterij Hollandia (1971-1975)
- 53 K.C. Roelen (1954-1968)
- 61 Oud Hollands Handwerk (1957-1959)
- 62 Oud Hollandsch Handwerk | Oud Hollands Handwerk (1960-1967)
- 68 Tinatelier Vos | Zeister Tin Atelier (1963-2009)
- 71 Tinnieterij A. Ruyssenaars (1970-1984)
- 74 De Tinnegieter (1972- 1992)
- 76 Firma H. Vos (1979-1982)
- 78 Kurz Edeltin B.v. (sinds 1987)
- 85 Tinindustrie 'Kleinkunst' (1958-1977)
- 87 Zwartebol en Van der Leeden B.v. (1968-2006) en Tielse Tinindustrie Rio B.v. (1985-2005)
- 89 Vijf korte films over het werken met tin
- 90 Bronnen
- 91 Over de auteur en Stichting De Zilver-Kamer

► Reformatorisch Dagblad, 4 september 1981.

'Tin, het zilverwitte, zeer zachte metaal dat reeds in voorhistorische tijd bekend was, trekt nu eenmaal over het algemeen minder belangstelling dan de edele metalen goud en zilver. In de middeleeuwen en ook in later tijd - tot het eind van de 17^e eeuw - werd het grotendeels voor vaatwerk en tafelgerei gebruikt. Men noemde het wel het 'silver der kleine luijden' en als zodanig heeft het zijn bescheiden maar daarom niet minder onmisbare rol in de cultuurhistorie gespeeld.'

'Van zilveren, verzilverde, of van andere materialen'

In artikel 2 van de statuten van de Stichting De Zilver-Kamer staat als doel vermeld het verzamelen en tentoonstellen *'van zilveren, verzilverde, of van andere materialen vervaardigde voorwerpen, die ontworpen en/of gefabriceerd zijn in de Gemeente Zeist of connectie hebben met Zeist'*. Een van de *'andere materialen'* is tin.

Zeist heeft een rijke historie op het gebied van tinnegieten en vandaar dat de Stichting haar aandacht ook geeft aan *'het zilver van de gewone man'*.

Over tinerts en het gebruik

Tin is een metaal dat zilverwit van kleur is. Het is een van de meest begeerde metalen ter wereld. Tin is onder andere belangrijk als legeringselement in brons, messing en lagermetalen. Het wordt gebruikt voor de productie van elektronische schakelingen en voor loodgieterswerk.

Op de ranglijst van de ertsen die voorkomen in de aardbodem staat tin op plaats 51. Er zijn wel 35 landen waar zich tinmijnen bevinden. De winning kan tot ernstige milieuproblemen leiden.

Het smeltpunt van tin ligt bij 232°C.

De naam tin komt van het Oergermaans of Proto-germaans *tina*. Uit deze stamtaal ontwikkelde zich onder andere het Oudsaksisch (voor 1100), Oudengels (voor 1100), Oudnoords (voor 1500) en Oudfries (voor 1550) en in die talen werd dit metaal *tin* genoemd. In het Oudhoogduits (voor 1100) noemde men het *zin* (de klank *ts* geschreven als *z*).

► Een van de oudste gebruiksvoorwerpen van tin, een po met een bolle buik en een platte verbogen rand.

In een handschrift in het Middelnederlands (1200-1500) - de taalperiode na het Oudnederlands (800-1200) - daterend uit de eerste helft van de veertiende eeuw, staat waarschijnlijk de oudste vermelding: *'Brac dat swaerd alst ware tin'* (Brak het zwaard alsof het van tin was).

De Latijnse en scheikundige naam is *stannum* en het scheikundige symbool *Sn*.

Tin wordt bij een temperatuur tussen 1200-1350 graden Celsius gewonnen uit tinerts. Het belangrijkste tinerts is cassiteriet (tinsteen) (SnO_2). Dit erts bevat 79% tin. Andere tinertsen zijn stannien (ook wel stanniet genoemd) ($\text{Cu}_2\text{SnFeS}_4$) en tealliet (PbSnS_2). Deze ertsen bevatten respectievelijk 27% en 30% tin.

▲ Een broodje tin in de originele kleur (zilverkleurig).

Omstreeks 3500 vóór Christus was tin al bekend in het Midden-Oosten. De voornaamste streken waar toen tinerts werd gewonnen waren Centraal-Azië (Khorasan) en Turkije (Taurus).

Als tin gelegeerd wordt met koper ontstaat brons. Het gebruik van bronzen werktuigen was een hele grote stap in de ontwikkeling van de menselijke beschaving. In het Midden-Oosten valt de Bronstijd van omstreeks 3500 tot rond 1000 vóór Christus. De Bronstijd in Nederland vangt aan omstreeks 2000 vóór Christus. Hier te lande werd dus aanmerkelijk veel later voor het eerst tin gebruikt.

In Europa werd rond 2150 vóór Christus in Engeland (Cornwall en Devon) voor het eerst tinerts gewonnen. Op het vasteland van Europa werd pas in de 12e eeuw in Duitsland (Bohemen en Saksen) tin ontdekt. Tot begin 18e eeuw werd in Nederland voornamelijk tin uit deze landen geïmporteerd.

In 1710 werd tin gevonden op het Indonesische eiland Bangka en in 1851 op het naburige eiland Belitung (voorheen Banka en Billiton genaamd). Het 3e tin-eiland voor de kust van Sumatra was Singkep. Op Singkep werd in 1889 met het winnen van tinerts begonnen.

Sinds de vondst op Bangka - waarop de VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) het monopolie had - werd in Nederland ook tin uit Indonesië geïmporteerd.

Tot 1958 bleef Nederland door de Billiton Maatschappij betrokken bij de tinwinning in Indonesië.

In vroeger tijden heeft tin in ruime mate gediend voor het vervaardigen van eet- en drinkgerei. Van belang bij deze toepassing was dat zuiver tin niet giftig is. Zuiver tin is echter niet te verwerken. Het metaal is te zacht en te buigzaam. Om de nodige hardheid te krijgen wordt een kleine hoeveelheid van een van de metalen koper, bismut, antimoon of lood of een combinatie ervan toegevoegd. Dit toevoegen noemen de tinnegieters het 'breken' van tin.

De toevoeging van lood voor de gebruiksartikelen die in direct contact komen met voedsel bestemd voor menselijke consumptie is vanaf 2006 verboden.

Siervoorwerpen worden gemaakt van siertin of pewter, een tinlegering met 7% antimoon en 2% koper.

Bij een temperatuur lager dan $13,2^\circ\text{C}$ wordt tinmetaal aangetast door tinpest ook wel tinrot genoemd. Dat is een niet te stoppen proces als gevolg van de verandering van de kristalstructuur waarbij tin overgaat van het stevige zilverwitte tinmetaal in grijszwart poederachtig tin. Op het tinnen voorwerp ontstaan dan donkere plekken met blaasjes - die de middeleeuwer aan de pest deed denken - en onefenheden.

Veel van het antieke tin is door de tinpest en omsmelten verloren gegaan.

▲ Ernst Julius Cohen (1869-1944).

De Nederlandse scheikundigen E.J. Cohen (1869-1944) en C. van Eijk (1870-1940) dachten in 1899 de oorzaak van tinpest te hebben ontdekt. De Duitse tin-deskundige en tinverzamelaar Fritz Bertram (1886-1967) is het daarmee oneens. Hij schrijft daarover in zijn artikel *'Ist die Zinnpest Übertragbar?'* (Weltkunst xxvi, 1956, nr. 24, p. 13): *'Auch starke Temperaturschwankungen können nicht der Grund sein, denn sonst wäre die gute Erhaltung so vieler Leuchter und Taufbecken in den meist un geheizten Dorfkirchen nicht zu erklären.'*

De oorzaak wordt tegenwoordig meer gezocht in de zuiverheid van tin.

Het produceren van gebruiksartikelen en edeltin

Tin is op drie manieren te bewerken, namelijk door te gieten, te forceren en te walsen. Bij de eerste methode is tin vloeibaar en bij de twee andere methodes wordt met een tinnen plaat gewerkt.

Bij het bewerken of buigen van zuiver tin kan men het geluid van de brekende kristallen horen. Dit noemt men 'schreeuwen', 'krijzen' of 'huilen'.

Gieten

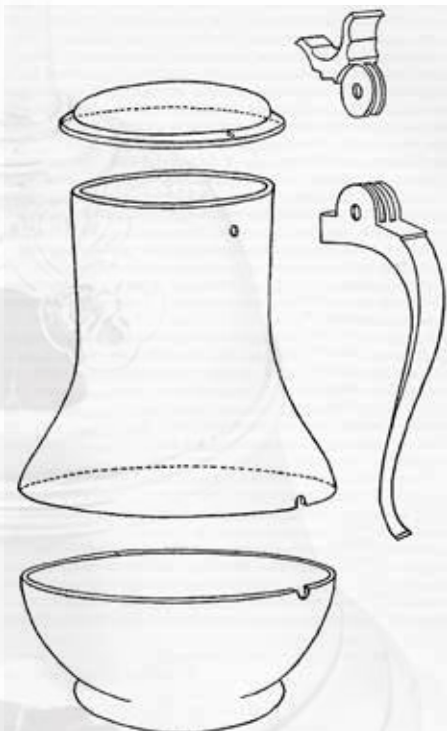
Voor het gieten bestaan vier verschillende methoden. Sommige daarvan zijn al zeer oud en andere technieken zijn in de 20e eeuw ontwikkeld.

- **Zandgieten** | Historisch gezien is dit de oudste giettechniek. Het gieten in zand wordt voornamelijk toegepast voor het maken van tinnen borden en schalen.
- **Coquille-gieten** | Een coquille is een metalen gietvorm. Voor elk onderdeel is een aparte coquille nodig, waarbij ervoor moet worden gezorgd dat die delen na het gieten perfect op en in elkaar passen. De meeste glad tinnen kannen en vazen worden in coquilles gegoten.
- **Hogedrukieten** | Het tingieten onder hoge druk leent zich bij uitstek voor het maken van reliëfartikelen, waarbij het zo belangrijk is dat de kleinste details in volle glorie 'tot leven komen'.
- **Centrifugaal gieten** | Bij deze methode wordt het tin met behulp van middelpuntvliedende kracht tot in de kleinste hoekjes van de vorm geslingerd. Een techniek die vooral bij het maken van kleine lepeltjes, miniatuurtjes en kleine onderdelen voor kannen, zoals oren, knoppen en handvatten, wordt gebruikt en met name bij grote series.

De technische ontwikkeling staat echter niet stil. Martijn van Zon, eigenaar van tinnegieterij 't Oude Ambacht in Alphen in een interview met het weekblad De Maas & Waler in 2018: *'En het oude ambacht gaat nu al samen met de moderne tijd: we gebruiken bijvoorbeeld laser en 3D voor de uitwerking van verschillende ontwerpen. Het oude ambacht met een moderne touch.'*

Als een voorwerp uit verschillende afzonderlijke onderdelen bestaat, zoals een kan, dan worden ze aan elkaar gesoldeerd. Een kan bestaat uit een lichaam, een deksel, een handvat met het scharnier en een duimrust met de kaak van het scharnier. Het lichaam bestaat uit een voetstuk met de bodem en een halsstuk. Nadat deze twee stukken aan elkaar zijn gesoldeerd, wordt het handvat er aangezet. Vervolgens wordt de duimrust met kaak aan het deksel en het handvat met het scharnier bevestigd.

De duimrust is vaak versierd met één of twee eikeltjes, één of twee bolletjes, een haakgreep of een palmet.

Forceren

Forceren is een mechanische vormgevingstechniek waarbij een ronde tinnen plaat in een bepaalde vorm wordt gedwongen.

Een ronde tinnen plaat - deze wordt de bodem - wordt op de forceerbank (draai-bank) tussen twee assen geklemd. Op een van de assen zit een mal (matrijs). Terwijl de assen ronddraaien, wordt de bodem gecentreerd en daarna wordt met een forceerstaal het materiaal op de vorm van de mal geduwd (drijven/buigen). Als het in de gewenste vorm is gebracht wordt het product afgedraaid. Eerst met een ruw mes en daarna met een glad mes.

De wand van geforceerd tin is veel dunner dan van gegoten tin. De producten zijn daardoor ook nog eens goedkoper.

Op deze wijze worden bekers, borden, kanlichamen, kommen, kroezen, pul-len, schalen en vazen vervaardigd. Afzonderlijke onderdelen (handvatten, oor-tjes, pootjes, versieringen in de vorm van eikeltjes en/of bolletjes) worden aan de romp vast gesoldeerd.

Walsen

Bij deze techniek wordt een tinnen plaat door een wals gevoerd, waarbij deze rond gebogen wordt (vergelijk met de vorm van een blik). Daar waar de uiteinden elkaar raken, wordt de naad dicht gesoldeerd. Bij deze techniek moet de bodem apart worden aangezet. Deze techniek is geschikt voor bijvoorbeeld bierpullen. In dat geval wordt een deksel, een handvat met het scharnier en een duimrust met de kaak van het scharnier aan het kanlichaam gesoldeerd.

Bij deze techniek kan het kanlichaam met een reliëf worden versierd. Het reliëf zit op de wals en wordt in de tinnen plaat gedrukt.

Het uiterlijk van de huid

Tin oxideert vrij langzaam. Het kan soms jaren duren voordat zuiver tin zacht warm grijs wordt. Door de toegevoegde stoffen (koper, bismut, antimoon of lood of een combinatie ervan) ontstaat sneller verkleuring. Een verkleuring die door ouderdom optreedt, noemt men patina.

Het uiterlijk van de huid is een kwestie van smaak. Hiervoor bestaan verschil-lende methoden om dit te bereiken.

- **Antiek** | Veel siertin wordt door de tinnegieters kunstmatig grijs gemaakt. Hiervoor wordt een oxidatielaagje aangebracht om de fraaie, antieke tint te verkrijgen, het zogenaamd patineren. In Nederland is dit de meest gevraagde manier van tinafwerking. In Duitsland, Zwitserland en de Scandinavische lan-den stelt men juist het blanke tin dat zo licht als zilver is op prijs.

Kunstmatig patina wordt verkregen door onderdompeling in een bad met zoutzuur of salpeterzuur. Kunstmatige patina is vaak te egaal van kleur.

Behalve de kunstmatige patina wordt soms een kunstmatige slijtage (an-tiek finish) aangebracht. Oud tin vertoont meestal een licht poreus oppervlak.

Met staaldraadborstels kan eenzelfde effect worden bereikt.

- **Gepolijst** | Tin dat zijn schitterende glans krijgt door het tijdens de afwerking met zorg te polijsten. Polijsten kan met behulp van een polijstmachine met roterende borstels of in een polijsttrommel gevuld met keramische korreltjes.
- **Satijn** | Door het tin te borstelen wordt een matglanzend effect bereikt. De kleur blijft bij deze vorm van afwerking het dichtst bij de originele tinkleur.
- **Beschilderen van tin** | In de 18e eeuw werden veel tinnen voorwerpen gelakt. De in goud, geel, groen en andere kleuren op het donkere fond aangebrachte versieringen op de antieke voorwerpen zijn soms bijzonder fraai, maar ze heb-ben vaak ook een rustiek karakter. In de 20e eeuw werd deze versieringstech-niek heringevoerd. Met de hand wordt het tin beschilderd en van een of meer laklagen voorzien.

► Handbeschilderd tinnen theeservies - Gero ca. 1930.

▼ Tinnen figuurtjes vervaardigd door de Moravische Broeders uit Zeist. Evangelische Broedergermeente, Zeist. Datering 1700 - 1800. Materiaal tin
Afmetingen h 11,5 cm (max.) x b 9 (max.) x d 2,

Dat is een politieke tinnegieter

Iemand, die over staatkundige zaken praat
zonder er iets van te begrijpen,
iemand, die vals redeneert over de politiek

Dat is staatkundige tinnegieterij

Onoordeelkundig meepraten over staatszaken

Zorgen in het huwelijk komen na 't tin

Of De moeilijkste tijd komt na 't tin
Na zes en een kwart jaar getrouwd te zijn

't Is me een tinnegieter wel

Hij brengt er niets van terecht

't Geweten is als tin, je kunt 't buigen

Je kunt er alle kanten mee uit

Hij kijkt met een tinnen blik

Hij kijkt dof

Hij is van 't goede tin gegoten

Een uitstekende kerel

Ze moeten van tinnen borden eten

Ze hebben het niet breed

Iemand in de tinkast zetten

Iemand, die mooi gekleed wil gaan
en niet wil werken

Gouden woorden telen

dikwijls tinnen daden

Veel beloven, weinig geven

▲ Stel tinnen boekensteunen in de vorm van uilen, ontwerp Chris van der Hoef voor Gero, ca. 1933.

In 1746 vestigde de Evangelische Broedergemeente (Unitas Fratrum) zich in Zeist. In de hoge heerlijkheid Zeist kon zij haar geloof ongehinderd uitoefenen. Aan de weerszijden van de oprijlaan van het Slot van Zeist werden twee pleinen aangelegd: het Broederplein en het Zusterplein. Aan deze pleinen verrezen de woningen van de gemeenteleden en de zogenaamde koorhuizen.

De gemeente was ingedeeld in verschillende groepen - kinderen, meisjes, jongens, ongehuwde zusters, ongehuwde broeders, echtparen, weduwen en weduwnaars - die koren werden genoemd. De ongehuwde broeders woonden samen in het Broederhuis, de ongehuwde zusters in het Zusterhuis en de weduwen in het Weduwenhuis.

Het Broederhuis dat in 1748-1749 werd gebouwd, was een van de eerste huizen. In het souterrain bevonden zich de werkplaatsen, op de benedenverdieping de winkels en op de eerste verdieping en de zolder de woon- en slaapruimten.

Eerste periode 1758-1853 | Broederhuis

Het was de zilverglans van het tinwerk dat de burgerij in de 16e eeuw het gevoel van rijkdom gaf. Het tinnen serviesgoed dat zelden gebruikt werd en voor sieraad diende en het edeltin - luxe artikelen die als pronkstuk dienden -, stonden in de tinkast. Daar komt het spreekwoord 'Zij moest in de tinkast zitten' vandaan. Betekenis: het is een vrouw, die voor de pronk leeft.

De ereplaats dat tin in de huishouding had, begon het in de 17e eeuw langzaam te verliezen. Door de toegenomen welvaart kon de rijke burgerij zich de aankoop van Chinees porselein, Delfts aardewerk en glas permitteren. Het tinwerk verhuisde naar de keuken en van de keuken naar de kelder.

Bij de lagere standen en zeker op het platteland kon men de tinnen gebruiksartikelen (kannen, lepels, borden, schotels, kroezen en kommen) en siertin tot in de 19e eeuw wel vinden.

► Broederhuis op het Broederplein, rond 1900.
Beneden (souterrain) waren de werkplaatsen.

In Zeist werd al in de 18e eeuw het ambacht van tingieten uitgeoefend. Met de komst in 1746 van de Evangelische Broedergemeente naar Zeist kwamen ook ambachtslieden mee.

In 1758 werd op voorstel van tinnegieter Benedict Roslin (komt ook voor als Roselin en Rostin) (1723-1798) een tinnegieterij opgericht. De tinnegieterij was

een van de bedrijven in het Broederhuis, het koorhuis voor de ongehuwde broeders, op het Broederplein. In het souterrain van het Broederhuis bevonden zich de werkplaatsen; naar alle waarschijnlijkheid dan ook de tinnegieterij en misschien wel in dezelfde ruimte als de goud- en zilversmederij. Zowel de tinnegieter als de zilversmid moeten hun metaal in een kroes smelten.

Tinnen voorwerpen werden in de 18e eeuw - en nog - vaak met motieven beschilderd. Dat zou eveneens binnen het Broederhuis kunnen zijn gedaan, want er was een lakkerij (Mahlerey oder Lackierey).

Levensloop Roslin

Benedict Roslin werd op 16 juni 1723 in Malmö (Zweden) geboren. In 1724 verhuisde het gezin naar de garnizoensplaats Christianstadt en in 1730 naar de havenstad Karlskrona, de thuisbasis van de Zweedse vloot, waar zijn vader tot admiraliteits-arts was aangesteld. Na diens overlijden in 1739 verhuisde zijn weduwe met de kinderen naar Stockholm. Daar kreeg Roslin in 1740 een baan als schrijver bij het Collegium Medicum.

Rond die tijd begon hij zich te verdiepen in religieuze vragen. Zo hoorde en las hij over de in 1722 door de Duitse graaf Nikolaus von Zinzendorf (1700-1760) gestichte Evangelische Broedergemeente. Von Zinzendorf was aanhanger van het piëtisme, een vroomheidsbeweging binnen de Lutherse Kerk. Hij bood de Hussieten die uit het katholieke Bohemen en Moravië naar het protestantse Saksen waren gevlucht asiel op zijn landgoed Berthelsdorf en stichtte voor hen de nederzetting Herrnhut, vandaar dat ze ook Herrnhutters worden genoemd. Nadat hij in 1744 de hernhutter predikant Becklind had ontmoet, reisde hij in september af naar Herrnhag (Hessen), waar een nederzetting van de Broedergemeente was. Vandaar ging hij naar Herrnhut, waar hij in december arriveerde. Omdat hij daar geen werk kon vinden, reisde hij in februari 1745 terug naar Stockholm. Een hernhutterbroeder raadde hem aan tinnegieter te worden. Daarop ging hij naar Gotenburg waar hij een aantal jaren in de leer was bij een hernhutter tinnegieter.

Roslin wilde in 1751 weer naar Herrnhut. Op de weg daarheen kwam hij op 7 juni in Neusalz (Beneden-Silezië) aan. Hier vond hij werk als gezet bij een tinnegieter en bleef er tot 1754. Vervolgens trok hij naar Herrnhut, waar hij in februari 1755 het advies kreeg om naar Zeist te gaan. Op 22 maart dat jaar

kwam hij in Zeist aan, waar hij werk kreeg in de zilversmederij. In februari 1758 ging hij als tinnegieter aan de slag. In 1790 schreef hij over de eerste jaren: 'Nun gabs viel Noth und es war für mich und andere gar keine Aussicht, daß es damit gehen würde. Ich und andre glaubten endlich einzusehen, daß alle Einrichtungen und Unkosten vergebens waren.'

Binnen de Broedergemeente in Zeist wist hij zich een bepaalde positie te verwerven. In 1775 werd hij lid van het Aufseher Collegium, dat verantwoordelijk was voor de economische activiteiten.

Roslin bleef ongehuwd. Op 9 oktober 1798 werd hij door een beroerte getroffen, aan de gevolgen waarvan hij op 11 december overleed.

▲ Annonce in de 'Utrechtsche Courant' van 19 en 21 december 1798. Een gelijk bericht stond in de 'Amsterdamsche Courant' van 20 december 1798.

Na zijn dood getuigde een gemeentelid over hem: 'Er war gewöhnlich in seinen Umgang mit andern nicht von vielen Worten, aber sein stiller exemplarischer Wandel und seine aufrichtige Denk- und Handelweise, welche aus allem was er that und redte, hervor leuchtete (...) verschafte ihm bey allen Achtung und Respect.'

Opvolger van Roslin als hoofd van de tinnegieterij in 1798 was Joseph Haffner (1755-1834). Hij mocht zich sinds 1781 meester-tinnegieter noemen.

Levensloop Haffner

Joseph Haffner, geboren 5 maart 1755 te Landshut - volgens de Gildebrief uit 1781 in Erding; beide plaatsen liggen vlakbij elkaar - in Beieren uit katholieke ouders. Zijn vader zond hem naar het gymnasium en vervolgens naar een jezuïetencollege om voor priester te worden opgeleid. Toen dit geen succes bleek, ging hij in de leer bij een tinnegieter. Als gezet bij de lutherse hof-tinnegieter te Stuttgart kwam hij in aanraking met de sociëteit der broeders aldaar en bezocht

de gemeente te Neuwied. Hij kreeg in 1781, nadat hij zeven jaar te Stuttgart had gewoond, verlof zich in Zeist te vestigen. Van 1791 tot 1794 werd hij beroepen in de jongenskostschool te Neuwied. In 1794 keerde hij naar Zeist terug om in zijn oude beroep van tinnegieter de bejaarde broeder Roslin bij te staan. Na diens overlijden in 1798 nam hij zijn plaats als meester-tinnegieter over. Hij overleed ongehuwd te Zeist op 14 augustus 1834.

Als tinnegieter wist hij een aardig kapitaal op te bouwen.

Zijn erfenis (1834) bedroeg f3.706 (waarde in 2016: f86.591 ofwel €39.293,50). Tien dagen voor zijn overlijden liet hij een

nieuw testament opmaken, waarbij hij als enige erfgenaam Hans P. Wied, voorstander van het Broederhuis, aanwees.

▲ Gildebrief voor Joseph Haffner, uitgereikt te Stuttgart op 12 maart 1781. Ondertekend en gezegeld door Obermeister Ludwig Joseph Pelargus (1710–1785) en Christian Ludwig Pelargus I (1751–1796), Hof- und Militärakademiezinngeßer. De familie Pelargus was sinds de achttiende eeuw een bekende klokken- en tinnegietersfamilie in Stuttgart in het hertogdom - sinds 1806 koninkrijk - Wurtemberg. Uit dit document blijkt dat de opleiding tot meester-tinnegieter zes jaar duurde.

Behalve de namen van Roslin en Haffner zijn nog vier andere namen bekend:

- C. Forster (?-?), tinnegietersknecht, komt voor in 1811;
- Johann Diederich Reckermann (ook gevonden als Rekkerman) (1785/1786-?), tinnegietersknecht, komt voor in 1814 en 1816;
- Joh. Cristof Sieker, 27 jaar, tinnegieter, komt voor in 1840, en
- Christ. Fried. Ziegenbalg, 34 jaar, komt voor in 1840.

In 1801 telde Zeist vier tinnegieters. In antwoord op een enquête van het Departement van Oorlog die in 1815 gehouden werd, antwoordde het gemeentebestuur van Zeist dat twee tinnegieters er hun ambacht uitoefenden. En bij de volkstelling van 1830 was er nog maar één, te weten Haffner. Bij de volgende volkstelling in 1840 waren er weer twee tinnegieters.

Dit wijkt niet af van het landelijke beeld wat de achteruitgang van het ambacht van tinnegieter betreft. Nederland telde in 1819 nog 55 tinnegieterijen, waarvan zeven in de provincie Utrecht. Sommige tinnegietersbazen hadden personeel in dienst. In het Utrechtse: dertien werklieden en zeven kinderen. In deze statistische cijfers is Limburg niet meegenomen.

In 1830 waren buiten Zeist in de provincie Utrecht alleen in de stad Utrecht nog vijf tinnegieters werkzaam met elf tinnegietersknechten. In 1863 waren in die stad nog maar twee tinnegieters over.

De daling van het aantal tinnegieters en het bijna verdwijnen van dit ambacht kwam omdat in de keukens van de burgerij tin langzaam maar zeker verdrongen werd door nieuwe materialen, zoals porselein, aardewerk en glas. Dat verschijnsel begon in de Hollandse steden in de 17e eeuw. Op het platteland bleef tin nog tot midden van de 19e eeuw in gebruik. Zeist was toen nog een boerendorp.

Voor de 'Staat der fabrieken, trafijken en bedrijven' gaf de Broedergemeente in 1843 op dat in het Broederhuis een tinnegieterij was gevestigd.

De producten werden in een eigen winkel in het Broederhuis verkocht. Gozewijn J. Loncq zegt in zijn reisverslag (1829) over het Broederhuis: *'Dit huis [...] bestaat geheel uit winkels van allerlei aard, 10 in getal; als b:v: een tinnengieters en blikslagerswinkel'*.

In 1833 werd het winkelbedrijf in het Broederhuis losgekoppeld van de bedrijven en ondergebracht bij de firma C.L. Böhnisch & Co. Als overkoepelend winkelbedrijf zorgde deze firma voortaan voor de in- en verkoop van de waren. De tinnegieterij kwam ook onder deze firma te vallen. Voor het eerst werd door haar patentrecht voor de tinnegieterij betaald in 1839 voor het belastingjaar 1839/1840 en voor de laatste keer in 1852 voor het belastingjaar 1852/1853.

In 1850 woonde al geen tinnegieter meer in het Broederhuis en ook niet elders op de pleinen.

Dubbe noemt in zijn boek *'Tin en tinnegieters in Nederland'* (1965) de tinnegieterij van het Broederhuis niet. En in het *'Nederlandse tinnegieters & tinmerken. Een compendium'* (2009) wordt de tinnegieterij van het Broederhuis eveneens gemist. Deze laatste opmerking is niet ten nadele van dit kloeki boekwerk bedoeld. Misschien is een van de tinmerken in het hoofdstuk Onbekende gieters (p. 389 e.v.) te identificeren als zijnde van een tinnegieter die in het Broederhuis werkzaam was.

▲ Tinnen figuurtjes vervaardigd door de Moravische Broeders uit Zeist, Rijksmuseum. Collectie tinnen figuurtjes, gepolychromeerd. Aankoop 1883. Afmetingen: h 11,5 cm (max.) x b 9 (max.) x d 2,9. Objectnummer: NG-NM-5782.

Deze tinnegieterij heeft in haar ruim negentigjarig bestaan veel tinnegoed gefabriceerd. De nauwkeurige jaaropgaven van 1766-1825 zijn bewaard gebleven. De lijst van in het Broederhuis gefabriceerde tinnen voorwerpen van 1842 - Het Utrechts Archief, archief 98-1 Broederskooi te Zeist | Broederhuisbedrijven, Tinnegieterij, inv.nr. 675 - is zelfs digitaal in te zien op <https://bit.ly/341NMwJ>. Hierin worden bijvoorbeeld genoemd: 'Küchengeräthe', 'Tafelservies', 'Dezert' en 'Diner', maar ook speelgoed: 'Hühnerhof', 'Affentheater' en 'Wintervergnügen'.

Het Rijksmuseum bezit een aantal tinnen figuurtjes afkomstig van de Broedergemeente in Zeist. Een onderzoek in 2018 in de museale collectie van de Evangelische Broedergemeente te Zeist heeft geen resultaat opgeleverd.

In die collectie bevinden zich wel een stuk of vijf tinnen theepotten van een identiek model. Uit deze potten werd tijdens het liefdemaal thee geserveerd.

Register der uitgegeven Patenten
n°. 69.

Provincie

Utrecht

Register der Patentpligten
artikel n°. 69

Gemeente

Leijst

PATENT

VOOR HET DIENSTJAAR 1852/53.

GOED VOOR *hier* VIERENDEELJAARS.

Ingevolge het bepaalde bij de Wetten op het PATENTRECHT, wordt aan den persoon
van *Gustav Theodor Buttner* wonende te
Leijst, het tegenwoordige P A T E N T afgegeven, als:

*Werkstukken, jaarl. deb. f. 10000. - f. 20000. -
Bewerkstukken, Banketstukken, Geluksstukken
Schouwstukken, Schouwstukken, houtdragen, handdoekenstukken
Velstukken, timmerstukken, blisdragen, met Conde, twee
deels, Werkstukken. Administratie van het Broederkoor
jaarl. beloning f. 4000. -*

onder de FIRMA van *J. L. Böhmisch & Comp.*
waarvan de navolgende personen de medeteekening hebben, te weten:

Volgens artikel 2 der Wet van 21 Mei 1819 (Staatsblad n°. 34), is dit patent van geen kracht,
wanneer het aan iemand mogt zijn uitgereikt wegens beroepen of bedrijven, waarvan hem de
uitoefening door of uit kracht van 's lands Wetten of door den Koning goedgekeurde verordeningen,
hetzij bepaaldelijk, hetzij voorwaardelijk is verboden.

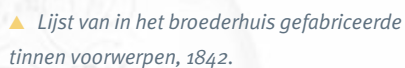
Te *Leijst* den *10 Aug* 1852.
Zegel van de gemeente. Handteekening van den gepatenteerde. Onderteekening van het hoofd of daartoe gemachtigd lid van het gemeente-bestuur.

J. Buttner

W. F. Schas

De tinmerken zijn niet goed zichtbaar, maar bij enkele theepotten is een merk te zien met daarin drie Andreaskruizen zoals in het stadswapen van Amsterdam.

Deze schalen worden naar hun platte vorm kardinaalsschotels genoemd.

De tweede schaal met een doorsnede van 375 mm is een diepe schaal; mogelijk een wasbekken. Volgens de overlevering zou die schaal gebruikt zijn voor de voetwassing in de kerkzaal op Witte Donderdag. Deze schaal aan de bovenzijde in de rand gemerkt met een gekroonde Tudorroos en de initialen E N of H.

Al deze voorwerpen zijn niet te identificeren als afkomstig uit de tinnegieterij van het Broederhuis.

Deze tinnegieterij waarvan het papieren archief bewaard is gebleven - hetgeen uitzonderlijk is - verdient een afzonderlijke studie.

Het zou 70 jaar duren voordat de tweede periode van een Zeister tinindustrie begon.

▲ Zeist Broederhuis voor 1906.

In de jaren tachtig van de 19e eeuw vond er een hernieuwde belangstelling voor tin plaats. Het was de Duitse firma 'Leuconide- und Metallwarenfabrik Kayser Sohn' (1844-1930) in Krefeld die hierin een belangrijke rol speelde. Sinds 1900 genoot de firma internationale erkenning. Haar producten waren ontworpen in de Jugendstil, ook wel Art Nouveau en Nieuwe Kunst genoemd. Zij vonden veel aftrek in Nederland.

Het succes was te danken aan de vormgeving en aan de tinlegering genaamd 'Kayserzinn'. Kaysertin was een legering van tin, antimoon en koper in de verhouding 93-5,4-1,6 procent. Tot 1930 was de samenstelling een bedrijfsgeheim. Kaysertin kenmerkte zich door zijn hardheid, duurzaamheid van de gebruiksartikelen en gaf een heldere matzilveren glans - deze gaf het edeltin een extra dimensie - die zonder veel onderhoud lange tijd intact bleef. Daarnaast bezat Kaysertin een fraaie klank.

Tin promoveerde van gebruiksartikel tot decoratie.

Tweede periode 1923-1993 | Algemeen

De tweede periode begon met het op de markt brengen door de Gerofabriek in 1923 van een tinnen herinneringsbord ter ere van het regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De Gerofabriek was hierin een trendvolger.

De firma 'Kunstzinn' (Kunsttin) - in 1903 naamswijziging Urania - (1902-1910) in Maastricht noemde zich de 'Eerste Nederlandsche fabriek van kunst- en luxeartikelen in metaal'. Volgens de oprichtingsstatuten was het doel 'het vervaardigen van en handel drijven in luxe-tinvoorwerpen'. De producten werden onder de namen 'Urania', 'Kunsttin Maastricht' en 'Juventa-Prima Metal' in de handel gebracht. Net als J.P. Kayser Sohn fabriceerde zij in de Jugendstil.

Er zullen beslist oudere metaalwarenfabrieken in Nederland zijn geweest die tinnen voorwerpen produceerden, maar niet in het luxe segment.

Tiel ontwikkelde zich in de twintigste eeuw tot het centrum van de tinindustrie. Van oorsprong waren het metaalwarenfabrieken. De oudste was de firma J.N. Daalderop & Zonen (1880). Andere metaalwarenfabrieken waren C. Kurz & Compagnie (1896), Rio (1910), Metawa (1923), Rembrandt (1928), Jeka (1933), DWS (1934) en DOVO (1941).

Het aandeel koperen artikelen van deze fabrieken was in het eerste decennium van de vorige eeuw velenmalen groter dan van tinnewaren. Schipper schrijft in *'Tussen Forceerstaak en Gietmal'* (1994): *'Nee, Tiel was in die dagen beslist nog geen tinstad.'*

In 1894 noemde Daalderop zich in een advertentie 'Eerste en Eenige Nederlandsche Alboïd-Fabriek'. Alboïd is vernikkeld brittanniametaal. Brittanniametaal (1769/1770) is een legering uit tin met 5 à 10 procent antimoon, 1 à 3 procent koper en soms kleine hoeveelheden zink, lood of bismut. Door galvanisme werd een laag nikkel aangebracht. In 1879 wordt in het Algemeen Handelsblad voor het eerst geadverteerd met het galvaniseren van metalen, waaronder 'Britanje'. Omstreeks 1910 ging Daalderop in de stijl van de Jugendstil werken.

De metaalwarenfabriek C. Kurz & Compagnie (1896) fabriceerde eveneens in dit materiaal. Dat blijkt uit een krantenbericht uit 1917 waarin werd vermeld dat Kurz op de Engelse zwarte lijst was geplaatst.

In krantenadvertenties vanaf 1930 werd niet meer over alboïd maar slechts nog over tin van Daalderop, Kurz, Rio en Metawa gesproken.

▲ Tinnen wandbord door C.J. van der Hoef. 1923.
Herdenkingbord voor het regeringsjubileum
koningin Wilhelmina. Vervaardigd door Gero.

Deze ontwikkeling in materiaalgebruik en stijlmode in de metaalindustrie ging niet aan Zeist voorbij, waar de zilverindustrie in twintig jaar tijd tot bloei was gekomen. In 1904 werd vanuit Amsterdam de n.v. Nederlandsche Fabrik van Gouden en Zilveren Werken voorheen J.A.A. Gerritsen (1866) - in 1924 gewijzigd in n.v. Nederlandsche Fabrik van Gouden en Zilveren Werken Gerritsen en Van Kempen; verkort Gerritsen & Van Kempen - naar Zeist verplaatst; gevestigd aan de Karpervijver.

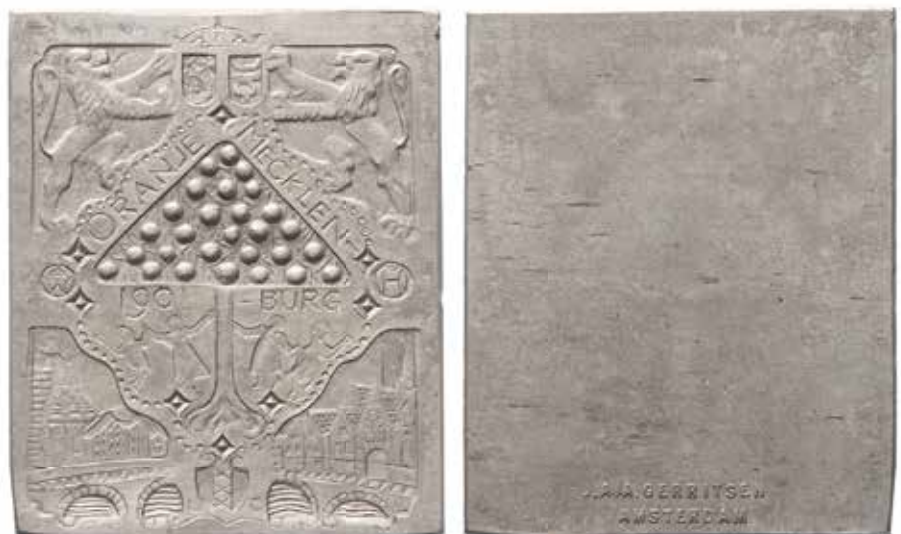
Een zoon van J.A.A. Gerritsen, Marius Johannes (1882-1954), richtte in Zeist twee andere zilverfabrieken op:

- De firma M.J. Gerritsen & Co. (1910); na het aangaan van een associatie voortgezet als de n.v. Eerste Nederlandsche Fabrik van Nieuw Zilverwerken voorheen onder de firma M.J. Gerritsen & Co. (1912); verkort genoemd Gerofabriek (1918) en op de Effectenbeurs van Amsterdam genoteerd als Gerofabrieken (1918); gevestigd aan de Bergweg, en
- De Nederlandsche Fabrik van Nieuw-zilverwerken 'Gerrowé' (1922), vanaf 1927 bekend als Sola; gevestigd aan de Van Reenenweg.

Met 521 werknemers was de zilverindustrie in 1925 de grootste werkgeester in Zeist.

In het boek *'Zeist. De Stichtsche Lustwarande. Woonplaats bij uitnemendheid'* (Zeist, 1921) wordt al gewezen op de industriële ontwikkeling die Zeist doormaakte. 'Vrees, dat door vestiging van dergelijke ondernemingen het karakter van tuindorp van grootschen opzet teloor zal gaan, zal een ieder misplaatst achten die Zeist kent en weet welk deel van de gronden voor fabrieksgebouwen beschikbaar is.', wordt er ter geruststelling bij vermeld.

De stamvader van de Zeister zilverindustrie J.A.A. Gerritsen (1841-1925) werkte ook met tin. Ter gelegenheid van het huwelijk van koningin Wilhelmina en prins Hendrik in 1901 kreeg hij de opdracht voor de levering van 45.000 exemplaren van een tinnen plaquette voor de jongens van de Amsterdamse lagere scholen. Stichting De Zilver-Kamer bezit een exemplaar van deze tinnen plaquette.

Dat de Gerofabriek in tin ging werken zal zeker een stimulans voor deze industrie in Zeist hebben betekend. Daarnaast speelden nog enkele andere factoren een rol. Het vakmanschap leerde men op de drie zilverfabrieken. Zeist ontwikkelde zich tijdens het burgemeesterschap van baron Van Tuyll van Serooskerken (1919-1934) tot een dorp met een stedelijk karakter en een regionaal inkoopcentrum.

Bekend zijn veertien bedrijven die in Zeist fabriceerden. De namen in het onderstaande overzicht zijn de eerste vermelding in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. De tussen haakjes genoemde jaartallen geven de periode aan dat deze bedrijven in Zeist actief waren. Als vennootschap kunnen zij nog hebben voortbestaan. Sommige bedrijven waren eerst elders gevestigd en andere hebben hun activiteit elders voortgezet.

Er werden fraaie tinnen functionele gebruiksvoorwerpen van soms museale kwaliteit ontworpen en gefabriceerd.

De Zeister tinnegieterijen zijn:

- 1 Gerofabriek (1923-1954)
- 2 H. Methorst | De Klop (1925-circa 1940)
- 3 N.V. Fix (1928-1941)
- 4 Zeister Tin Industrie (z.t.i.) (1932-1964)
- 5 Sierkunstfabriek 'Tres' (1934-1936)
- 6 Gerritsen & Van Kempen (1936-1938)
- 7 Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) (1950-1971) | Tinnegieterij Hollandia (1971-1975)
- 8 K.C. Roelen (1954-1968)
- 9 Oud Hollands Handwerk (1957-1959)
- 10 Tinatelier Vos | Oud Hollandsch Handwerk (1960-1967)
- 11 Zeister Tin Atelier (1963-1979)
- 12 Tinnegieterij A. Ruysenaars (1970-1984)
- 13 De Tinnegieter (1972-1992)
- 14 Firma H. Vos (1979-1982)

Twee bedrijven die elders waren gevestigd, hebben hun roots in Zeist liggen. De oprichters hebben namelijk eerst bij een tinnegieterij in Zeist gewerkt, te weten:

- Tinindustrie 'Kleinkunst' in Utrecht (1958-1977) en
- Zwartebol & Van der Leeden in Leerdam (1968-2006)

Dat W. van Veluw B.V., Frederik Hendriklaan 30, tinnen producten gemaakt heeft - volgens vermelding in het compendium *Nederlandse tinnegieters & tinmerken* (pag. 365, nummer 3050) - berust op een telefonische informatie van een secretaresse aan Korstjens.

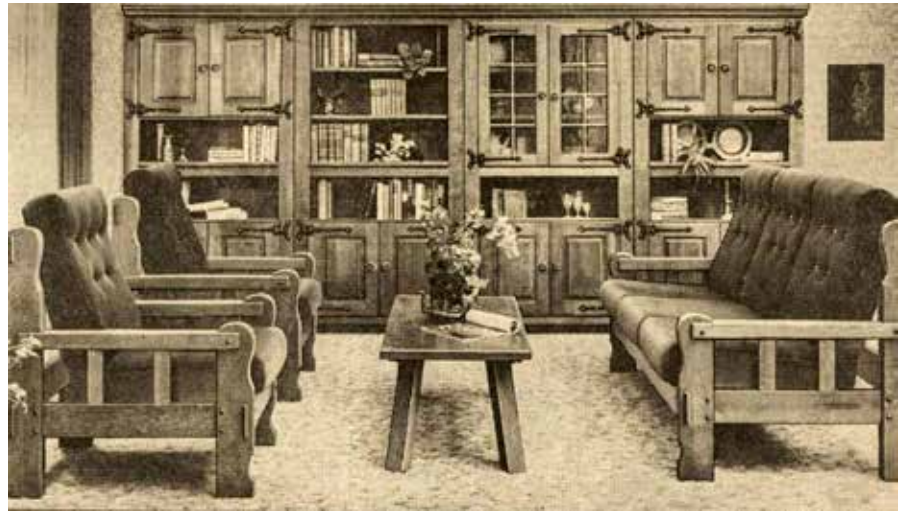
Herman Vos, afkomstig uit een Zeister familie van tinnegieters, is geen tinwerk van Van Veluw bekend. Dit bedrijf graveerde wel tinwerk, bijvoorbeeld borden die in de jaren 70 en 80 in opdracht van de gemeente Zeist voor haar jubilerend personeel door het Zeister Tinatelier werden geleverd.

Waardering voor tin op kunsthistorisch gebied ontstond midden jaren twintig. In 1924 verscheen van de hand van A.J.G. Verster het boek *'Oud tin'*, het eerste Nederlandse boek over tin. En bij de heropening van het Haags Gemeentemuseum aan de Korte Vijverberg in 1925 werd een tentoonstelling van oud tin gehouden.

In de loop van de jaren zestig beleefde tin andermaal een opleving. De tinnen voorwerpen pasten mooi in de landelijke interieurstijl en zeker in combinatie met eikenhout, Perzische kleden, balkenplafonds en donkere plavuizenvloeren. Zeer geliefd was tin in een antieke uitvoering, dat wil zeggen donker tin. Terwijl tin van nature zilverkleurig is en 'het silver van de gewone man' was.

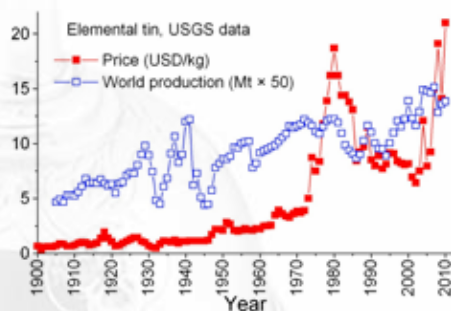
► Een advertentie in het Nieuwsblad van het Noorden van 27 juni 1975 van de Meubelfabriek Oisterwijk ('klop-klop-eiken'), trendsetter op het gebied van massiefeikenhouten meubelen. In 1989 ging deze fabriek failliet.

Eind jaren zeventig raakte tin weer uit de mode. De vaderlandse woonkamer werd wit, fris en licht. Het was de invloed van interieurontwerper Jan de Bouvrie. Op zijn website staat: *'Hij verloor Nederland van het traditionele eikenhout en introduceerde symmetrie, licht en ruimte'*.

In 1978 opende het Zweedse woonwarenhuis Ikea in Sliedrecht zijn eerste vestiging. Ikea adverteerde met 'blond hout'. Ikea was voor de kleine beurs.

Het tin verdween uit het Nederlandse interieur. Louis Borgsteijn - hij verplaatste in 1967 zijn tinnegieterij van Zeist naar Leerdam - verzuchtte in 1979: 'Het gaat slecht in de tingerwereld en zeker daar waar men niet van zins is van het tingeren van gebruiksvoorwerpen uitsluitend een geestdodend gladjes verlopend fabricageproces te maken. (...) De tinmarkt in Nederland heeft echter zo langzamerhand zijn verzadigingspunt bereikt, waardoor de afzet steeds moeilijker wordt.'

Een andere factor die meespeelde was dat tinnen gebruiks- en sierproducten duur waren geworden door de explosieve prijsstijging van tinerts. De oorzaak hiervan lag in de speculatieve aankopen van deze grondstof. De Verenigde Staten van Amerika en Canada bezitten geen tinerts en deze landen hebben vroeger om strategische redenen tin gehamsterd. In 1963 bedroeg de prijs f 11 per kilo voor de fabrikant en in 1985 f 46 per kilo.

De tinindustrie in Tiel ging ten onder. In Zeist stakten de laatste ambachtelijke tinnegieterijen hun productie.

Theo Elbertse, directeur van Jacques Stinkens Orgelpijpenmakers B.V., merkte in 2005 op: 'De zilverfabrieken zijn weg, de tinnegieterijen zijn weg, maar Stinkens is er nog altijd. "We zijn zo ongeveer het enige overgebleven ambachtsbedrijf in Zeist."'

In Zeist is alleen Kurz Edeltin B.V. (sinds 1987), de jongste loot aan de tinnegietersboom, overgebleven. Er wordt hier ter plaatse echter geen tin meer gegoten.

Gerofabriek (1923-1954)

De eerste vermelding van dit nieuwe product van de Gerofabriek in tin vindt men in de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' van 24 maart 1923 onder de kop: 'Regeeringsjubileum H.M. de Koningin': 'Men schrijft ons: De Gerofabriek te Zeist, die zich sedert kort ook op de vervaardiging van artistiek tin toelegt, waarbij zij voornamelijk gebruikt maakt van Deensche ontwerpen, heeft, voor het eerst op de jaarbeurs te Utrecht, een tinnen bordje in den handel gebracht, dat is gewijd aan het regeeringsjubileum van H.M. de Koningin en, hoewel weinig kostbaar, een fraaie bijdrage is tot hetgeen er op het gebied van de "jubileumkunst" reeds aan borden e.d. is geleverd. Dit is te danken aan het ontwerp, dat de beeldhouwer C.J. van der Hoef te Amsterdam voor het bordje heeft gemaakt. Het traditioneele motief: den bloeienden Oranjeboom heeft hij op gelukkige wijze in zijn ontwerp verwerkt. Onder den boom, links en rechts, ziet men de wapens van Oranje en Nederland en dit geheel is omgeven door een randschrift, van in verband met het materiaal goed gekozen eenvoudige letters: "Regeeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina 1898-1923". De rand van het bordje is onversierd en blank gelaten. De uitvoering door de Gerofabriek is blijkbaar met groote zorg geschied.'

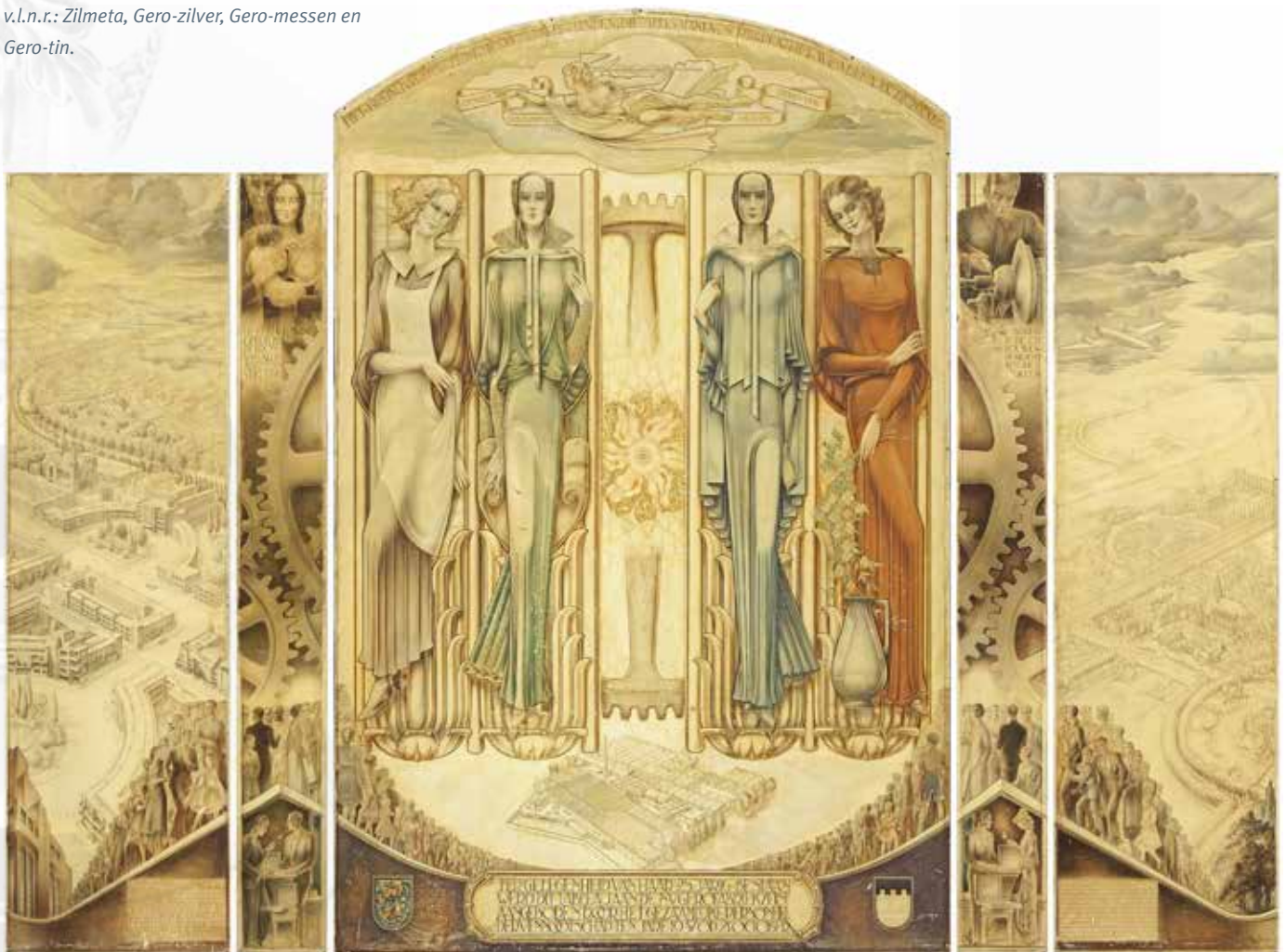
► Luchtfoto van de Gerofabriek, circa 1930.

In ditzelfde jaar werd in augustus de Tweede Nijmeegse Handelstentoonstelling gehouden en daar werd dit nieuwe product uitgebreid getoond op de stand van de firma B. Pollmann uit Nijmegen, een winkel in luxe huishoudelijke artikelen. De 'Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant' berichtte op 20 augustus: 'De firma heeft haar stand ter tentoonstelling in hoofdzaak gewijd aan de propaganda voor het Gero-tin, vervaardigd uit zuiver Banka-tin door de fabriek, die, zooals de naam reeds aanduidt, ook het bekende Gero-zilver maakt. De verschillende tinnen voorwerpen maken tegen den donkeren achtergrond een heel mooi effect.'

In het schilderij dat door het personeel aan de directie bij gelegenheid van het 25-jarig jubileum in 1937 werd aangeboden (maar pas na tien jaar gereedkwam), heeft Hamstra vier vrouwenfiguren afgebeeld die de vier fabricaten van de Gero-fabriek voorstellen en wel: Zilmeta, Gero-zilver, Gero-messen en Gero-tin.

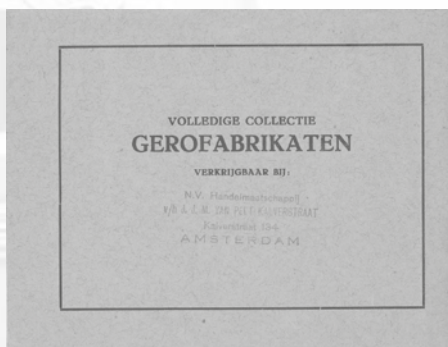
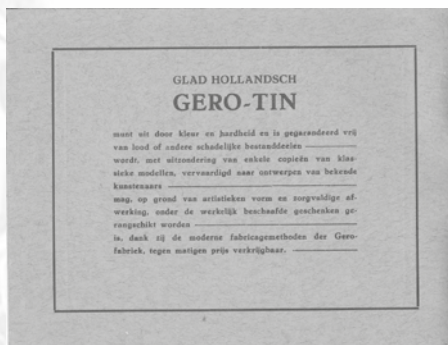
▼ *Tableau (olieverf op hout, 234 x 350 cm, 1937-1947) door het personeel bij gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Gero-fabriek in 1937 aangeboden aan de directie, door Rinze Hamstra (1895-1974). De vier vrouwenfiguren stellen voor: v.l.n.r.: Zilmeta, Gero-zilver, Gero-messen en Gero-tin.*

Zij stonden ook symbool voor het gevoel die deze fabricaten oproepen. Over de vrouwenfiguur dit tin symboliseert zei de schilder: "Gero-Tin" is de stille vreugde om binnen de muren van zijn woning met zichzelf bezig te zijn, zoals het vrouwenfiguur op het tableau doende is met bloemen in een vaas te schikken, genietend van het mooie resultaat, dat dit oplevert.'

▲ Prijscourant van glad Hollandsch Gero-tin, (circa 1925).

De 24 pagina's tellende brochure 'Prijscourant van glad Hollandsch Gero-tin' (circa 1925) zegt over dit product: 'Gero-tin munt uit door kleur en hardheid en is gegarandeerd vrij van lood of andere schadelijke bestanddeelen; wordt, met uitzondering van enkele copieën van klassieke modellen, vervaardigd naar ontwerpen van bekende kunstenaars; mag, op grond van artistieke vorm en zorgvuldige afwerking, onder de werkelijk beschaafde geschenken gerangschikt worden; is, dank zij de moderne fabricagemethoden der Gerofabriek, tegen matigen prijs verkrijgbaar.'

Vernieuwend is deze collectie niet te noemen. Het thee- en koffieservies 1110 oogt door zijn gladde vorm modern. Het vertoont echter veel overeenkomst met de theepot afgebeeld in het boekje van Anton van Oirschot 'Antiek kopen: tin' (Helmond, 1979) op pagina 61 gedateerd eind 19e eeuw!

Voor zover bekend was dit haar eerste brochure waarin uitgebreid geadverteerd werd met de nieuwe tinnen producten, met foto. Bij het omrekenen naar de huidige waarde van de vermelde prijzen moet rekening worden gehouden met de waardevermindering van de gulden. In 1925 heeft f 1 een koopkracht van f 16,21 (€7,36) in 2015. Stijging van loonkosten, prijs van tin enz. zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. Die kosten zouden de prijs verder beïnvloeden.

Het assortiment bestond uit:

Pagina 1

Servies no. 1110

- Theepot, f 7,25
- Suikerpot, f 5,75
- Melkkan, f 4,25
- Koffiekan, f 12
- Lepelbeker, f 3
- Theebusje, f 4

Pagina 2

Servies no. 1112

- Theepot, f 7,75
- Suikerpot, f 5,75
- Melkkan, f 5
- Lepelbeker, f 3
- Theebusje, f 4

Pagina 3

- Theeblad no. 1206, ovaal 40x29 cm, f 18

Pagina 4

- Theelichtje no. 1175, f 10
- Waterkan no. 1823, hoog 21 cm, f 18

Pagina 5

Waterstel

- Waterkan no. 1821, hoog 18 cm, f 9
- Blad no. 1223, diameter 22 cm, f 6,40

- Beker no. 1058, hoog 14 $\frac{1}{2}$ cm, f 4,50
- Beker no. 1058, hoog 11 cm, f 3,30
- Beker no. 1059, hoog 9 cm, f 2,20
- Compleet waterstel met 2 bekers hoog 9 cm f 20

Pagina 6

Waterstel

- Waterkan no. 1822, hoog 16 cm, f 8
- Blad no. 1221, diameter 23 cm, f 6
- Beker no. 1059, hoog 14 $\frac{1}{2}$ cm, f 4,25
- Beker no. 1059, hoog 11 cm, f 3
- Beker no. 1059, hoog 9 cm, f 2
- Compleet waterstel met 2 bekers hoog 9 cm, f 18

Pagina 7

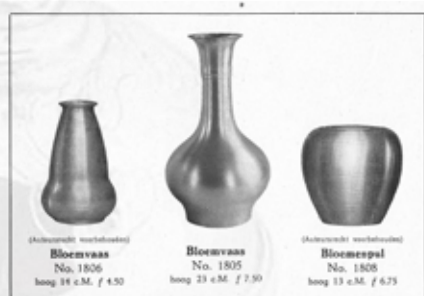
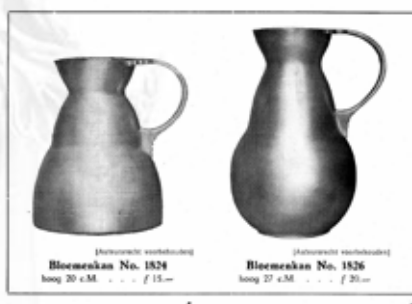
- Bloemenkan no. 1824, hoog 20 cm, f 15
- Bloemenkan no. 1826, hoog 27 cm, f 20

Pagina 8

- Bloemenkan no. 1825, hoog 13 $\frac{1}{2}$ cm, f 9
- Bloemenkan no. 1825A, hoog 13 $\frac{1}{2}$ cm, f 10

▲ Likeurkruikje no. 1827, hoog 21 cm, f 8.

Pagina 9

- Bloemenkan no. 1829, hoog 12¹/₂ cm, f 5,50
- Bloemenkan no. 1830, hoog 10¹/₂ cm, f 4,50
- Bloemenkan no. 1831, hoog 12 cm, f 5

Pagina 10

- Bloemenkan no. 1832, hoog 14¹/₂ cm, f 7,50
- Bloemenkan no. 1834, hoog 23 cm, f 10
- Bloemenkan no. 1833, hoog 15 cm, f 7

Pagina 11

- Bloemvaas no. 1809, hoog 16 cm, f 4,50
- Bloemvaas no. 1807, hoog 18 cm, f 6,50
- Bloemvaas no. 1810, hoog 14 cm, f 4,50

Pagina 12

- Bloemvaas no. 1806, hoog 14 cm, f 4,50
- Bloemvaas no. 1805, hoog 23 cm, f 7,50
- Bloemenpul no. 1808, hoog 13 cm, f 6,75

Pagina 13

- Kinderbordje no. 1062, diameter 18 cm, f 4,20
- Drijfschaal no. 1841, diameter 31 cm, f 22,50

Pagina 14

- Fruitschaal no. 1426, hoog 17 cm, diameter 24 cm, f 12,50

Pagina 15

- Fruitschaal no. 1427, diameter 28 cm, f 10,50

Pagina 16

- Schaaltje no. 1082, hoogte 5 cm, diameter 14¹/₂ cm, f 5,50
- Schaaltje no. 1082, hoogte 4 cm, diameter 11 cm, f 3
- Schaaltje no. 1082, hoogte 3¹/₂ cm, diameter 9 cm, f 2,25

- Schaaltje no. 1083, hoogte 8 cm, diameter 14 cm, f 6

Pagina 17

- Schaaltje no. 1076, met beweegbaar hengsel, diameter 20 cm, f 8
- Schaaltje no. 1077, met vast hengsel, diameter 13 cm, f 5,50

Pagina 18

- Kandelaar no. 1817, hoog 14 cm, f 6
- Kandelaar no. 1816, hoog 6 cm, f 2
- Kandelaar no. 1861, hoog 13 cm, f 5

Pagina 19

- Kandelaar no. 1819, hoog 28 cm, f 9

Pagina 20

- Olielampje no. 1855, hoog 20 cm, f 5,50
- Kandelaar no. 1820, hoog 19¹/₂ cm, f 6

Pagina 21

- Blaker no. 1818, diameter 17 cm, f 5,50
- Inktkoker no. 1847, diameter 16 cm, f 8
- Inktkoker no. 1848, diameter 21¹/₂ cm, f 10

Pagina 22

- Asbak no. 1081, diameter 11 cm, f 2,75

Pagina 23

- Tabakspot no. 1735, hoog 18 cm, f 10
- Likeurkruikje no. 1827, hoog 21 cm, f 8

Pagina 24

Rookstel no. 1741

- Sigarenbeker, hoog 10 cm, f 3
- Sigarettenbeker, hoog 7 cm, f 2,25
- Asbak, diameter 12 cm, f 5
- Blad, diameter 26 cm, f 6,75

▲ Het Gero-tin fabrieksmerk met 28 losse rondjes, plus het monogram van Theodorus Hooft.

▲ Tinnen schaal op opengewerkte voet (Gero-tin), na ontwerp van Georg Nilsson, circa 1925, uitvoering Gero.

► Tinnen vazen en schaal (Gero-tin), Rinze Hamstra, circa 1922, uitvoering Gero.

De arbeidslonen van de werklui zoals die in 1923 bij Metawa te Tiel werden betaald, zijn bekend. De Gerofabriek begon in datzelfde jaar met de tinproductie. Het uurloon voor de tinnegieter zal ongeveer gelijk hebben gelegen.

Beroep	Uurloon in centen (maximaal)
• Bankwerker	68
• Forceur	67
• Koperslager	62
• Blazer	50
• Polijster	53
• Galvaniseur	42
• Tinnegieter	40

De tinnegieter verdiende het minst.

Gero-tin was een gedeponeerd fabrieksmerk. In een langgerekte achthoek stond binnen een rand van 28 losse rondjes de tekst GERO-TIN.

Ontwerpers

In de brochure van circa 1925 staat dat deze producten door bekende kunstenaars ontworpen waren. Het schaaltje nummer 1076, het theelichtje nummer 1175 en de likeurkruik nummer 1827 dragen het monogram van Chris van der Hoef (1875-1933). Volgens Rosalie van Egmond in haar boek 'Gero, zilver voor het volk' (Rotterdam 2002, p. 56) zijn al deze voorwerpen van Chris van der Hoef, de ontwerper van het tinnen jubileumbord. De in Amsterdam geboren Van der Hoef woonde vanaf 1925 in Den Haag en staat in het bevolkingsregister vermeld als beeldhouwer. Alhoewel hij van 1923 tot aan zijn dood aan de Gero-fabriek was verbonden, heeft hij nooit in Zeist gewoond.

Andere bekende ontwerpers van de Gerofabriek die in tin ontwierpen waren:

- **Rinze Hamstra** (1895-1974), werkte vanaf 1926 voor de Gerofabriek. Hij vestigde zich in 1936 van Amsterdam in Zeist, Acacialaan 20. In het adresboek wordt hij vermeld als 'reclame-teekenaar'.
- **Theodorus Hooft** (1900-1990), scheikundige, vanaf 1918 werkzaam bij de Gerofabriek, vestigde zich vanuit Utrecht in 1927 in Zeist; eerst op de Steynlaan en later op de Jacob Catslaan.
- **Georg Nilsson** (1888-1975), trad in 1925 in dienst van de Gerofabrieken te Copenhagen. In 1933 vestigde de 'teekenaar' Nilsson zich vanuit Denemarken in Zeist, Frederik Hendriklaan 51.

► Tinnen theeservies (Gero-tin), Theodorus Hooft, circa 1922, uitvoering Gero.

► Tinnen Art Deco boekensteunen (Gero-tin), Chris van der Hoef, circa 1933, uitvoering Gero.

► Monogrammen van twee onbekende ontwerpers in dienst van de Gero-fabriek.

Schipper over ontwerpen: 'Het succes van een product wordt behalve door de kostprijs voor een belangrijk deel bepaald door het uiterlijk. (...) Het ontwerpen van een product is niet louter een artistiek proces. Het is een nauwlettend samenspel van esthetische, economische, technische en ergonomische factoren, binnen een team van ontwerper, technisch tekenaar, modelmaker, gereedschapmakers, directie en verkopers.'

► Tinnen tafellamp (Gero-tin), George Nilsson, circa 1930, uitvoering Gero.

Combinatie met glaswerk en keramiek

Fraai is de combinatie van tin met glaswerk. Karaffen, elixerflesjes (voor kruidendrank), bekers en glazen werden met tinnen monturen versierd. De karaffen werden met groene, bruine of lila glazen verkocht. Vermoedelijk leverde de glasfabriek Leerdam het glaswerk.

▲ Enkele voorbeelden van de combinatie Gero-tin met glaswerk (waarschijnlijk) uit Leerdam.

Uit de prijscourant 'Geef Gero', 1930:

Bitterstel - Compleet f 32,50

- Fles no. 8736, f 8,50
- 6 glazen no. 8798, per stuk f 1,50
- Blad no. 5188, f 15

Likeurstel - Compleet f 28,50

- Fles no. 8728, f 9,50
- 6 glazen no. 8784, per stuk f 1,50
- Blad no. 7798, f 10

Likeurstel - Compleet f 31

- Fles no. 8748, f 12
- 6 glazen no. 8794, per stuk f 1,50
- Blad no. 7798, f 10

Whiskystel - Compleet f 32,25

- Fles no. 8738, f 6,75
- 6 glazen no. 8778, per stuk f 1,75
- Blad no. 7798, f 15

Elixerflesjes

- No. 8712, f 4,50
- No. 8732, f 3,50

Karaffen

- No. 8714, f 10
- No. 8722, f 12
- No. 8726, f 9,50
- No. 8740, f 5,50

De samenwerking met de Plateelbakkerij Zuid-Holland te Gouda tussen 1930-1933 leverde mooie producten op van keramiek versierd met tinnen monturen.

Uit de prijscourant 'Gero-tin', september 1933:

Asbakken

- No. 1632, oranje, diameter 6 cm
- No. 1633, zwart, diameter 15 cm
- No. 1634, wit, diameter 11½ cm
- No. 1670, zwart, diameter 15½ cm
- No. 2158, zwart met oranje, diameter 19 cm
- No. 2159, wit, diameter 8 cm

Bierpullen

- No. 1654, zandkleur, hoog 11 cm
- No. 1655, zwart, hoog 11 cm

Bitterstellen

- No. 1649, totaal hoog 27 cm
- Ton lang 15 cm, diameter 14 cm, grootste breedte schraag 26 cm
- No. 1650, totaal hoog 27 cm
- Ton, lang 15 cm, diameter 14 cm, grootste breedte schraag 26 cm
- No. 1658,
- Fles no. 1658, zwart, hoog 27 cm
- Blad no. 1651, wit, diameter 29 cm
- 6 Bolsglazen

Bitterstel (Likeurstel)

- No. 1612
- Fles, oranje, hoog 25,5 cm
- Blad, oranje, diameter 29 cm
- 6 glazen wit

Elixerflesjes

- No. 1612, oranje, hoog 19 cm
- No. 1658, zwart, hoog 15½ cm

Fles

- No. 1611, zwart, hoog 22½ cm

Kandelaars

- No. 1617, zwart, hoog 21½ cm
- No. 1624, wit, hoog 13½ cm
- No. 1627, oranje, hoog 9 cm
- No. 2152, wit, diameter 17 cm
- No. 2161, blauw, diameter 14 cm

Lucifersbeker

- No. 2156, zwart, hoog 5½ cm, diameter 6 cm

Poederdozen

- No. 2153, wit, diameter 8½ cm
- No. 2154, wit, diameter 9½ cm
- No. 2155, wit, diameter 12 cm
- No. 2157, wit, diameter 9½ cm

GEHAMERD GERO-TIN, ONTWERPER GEORG NILSSON

Bitterstel compleet — f 32.50
Flesch No. 8788 — f 8.50
6 Glazen No. 8798 per stuk — f 1.50
Blad No. 5188 — f 15.—

No. 8732
Elixerfleschje
f 3.50

Likeurstel compleet — f 28.50
Flesch No. 8728 — f 9.50
6 Glazen No. 8784 per stuk — f 1.50
Blad No. 7798 — f 10.—

No. 8720
f 9.50

No. 8740
f 5.50

No. 8714
f 10.—

No. 8722
f 12.—

Whiskystel compleet — f 32.25
Flesch No. 8788 — f 6.75
6 Glazen No. 8778 per stuk f 1.75
Blad No. 5188 — f 15.—

Elixerfleschje
No. 8712
f 4.50

Likeurstel compleet — f 31.—
Flesch No. 8748 — f 12.—
6 Glazen No. 8794 per stuk — f 1.50
Blad No. 7798 — f 10.—

Rookstel

- No. 1651, wit
- Sigarenbeker, hoog 8 cm, diameter 8 cm
- Sigarettenbeker, hoog 6 cm, diameter $6\frac{1}{2}$ cm
- Asbak, diameter 11 cm
- Blad, diameter 29 cm

Schalen

- No. 1615, wit, ovaal 17x12 cm
- No. 1616, wit, diameter 30 cm
- No. 1619, oranje, diameter 25 cm
- No. 1628, oranje, diameter 32 cm
- No. 1629, zwart, diameter $26\frac{1}{2}$ cm
- No. 1630, zwart, diameter 23 cm
- No. 1652, blauw, diameter $15\frac{1}{2}$ cm
- No. 1653, oranje, diameter $15\frac{1}{2}$ cm
- No. 1656, zandkleur, ovaal $21\frac{1}{2}$ x 14 cm
- No. 1659, wit, diameter 25 cm
- No. 1660, oranje, diameter 23 cm
- No. 1662, zandkleur, ovaal $21\frac{1}{2}$ x 14 cm

Vazen

- No. 1602, oranje, hoog 21 cm
- No. 1603, blauw, hoog 24 cm
- No. 1604, zwart, hoog 13 cm
- No. 1605, oranje, hoog 12 cm
- No. 1606, blauw, hoog 13 cm
- No. 1607, blauw, hoog 13 cm
- No. 1608, wit, hoog 14 cm
- No. 1609, wit, hoog 13 cm
- No. 1610, oranje, hoog $10\frac{1}{2}$ cm
- No. 1613, wit, hoog 14 cm
- No. 1614, zwart, hoog 23 cm
- No. 1618, wit, hoog 21 cm
- No. 1620, oranje, hoog 20 cm
- No. 1621, wit, hoog 21 cm
- No. 1622, wit, hoog 18 cm
- No. 1623, zwartgroen ('Vertani'), hoog $10\frac{1}{2}$ cm

- No. 1625, wit, hoog 11 cm
- No. 1626, zwartgroen ('Vertani'), hoog 11 cm
- No. 1631, oranje, hoog 8 cm
- No. 1635, zwartgroen ('Vertani'), hoog $16\frac{1}{2}$ cm
- No. 1636, wit, hoog $16\frac{1}{2}$ cm
- No. 1637, oranje, hoog 14 cm
- No. 1638, oranje, hoog 18 cm
- No. 1639, zwart, hoog 12 cm
- No. 1640, zwart, hoog 21 cm
- No. 1641, zwart, hoog $19\frac{1}{2}$ cm
- No. 1644, zwart, hoog 18 cm
- No. 1642, zwart, hoog $14\frac{1}{2}$ cm
- No. 1643, zwart, hoog 21 cm
- No. 1645, zwart, hoog $16\frac{1}{2}$ cm
- No. 1646, zwart, hoog $13\frac{1}{2}$ cm
- No. 1647, zwart, hoog $21\frac{1}{2}$ cm
- No. 1648, zwart, hoog 19 cm
- No. 1661, zwart (metaalglazuur), hoog 13 cm
- No. 1663, zwart (metaalglazuur), hoog $13\frac{1}{2}$ cm
- No. 1664, zwart (metaalglazuur), hoog $19\frac{1}{2}$ cm
- No. 1666, zwart (metaalglazuur), hoog 9 cm
- No. 1667, zwart (metaalglazuur), hoog 11 cm
- No. 1668, zwart (metaalglazuur), hoog 16 cm
- No. 1669, zwart (metaalglazuur), hoog 22 cm

Waterkan

- No. 1657, wit, hoog 25 cm

Waterstel

- No. 1601
- Waterkan, ivoorkleur, hoog 16 cm
- Blad, zwart, diameter 25 cm
- Bekers, ivoorkleur, hoog 9 cm

▲ Enkele voorbeelden van de combinatie Gero-tin met van Plateel 'Plazuid'.

▲ Schaal model 1635, likeurfles model 1612, vaas model 1638 van Plateel 'Plazuid' met Gero-tin, aardewerk en tin, 1933.

▲ Poederdoos model 2154, vazen model 1607 en 1606, kandelaar model 2161 van Plateel 'Plazuid' met Gero-tin, 1933.

Beëindiging fabricage

Het assortiment tinnen producten werd in de loop der jaren flink uitgebreid. De vele producten zijn terug te vinden in de prijscouranten:

- Het huiselijk interieur, (1928),
- Geef Gero (1930),
- Gero-tin, september 1933,
- Gero-tin, 1934,
- Gero-tin, januari 1940 en
- Gero-tin, 1951.

▲ Na 1968 begon de Gerofabriek verlies te lijden als gevolg van maatschappelijke veranderingen die men niet had zien aankomen c.q. verkeerd ingeschat en als gevolg van een sterk verouderd productieproces. In 1974 trad J.R. Keuning aan als nieuwe directeur. Een van zijn maatregelen om het bedrijf te redden was het aanbieden aan Blokker van de winkelprijs van huishoudelijke artikelen van grote partijen populaire modellen uit de Gero-collectie tegen een bodemprijs. De reclameslogan van Blokker was: 'Gero nu met 50% korting'.

Na dertig jaar stopte de Gerofabriek in 1954 met de fabricage van tin. De reden voor het verdwijnen van de tinlijn is nergens vastgelegd. Zou deze misschien verkocht zijn aan Zeister Tin Industrie (z.t.i.) of een andere onderneming?

Blokker maakte in De Telegraaf van 21 december 1982 reclame met: 'De klassieke 5-arms kandelaar van Gero, gemaakt van origineel Gero tin.'

Deze kandelaars werden in het Verre Oosten tegen lage loonkosten geproduceerd. Zo ook de overbekende koffiekannen. Voor artikelen die in het buitenland werden gemaakt, werden twee verschillende 'engelenmerken' gebruikt. De prijs die de Nederlandse fabrikanten aan de winkeliers moesten berekenen, was veel hoger dan de winkelprijs van Blokker en brachten hun voortbestaan in gevaar. Een relatie tussen Gerofabriek en Zeist bestond in 1982 niet meer. De Gerofabriek was letterlijk uit het straatbeeld verdwenen.

De Gerofabriek stempelde tussen 1923-1954 met de zes hieronder afgebeelde fabrieksmerken. De laatste twee zijn de zogenaamde 'engelenmerken'.

H. Methorst | De Klop (1925-circa 1940)

Hendrik (Harry) Methorst (1896-1969) vestigde zich eind 1925 vanuit Utrecht in Zeist. Van beroep was hij edelsmid. De opleiding tot dit ambacht kreeg hij bij de firma Begeer in Utrecht.

In de eerste week van november 1925 opende hij samen met de fotograaf Leo Klein (1896-1940) in het pand Fransen van de Puttelaan 8 de *Toonkamer voor kunstnijverheid*. Als 'ondertitel' stond in de krantenadvertentie: '*moderne woning-inrichting*'. Deze formule van combinatie kunstnijverheid en woninginrichting bleef hij in elke nieuwe winkel die hij opende trouw. Woninginrichting werd wel steeds belangrijker en de kunstnijverheidsartikelen werden woonaccessoires.

De officiële oprichtingsdatum, zoals bij de Kamer van Koophandel vastgelegd, is 15 november 1925.

▲ Verschillende door Methorst gemaakte producten, van schaal, melkkannetje, kom, fruitschaal, tabakspot tot boekensteunen. Alles gemaakt van hoofdzakelijk tin.

Uit de krantenartikelen blijkt dat hij tinnen sieraden en sier- en gebruiksvoorwerpen ontwierp en zelf maakte.

Vanaf 1934 plaatste hij geen advertenties meer waarin zijn edelsmeedwerk werd aanbevolen. Dit wordt misschien het best getoond in de vermelding in het adresboek van Zeist dat jaarlijks verscheen. Van 1925-1941 liet hij als beroep edelsmid vermelden en in 1942 was het winkelier.

In 1927 verhuisde hij met zijn gezin naar de Egelinglaan 55. Daar had hij tevens zijn edelsmidatelier, waar hij ook leerlingen opleidde.

In 1931 opende hij op dit adres '*Toonkamer De Klop*'. Die naam zou hij gekozen hebben omdat hij als edelsmid uit zilver, koper en tin voorwerpen klopte. In de ad-

► Artikel en advertentie, 7 november 1925.

► In het midden een advertentie van 13 maart 1926.

vertentie vermeldde hij dat er uitsluitend edelsmeedwerk te zien was. De plaatselijke krant berichtte over deze nieuwe zaak: *'Bij ons bezoek aan deze zaak troffen ons de prachtige sieraden en gebruiksvoorwerpen in zilver, tin en brons, welke allen door den Heer Methorst, zilversmid, zelf met de hand vervaardigd waren (...).'*

Tin was een materiaal waarmee hij wel vaker werkte. Een jaar later adverteerde hij met gesmeed tinnen armbanden. Niet alleen sieraden maakte hij van dit materiaal maar ook servieswerk. November 1932 verplaatste hij zijn zaak - en woonadres - naar de Slotlaan nummer 83 (oud; sinds 1956 275) ter hoogte van de Wilhelminalaan. De krant schreef over de nieuwe zaak: *'Allereerst exposeert de Heer Methorst zelf met allerlei edelsmeedwerk, uitgevoerd naar eigen artistiek ontwerp. We zagen servieswerk, tinnen en bronzen wandborden, zoowel de meer kostbare unica's als de de lager geprijsde serica's, pullen, zilveren schepwerk, bronzen sieraden, smeedijzeren lampekkappen en bridgedoozen.'*

In oktober 1934 verhuisde hij op de Slotlaan van nummer 83 (oud; sinds 1956 275) naar nummer 1b (oud; sinds 1956 127). De panden Slotlaan 121-137 (nieuw) zijn in 1934 gebouwd op de plaats van de buitenplaats 'Ten Bosch'; gesloopt in 1933.

In 1966 werd op de Slotlaan 191 een tweede zaak geopend, speciaal voor de verkoop van kleinere kunstzinnige artikelen. Begonnen werd met de verkoop van dameskleding uit Scandinavië. Nadat de verkoop van meubels op nummer 127 was gestaakt, werd dit pand in 1975 opnieuw ingericht voor de verkoop van Finse damesmode, textiel, kunstnijverheidsartikelen en aanverwante artikelen. De zaak staat nu ingeschreven bij de Kamer van Koophandel als De Klop Mode B.V. Slotlaan 191 werd in 1979 gesloopt.

► Methorst merkte zijn artikelen met zijn initialen of met zijn volledige naam.

▲ Advertentie, 1 oktober 1932.

▲ Advertentie, 19 oktober 1932.
▶ Stuk uit artikel, 22 oktober 1932.
▶▶ Stuk uit artikel, 7 april 1934.

De toonkamer op de Fransen van de Puttelaan 8 voor kunstnijverheidsartikelen en edelsmeedwerk heeft tot 1936 aangehouden en de in 1934 geopende toonkamer voor moderne wooninrichting op de Egelinglaan 55 slechts een jaar.

Naast kunstenaar-zakenman vervulde hij vanaf medio jaren dertig bestuursfuncties binnen de 'Zeister Handelsvereniging' en de Handelsavondschool. Voorts was hij politiek actief. Voor de oorlog was hij lid van de politieke vereniging Gemeentebelangen en na de oorlog werd hij lid van de PvdA. Hij zat in de gemeenteraad van 1939-1941 en van 1945-1966. Van 1962-1966 was hij wethouder.

▶ Adresboek 1938.

N.v. Fix (1928-1941)

Op 6 december 1928 richtten de heren Gerrit Lekkerkerker (1876-1957), koopman, en Cornelis van der Leun (1873-1951), zonder beroep, voor notaris mr. Thomas Snellen de Naamloze Vennootschap Eerste Utrechtsche Octrooienexploitatie Maatschappij 'Fix' op. Statutair was de naamloze vennootschap in Utrecht gevestigd, Lijnmarkt 25, en de fabriek stond in Zeist.

Het doel van de vennootschap was: 'het exploiteeren van technische uitvindingen in het algemeen en van de door te Zeist wonende heer Cornelis van der Leun gedane uitvindingen in het bijzonder, en wel bepaaldelijk van diens uitvindingen welke betreffen de zoogenaamde "raamuitzetijzers", waarop octrooiverleening reeds is aangevraagd, en het bij de raamuitzetijzers behorende zoogenaamde "raamboompje", alsmede het vervaardigen en verhandelen van bedoelde voorwerpen, het oprichten van nieuwe vennootschappen en het deelnemen in bestaande vennootschappen, welke een gelijksoortig doel beoogen, en het verrichten van al zoodanige andere handelingen, welke met vooromschreven doeleinden in verband staan of tot haar uitvoering noodig zijn; alles in den ruimsten zin genomen.'

In het Handelsregister is het doel kort omschreven: pers- en stampwerk.

Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 1.000-; welk bedrag ook geplaatst en gestort was.

Lekkerkerker en Van der Leun waren commissaris en Antonius F.W. Polman (1898-1953) was directeur van de N.v. 'Fix'.

De gemeente Zeist publiceerde in De Zeister Courant van 10 oktober 1928 het bericht dat door de N.v. Fix, gevestigd te Utrecht, een aanvraag was ingediend om een Hinderwetvergunning voor het oprichten van metaalwarenfabriek aan de Van Reenenweg 'waarin te plaatsen 4 electromotoren met een gezamenlijk vermogen van 50 P.K.'

In De Zeister Courant van 21 november datzelfde jaar staat het bericht van de gemeente Zeist dat de N.v. Fix een verzoekschrift had ingediend om een Hinderwetvergunning voor het oprichten van een metaalwarenfabriek aan de Van Reenenweg, waarin een gasolinemotor van 25 pk zou worden geplaatst.

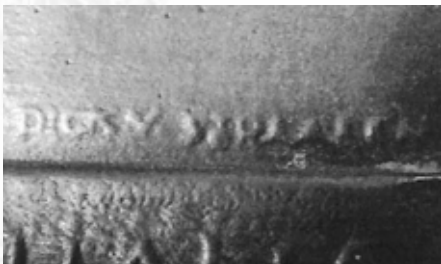
Alle twee de aanvragen waren ingediend voordat de Koninklijke bewilliging was verleend voor de oprichting van de naamloze vennootschap, die werd op 27 november verleend, en voordat de oprichtingsakte voor de notaris was verleden.

Op 5 januari 1929 maakte de gemeente Zeist in De Zeister Courant bekend dat de beslissing op de aanvraag van de N.v. Fix was verdaagd, omdat het onderzoek nog niet was afgerond. De gemeente heeft in de plaatselijke krant geen bericht geplaatst, althans dat bericht is niet gevonden, dat de aanvraag was ingewilligd. De fabriek is toch in gebruik genomen, want op 9 november 1929 heeft de N.v. Fix een personeelsadvertentie in De Zeister Courant geplaatst, waarin voor de fabriek aan de Van Reenenweg 63 een stempelmaker werd gezocht.

Uit het adresboek van Zeist blijkt dat vanaf 1933 ook het pand op nummer 65 door de N.v. Fix in gebruik was genomen.

Polman trad in 1931 af als directeur en werd vervangen door Lekkerkerker.

Op 5 maart 1942 deed Anton H.K. van Vloten (1919-2000) bij de Kamer van Koophandel aangifte dat Lekkerkerker als directeur was afgetreden, dat hij de nieuwe directeur was, dat vanaf 29 juni 1941 het bedrijf niet meer uitgeoefend werd en als zodanig had opgehouden te bestaan en dat de naamloze vennootschap wel bleef voortbestaan.

► In 1934 werd toen nog Prinses Juliana 25 jaar. Ter gelegenheid daarvan werden diverse portretten, plaquettes en penningen uitgebracht. Deze tinnen plaquette werd gemaakt door de n.v. Fix uit Zeist, een tot nu toe onbekende fabriek. De firma Fix was, zoals zij zichzelf noemden, een 'fabriek van Massa-artikelen'. De naam van de graveur staat op de voorzijde vermeld: Dick van Straaten.

In De Nieuwsbode van 12 november 2014 staat een bericht van Aart Korstjens te Oosterhout over een tinnen plaquette uit 1934 van de 25-jarige prinses Juliana, die gemaakt is in de fabriek in Zeist. Het ontwerp was van Dick van Straaten, over wie verder niets bekend is dan dat hij reclametekenaar zou zijn geweest.

Zeister Tin Industrie (z.t.i.) (1932-1964)

▲ Het echtpaar Van Woudenberg-van Beek, particuliere collectie.

Op 7 april 1932 deed Arie M. Grisel (1891-1967) aangifte bij de Kamer van Koophandel voor de inschrijving in het Handelsregister van de firma Zeister Tin Industrie (z.t.i.), die hij samen met Johan van Woudenberg (1901-1956) op 1 mei dat jaar zou beginnen. Als soort bedrijf werd opgegeven: 'Het vervaardigen van en handel in voorwerpen van tin of andere materialen.'

De werkplaats was aan de Emmastraat (in 1932 wordt nog gezegd: ongenummerd) gevestigd en het kantooradres zat op Joost van den Vondellaan 33, het woonadres van Van Woudenberg.

Beiden mannen woonden in Zeist. Grisel was forceur en Van Woudenberg was fotograaf en ontwerper bij de Gerofabriek.

Op 1 juli 1934 werd de firma ontbonden omdat Grisel zich uit de vennootschap terugtrok. Aanleiding hiertoe was verschil in zakelijk inzicht - zoals mw. Gonesh-van Woudenberg, de jongste dochter van Van Woudenberg in 2018 verklaarde -, en hij was betrokken bij de oprichting van Sierkunstfabriek 'Tres' (opgericht per 1 september 1934).

Van Woudenberg maakte gebruik van het recht om de handelsnaam Zeister Tin Industrie (z.t.i.) voort te zetten. Het soort bedrijf werd ruimer omschreven: 'Vervaardigen en verkoopen van voorwerpen van tin en ander materiaal in den ruimsten zin.'

In de berichtgeving werd de officiële schrijfwijze meestal niet aangehouden, maar vermeld als Zeister Tinindustrie en in 1956 als Zeister Tinfabriek.

Niet alleen de naam, maar ook het adres was onduidelijk. De werkplaats stond op het binnenterrein tussen Emmastraat en Torenlaan aan de kant van de Weeshuislaan. Bij de Kamer van Koophandel werd in 1932 als adres Emmastraat ongenummerd genoteerd, in 1934 Emmastraat 89 en in 1938 Torenstraat (!) 3, a, b, c. en in de gemeentelijke administratie: Emmastraat 89 (1932) en Torenlaan 3b (1935).

De eerste Hinderwetvergunning 'tot het oprichten van een fabriek ter vervaardiging van tinproducten en andere metalen, waarin te plaatsen 4 electromotoren met een gezamenlijk vermogen van 8 p.k.' werd in 1932 verleend (Emmastraat 89). De volgende vergunning in 1935 (Torenlaan 3b) voor het plaatsen van nog eens 4 elektromotoren. Dit duidt op groei van de fabriek.

Het archief van Zeister Tin Industrie (z.t.i.) is niet bewaard gebleven. De plaatselijke kranten zijn de enige informatiebron. De eerste keer is een klein artikel in De Zeister Courant van 1934: 'De Zeister Tinindustrie, Emmastraat 89 alhier, heeft, als herinnering aan de schitterende prestatie van het k.l.m.-vliegtuig "Uiver", dat in de Londen-Melbourne-race tweede werd, een klein model van het vliegtuig vervaardigd in massief gegoten tin. Het sierlijke, glanzende machinetje, eenigszins naar links hellend bevestigd op een stevig voetstuk, is ongetwijfeld een aardige herinnering aan de buitengewoon geslaagde vlucht van Parmentier en Moll. De vleugels vermelden de namen Londen en Melbourne, waaronder de data van vertrek en aankomst zijn gegraveerd. In alle luxe zaken is het tegen billijke prijs verkrijgbaar. Vooral als press-papier zal het zeer goed dienst kunnen doen. De Heer Verboekend, Schaepmanlaan alhier, vervaardigde er de modellen voor.'

De Verboekend die op de Schaepmanlaan woonde, was volgens het adresboek schoenmaker. Of had hij soms een creatieve zoon?

In de drie decennia die het bedrijf heeft bestaan, zijn twee bedrijfsjubilea gevierd. Bij het feest in 1947 ter gelegenheid van het derde lustrum bood het personeel directeur Johan van Woudenberg een fraaie gekalligrafeerde oorkonde aan.

In 1962 werd het 30-jarig bestaan gevierd. Toen werd aan mw. Van Woudenberg-van Beek een Delfsblauw bord van de Porceleyne Fles met een portret van haar in 1956 overleden echtgenoot aangeboden.

► Oorkonde (207 x 312 mm) ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan in 1947 door het personeel aangeboden aan directeur Johan van Woudenberg. In particuliere bezit.

▲ Herinneringsbord aan Johan van Woudenberg, 1962. In particulier bezit.

De toen nog jonge journalist Henk Koster had in het Zeister Nieuwsblad een rubriek die 'Langs de Zeister Industrieën' heette. In de editie van 8 juli 1947 deed hij verslag van zijn bezoek aan de Zeister Tin Industrie (T.I.). Zijn artikel geeft een uitgebreid beeld van het bedrijf en schetst de situatie zo kort na de oorlog.

Zeister Tin Industrie

'De Zeister Tin Industrie is een jong bedrijf, dat van niets af is opgebouwd. Dat wil zeggen, dat zelfs de gietvormen werden ontworpen in eigen bedrijf. Temeer voldoening geeft het, wanneer blijkt, dat de industrie in een behoefte voorziet, waardoor de vele zorgen, vooral ook die van de oorlogstijd in ruime mate zijn beloond.

Het bedrijf, dat aan de Torenlaan is gevestigd, is niet groot, maar er heerst een sfeer van vertrouwelijkheid, wat de productie ten goede komt. Voor kort werd het 15-jarig bestaan gevierd en laat zich aanzien, dat de grote vraag naar tinproducten het voortbestaan in lengte van jaren waarborgt.

Het is de heer W. Vos, die ons de nodige inlichtingen verstrekt en van wie wij vernemen, dat de producten voor het grootste deel worden uitgevoerd naar Zwitserland, Amerika, België en Argentinië. Dit is echter noodzakelijk, want de grondstoffen moeten uit Indië en Engels Indië worden ingevoerd. De "beruchte" deviezen spelen ook hier hun spel.

Zeker, in eigen land is de vraag eveneens groot en kan er zelfs momenteel niet aan voldaan worden, doch nood breekt wetten. De export weegt het zwaarst, daar valt niet aan te ontkomen.

"Wat maakt U eigenlijk?" vragen wij. "Luxe en huishoudelijke voorwerpen in tin," is het antwoord. En daaronder wordt begrepen servieswerk, bakers, vazen, schalen, kannen en kandelaars.

De voorwerpen kunnen uit plaat worden geforceerd en zij kunnen worden gegoten. Forceren is een algemene werkwijze. Uit blokken tin worden platen gewalst en uit deze platen worden weer schijven gedraaid. Deze schijven worden voortgetrokken en vervolgens op een speciale klos in het originele model geforceerd.

Natuurlijk volgen dan nog verschillende nabewerkingen, die echter minder ter zake zijn. Het gietwerk - het woord zegt het reeds - wordt gegoten.

In een elektrische smeltoven wordt het tin en een alliage onder een temperatuur van ongeveer 300 graden gesmolten en in bronzen vormen gegoten.

Deze werkwijze geeft een zwaarder stuk werk, dat bovendien veel duurzamer is, dan het geforceerde materiaal. Dit laatste is "dood", zoals de vakman dat noemt, terwijl het gietwerk nog vol veerkracht en weerstand is.

Vakmanschap

De betrekkelijk kleine personeelsbezetting in dit mooie bedrijf, maakt het noodzakelijk, dat elke werker een zeker vakmanschap bezit.

Het forceren om de klossen lijkt zo eenvoudig, maar het vergt niet alleen handigheid maar bovendien een zekere "feeling", die de vakman typeert. En dit geldt niet alleen voor het forceren, maar evenzeer voor het draaien en zelfs het slijpen en solderen.

Het gieten is weer een vak op zichzelf.

Met een enkel woord hebben we reeds gewaagd van de personeelstoestand in dit bedrijf. Momenteel zijn er elf vakmensen werkzaam, die een kleine gemeenschap vormen en zich als het ware een deel van het bedrijf weten.

Ook de grondstoffenpositie baart geen grote zorgen. In regelmatig tempo komen de werkstukken klaar, die nooit lang in voorraad blijven, doch direct worden verzonden.

m

In stille bewondering staat men dikwijls voor de etalages en roemt men de glans, de elegante vorm en de distinctie van de tinnen voorwerpen, maar nimmer realiseert men zich, wat vooraf gepresteerd dient te worden.

Moge deze regelen er toe hebben bijgedragen, dat ook het vakmanschap in het werkstuk wordt geëerd en dat de Zeister Tinindustrie in eigen gemeente meer bekendheid heeft verworven.'

▲ Het zilveren bruidspaar Van Woudenberg-van Beek met een van hun dochters samen met de medewerkers in de werkplaats aan de Torenlaan, 1950. Op 24 september 1925 waren zij in Zeist in het huwelijk getreden.

▲▶ Johan van Woudenberg op de dag van zijn zilveren huwelijksfeest samen met zijn medewerkers in de werkplaats aan de Torenlaan, 1950.

De goede sfeer binnen het bedrijf die Koster bij zijn bezoek bespeurde, lag voor een groot deel aan Van Woudenberg. Dat bleek duidelijk bij zijn begrafenis in 1956. Personeelsleden fungeerden als dragers van de baar. Zij droegen de kist met zijn stoffelijke overschot van het inrijhek van de begraafplaats aan de Woudenbergseweg naar het graf. Zij werden door enige honderden belangstellen gevolgd. Namens het personeel werd aan het graf een afscheidswoord gesproken door bureauchef Balledux. 'In zijn bewogen afscheidswoord werd een blik gegund in het bedrijf, waarvan de heer Van Woudenberg een geliefd leider was, die niet alleen zakelijk over de juiste inzichten beschikte, maar ook voor de personeelsleden belangstelling toonde.', vermeldde de Zeister Nieuwsbode op 25 juni. De Nieuwe Zeister Courant vatte Balledux toespraak kort en krachtig samen: 'De patroon was steeds humaan en een waarachtig kameraad.'

De Zeister Tin Industrie (z.t.i.) had meerdere malen een stand op een beurs in de Jaarbeurs Utrecht, die toen nog op het Vredenburg stond. De krantenberichten hiervan geven een inkijk in hetgeen wat werd geproduceerd en in de ontwikkeling van de vormgeving:

- Najaarsbeurs 1949: 'Ook bezochten we de Showkasten van de Zeister Tinindustrie. Theeserviezen, koffiekannen, schalen, vazen, kandelaars en van die echt gezellige ouderwetse bierpullen met een mooie tinnen deksel. Kortom een pracht collectie.'
- Najaarsbeurs 1950: 'ZEISTER TIN-INDUSTRIE, Torenlaan 3b, een bedrijf dat met een verrassend mooie collectie tinnen gebruiks- en siervoorwerpen, waaronder samowars, op de beurs haar kunnen demonstreert.'
- Voorjaarsbeurs in 1951: 'De Zeister Tinindustrie, Torenlaan 3b, doet U verbluft staan kijken naar een keur van prachtig, in tin uitgevoerde, sier- en gebruiksvoorwerpen.'

- Voorjaarsbeurs 1952: 'De ZEISTER TIN-INDUSTRIE neemt met zijn beschaafd ingerichte stand op deze verdieping een geheel eigen plaats in. Tin is namelijk een product, dat de sfeer van het antiek paart aan de gemakken van de moderne gebruiksmiddelen. Zo zagen wij b.v. een tinnen koffiepote compleet met filter en schijnbaar zó weggelopen vanaf een schilderij van Hollands oude meesters. De stand is beslist een kijkje waard en een hele vooruitgang vergeleken bij vorige jaren, toen men over minder ruimte beschikte.'
- Najaarsbeurs 1955: 'De Zeister Tinindustrie toont op dezelfde verdieping haar fraaie collectie tinnen voorwerpen, die niet kon worden uitgebreid omdat men het gewoonweg te druk heeft met de orders op de huidige, en overigens zeer omvangrijke serie modellen.'
- Voorjaarsbeurs 1956: 'Voor nieuwe modellen heeft men bij deze firma gewoonweg geen tijd, omdat de vraag naar de bestaande serie zo groot is, dat het huidige personeel het werk nauwelijks aan kan.'
- Najaarsbeurs 1957: '(...) de stand van de Zeister Tinindustrie, waar we een nieuw modern theeservies, een bijzonder fraai gelijnd nieuw mokkastelletje, een moderne kandelaar, enkele sierlijke bloemenkelken en een eenvoudig en juist daardoor gedistingeerd bonbonschaaltje als nouveauté's aantreffen, alles uitgevoerd in een voortreffelijke kwaliteit diepglanzend tin.'
- Voorjaarsbeurs 1959: 'Deze fabriek brengt o.m. een bijzonder geslaagd nieuw serviesmodel, twee zware tinnen koffiekannen van uitstekende vormgeving en wat nieuwe modellen in vazen en kannen.'

▲ Enkele producten gemaakt in de jaren dertig door de Z.T.I.

In het krantenartikel van 1947 wordt aangegeven dat de Zeister Tin Industrie (Z.T.I.) servieswerk, bekers, vazen, schalen, kannen en kandelaars fabriceerde. Niet genoemd werd, ook niet in de berichten over de beurzen in Utrecht waar Zeister Tin Industrie (Z.T.I.) een stand had, - mogelijk een later product - waren de gekleurde glazen whiskyflessen met tinnen montuur. Die flessen werden ook door de Gerofabriek gemaakt.

De Zeister Tin Industrie (Z.T.I.) had geen ontwerpers in dienst. Soms kwamen die nieuwe ontwerpen uit creatief personeel, zoals Willem Vos. In een artikel in

▲ Johan van Woudenberg (1901-1956).

▲ Nederlandse Liquor fles met tinnen decoratie (gehamerd), jaren 50.

► Driedelig koffie-of theeservies, medio jaren 30.

de Nieuwe Zeister Courant van 5 november 1965 heeft deze zich daarover het volgende laten ontvallen: 'Elf jaar heeft de heer Vos bij v. Woudenberg gewerkt, maakte er zijn eigen vormen, zorgde voor een goed en eerlijk produkt. Maar hier wilde de eigenaar overgaan op meer massaproductie, op machinaal gestampte produkten en daar voelde Vos als vakman niets voor.'

Bij sportwedstrijden werden de winkels en bedrijven in Zeist gevraagd om prijzen beschikbaar te stellen. De Zeister Tin Industrie (z.t.i.) stelde in 1947 een tinnen theeservies beschikbaar voor een motorwedstrijd van de z.m.m. en in 1950 een sierpul voor de atletiekwedstrijd Ronde van Zeist.

Johan van Woudenberg overleed na een ziekbed op 19 juni 1956. Zijn erfgenamen waren:

- 1 Zijn weduwe mw. Sophie G. van Woudenberg-van Beek (1899-1983) en zijn kinderen:
- 2 Alida van Woudenberg (1927-2008), gehuwd met W.F. Brouwer;
- 3 Sophie G. van Woudenberg (1928-1991), gehuwd met A.W. van Houwelingen, en
- 4 Jochien van Woudenberg (1935).

Het bedrijf werd ten behoeve van de onverdeelde boedel door mw. Van Woudenberg-van Beek onder dezelfde naam voortgezet.

Met ingang van 2 september 1963 verkocht zij het bedrijf met het recht op de handelsnaam aan de Nederlandse Metaalwarenfabriek M.J. Gerritsen (Sola-fabriek) n.v., die het bedrijf voortzette als filiaal van haar te Zeist aan de Van Reenenweg 155-157 gevestigde hoofdzaak.

Binnen vier maanden werd het bedrijf doorverkocht aan de n.v. Koninklijke Metaalwarenfabriek voorheen J.N. Daalderop en Zonen. Daalderop vervaardigde onder de naam n.v. Royal Holland Pewter Tin gebruiks- en siervoorwerpen.

Toen Daalderop in 1985 failliet ging, nam Ties van Zon (1948-2018), oprichter van tinnegieterij annex tinmuseum 't Oude Ambacht in Alphen (Gld.) (1988), de mallen van Zeister Tin Industrie (z.t.i.) over.

▲ Advertentie, 27 januari 1964.

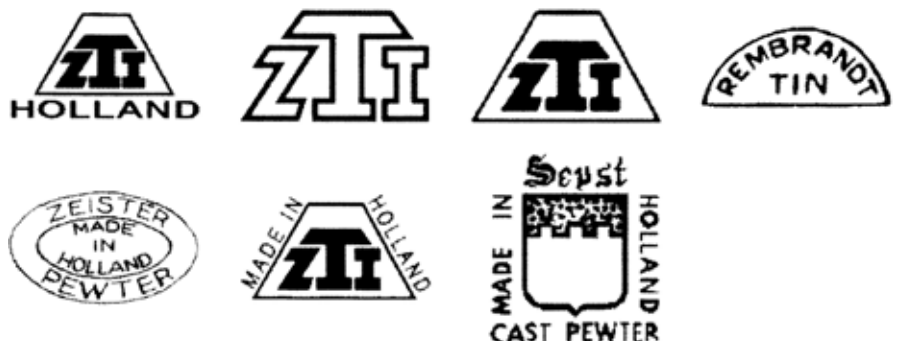
Volgens de krant zou het bedrijf na de overname in Zeist gevestigd blijven, maar dat is niet bewaarheid. Naar alle waarschijnlijkheid moest het gebouw wijken in verband met de herstructurering van het gebied Voorheuveld-Steylaan-Slotlaan-1e Hogeweg, waarvan het eerste ontwerp in 1965 werd gepresenteerd.

Op de Facebooksite Oude foto's van Zeist vroeg Pia Wansink, een kleindochter van Johan van Woudenberg, op 22 april 2015 of er soms iemand een foto van de fabriek aan de Weeshuislaan bezat. Hierop kreeg zij twee reacties. Lia Thorborg liet weten een bakeliet presenteerblad met tinnen rand en roomstel in art deco-stijl te bezitten. Ada Talen reageerde met het bericht dat haar opa Johan Braakman lang bij Van Woudenberg had gewerkt en dat zij een plaattinnenserviesje van haar ouders had geërfd.

Zo kan social media bij het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis van groot nut zijn.

Het eerste merk van de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) was zti, al dan niet in een trapezium en soms het woord Holland eronder. Kort voor de overname door Daalderop was het ovale merk ZEISTER PEWTER | MADE IN HOLLAND. Rembrandt was het exportmerk van Zeister Tin Industrie (z.t.i.) voor gegoten tin speciaal voor de Duitse markt.

Door Daalderop werd het oorspronkelijke merk zti in een trapezium weer gebruikt, maar nu met de toevoeging MADE IN HOLLAND. Daalderop voerde ook het nieuwe merk SEYST met de toevoeging MADE IN HOLLAND | CAST PEWTER, voor artikelen die oorspronkelijk uit het assortiment van Zeister Tin Industrie (z.t.i.) kwamen.

► Van z.t.i. zijn zeven merken bekend.

Sierkunstfabriek 'Tres' (1934-1936)

▲ Uit 'De naamloze vennootschap', maandblad voor den ondernemingsvorm en het bedrijfswezen in Nederland en Nederlands-Indië jrg 14, 1935/1936, no 1, 15-04-1935.

De heren Pieter Boudewijn, ir. Boelo E. van Bruggen en Arie M. Grisel richtten in 1934 een vennootschap op voor het fabriceren van en handeldrijven in siervoorwerpen. De handelsnaam was Sierkunstfabriek 'Tres'. Het bedrijf was gevestigd op de 2e Hogeweg 28. De oprichtingsdatum is 1 april 1934 en de aangifte voor de inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel vond op 20 november plaats.

Voor notaris G.J. Hendrikman Kuyk te Geldermalsen werd door de drie genoemde heren op 21 januari 1935 een naamloze vennootschap opgericht met de naam Sierkunstfabriek 'Tres' n.v. met als vestigingsplaats Zeist. De in 1934 opgerichte vennootschap was daarmee ontbonden.

Sierkunstfabriek 'Tres' n.v. was zowel de handelsnaam als de naam van de nieuwe vennootschap. Het adres in Zeist bleef 2e Hogeweg 28. De drie oprichters van de naamloze vennootschap waren alle drie mededirecteur van de vennootschap.

In artikel 2 van de oprichtingsakte wordt bepaald: 'Het doel der vennootschap is het vervaardigen van en het drijven van handel in voorwerpen van kunstnijverheid en hetgeen daarmee in den ruimsten zin in verband staat.'

Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 9.000. Dat bedrag was geplaatst en volgestort.

De aangifte voor de inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel vond plaats op 16 maart dat jaar.

Alhoewel bij de inschrijving in het Handelsregister op 20 november 1934 nog geen sprake was van een naamloze vennootschap ('zoodra de bewilliging tot omzetting in een n.v. afkomt'), de minister van Justitie pas op 17 december 1934 een verklaring van geen bezwaar afgaf als bedoeld in artikel 36e van het Wetboek van Koophandel voor de voorgenomen oprichting van een naamloze vennootschap en de oprichtingsakte van de naamloze vennootschap pas op 21 januari 1935 voor de notaris werd gepasseerd, werd toch al in 1934 door de vennootschap in de naam de afkorting n.v. gebruikt: n.v. 'Tres' (aanvraag van een Hinderwetvergunning) en 'Sierkunstfabriek Tres n.v.' (telefoonaansluiting).

Over de directieleden is het volgende bekend:

- Pieter Boudewijn (1899-1957), boekhandelaar (adresboek), koopman (notariële akte 1935); woonde in de jaren 1935-1936 in Zeist;
- Boelo E. van Bruggen (1901-?), ingenieur, woonde van 1934 tot 1936 in Zeist;
- Arie M. Grisel (1891-1967), forceur (adresboek), oud-werknemer van de Gero-fabriek, medeoprichter van de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) (1932), koopman (notariële akte 1935), woonde van 1920-1936 te Zeist.

Van Bruggen bewoonde de benedenverdieping van het pand 2e Hogeweg 28 en Grisel de bovenverdieping.

Dit pand (bouwjaar 1891) is het geboortehuis van de componist Willem Pijper (1894-1947) die er tot 1918 heeft gewoond.

In de adresboeken van 1935 en 1936 wordt naast het drietal Boudewijn, Van Bruggen en Grisel nog ene W. Dribergen genoemd als behorende tot de directie, maar zijn naam wordt verder nergens anders genoemd. Die naam moet toch door de Sierkunstfabriek 'Tres' n.v. aan de uitgever van het adresboek, Drukkerij Vonk & Co, zijn doorgegeven.

Het gemeentebestuur van Zeist verleende op 17 oktober 1934 aan de Sierkunstfabriek 'Tres' n.v. een Hinderwetvergunning voor het oprichten van een sierkunstfabriek op het perceel aan de 2e Hogeweg kadastraal bekend sectie B nummer 7488, waarin vier elektromotoren met een gezamenlijk vermogen van $4\frac{1}{4}$ pk voor het aandrijven van verschillende machines mochten staan. De aanvraagprocedure liep vanaf media augustus.

Het betreffende perceel was genummerd 2e Hogeweg 28bis en wordt in het adresboek als werkplaats aangeduid.

Het bedrijf was op 1 april opgestart en kon nu gaan fabriceren.

De zaken gingen niet goed. In de krant van 11 november 1936 verscheen de volgende advertentie: 'Allen die iets te vorderen hebben van, of verschuldigd zijn aan de n.v. Sierkunstfabriek 'TRES', gevestigd te Zeist, worden verzocht daarvan opgaven, respect. betaling te doen vóór 23 November a.s. aan de n.v. Nationale Administratie en Trustmaatschappij, Janskerkhof 15 - Utrecht.'

Op 25 november 1936 werd door de Utrechtse arrondissementsrechtbank het faillissement uitgesproken en in februari 1937 werd geconstateerd dat de zaak had opgehouden te bestaan.

Van de naam van deze onderneming vindt men in het Handelsregister, de krant en in het adresboek meerdere schrijfwijzen:

- Sierkunstfabriek 'Tres' (1934)
- n.v. 'Tres' (1934)
- Sierkunstfabriek Tres (1935)
- Sierkunstfabriek Tres n.v. (1934-1936)
- n.v. Sierkunst fabriek (1935; 1936)
- n.v. Sierkunstfabriek 'Tres' (1936)
- n.v. Sierkunstfabriek 'Tres' (1936)
- Naamlooze Vennootschap Sierkunstfabriek 'Tres' (1936)
- Sierkunstfabriek 'Tres' n.v. (1937)

Nergens wordt vermeld - ook niet in advertenties - wat deze sierkunstfabriek fabriceerde. De vermelding in *Nederlandse tinnegieters & tinmerken. Een compendium* (pag. 364, nummer 2495) wijst er toch op dat tinnen siervoorwerpen werden gefabriceerd. Een bevestiging hiervan blijkt uit een kleine krantenadvertentie uit 1976: 'Door particulier tinnen voorwerpen uit Zeister fabrieken, Gero en ztt. Zeister pewter, Tres e.a. (...).'

Het telefoonnummer van de verzamelaar/verkoper van Zeister tin was: 030 783568. Zijn naam stond er niet bij.

► Het merk van Tres.

Gerritsen & Van Kempen (1936-1938)

De zilversmid J.A.A. (Jan) Gerritsen begon in 1866 in Amsterdam zijn eigen atelier met winkel. In 1903 richtte hij met een van zijn zonen de naamloze vennootschap Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken voorheen J.A.A. Gerritsen op. De fabriek werd in 1904 vanuit Amsterdam naar Zeist overgebracht. In 1924 werd de naam gewijzigd in Gerritsen & Van Kempen en met ingang van het jaar 1925 werd A.E. van Kempen mededirecteur. Tot 1984 bleef de fabriek in Zeist open.

Het bedrijf maakte tot 1935 alleen producten van zilver. In dat jaar ging men ertoe over om ook producten te maken van verzilverd materiaal onder de naam Keltum pleet. Deze beleidswijziging leidde tot een conflict tussen de directeuren Albert Gerritsen (tegenstander) en Anton van Kempen (voorstander). Op aandringen van instanties in Den Haag werden in 1947 zelfs rvs couverts in de handel gebracht ('voor de luttele prijs van 2 gulden').

Gerritsen & Van Kempen heeft in zeer beperkte mate ook in tin gewerkt. Althans er zijn maar twee producten bekend. Ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernard in 1937 gaf Gerritsen & Van Kempen een tinnen wandbord uit met en profiel een portret van beiden naar rechts gewend en met een doorsnede van 115 mm.

Bij de geboorte van prinses Beatrix in 1938 bracht men een even groot bord op de markt dat door J.C. Wienecke was ontworpen en gesigeneerd. Hierop afgebeeld staat de Nederlandse maagd met een kind op de arm, daarboven de wapens van Oost- en West-Indië en Nederland en rondom portretten van haar Nederlandse voorouders vanaf prins Willem I. Van die beeltenis werd ook een penning geslagen.

▲ Het Dagblad, 10 juni 1948.

**GERRITSEN & VAN KEMPEN
ZEIST**

► Beide borden dragen de naam van het bedrijf als merk.

Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) (1950-1971) | Tinnegieterij Hollandia (1971-1975)

▲ Willem Vos (1902-1975).

Zoals de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) door twee oud-Geromedewerkers werd opgericht, zo werd de tinnegieterij Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) opgericht door een oud-medewerker van de Zeister Tin Industrie (z.t.i.), te weten Willem Vos (1902-1975).

Vos vestigde zich in 1937 vanuit Zwolle in Zeist. In die stad had hij bij de firma Kamphof (opgericht 1864; opgeheven 1938) gewerkt, waar hij het vak van tinnegieten had geleerd. Gelijk na zijn lagerschooltijd was hij bij die tinnegieterij begonnen. Hij was naar Zeist verhuisd om bij de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) te gaan werken. Het woonadres in Zeist was Oude Arnhemseweg 123.

Zijn naam wordt in 1947 genoemd in het krantenartikel over de Zeister Tin Industrie (z.t.i.). Hij was degene die de journalist van het Zeister Nieuwsblad te woord stond.

Vos was niet de eerste en ook niet de enige tinnegieter die uit Zwolle overkwam. In 1925 ging Jan H. Oosterbroek hem voor en in 1937 volgde Arend Bijsterbosch.

Evenals bij de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) is over Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) weinig archiefmateriaal beschikbaar. Gelukkig zijn er drie uitgebreide krantenartikelen over de oprichter Willem Vos verschenen. Het eerste artikel stond in de Zeister Nieuwsbode van 27 juli 1959 met als kop: 'Hollandia-Tin betreft nieuwe hal aan de Oude Arnhemseweg'. In het tweede artikel dat verscheen in de Nieuwe Zeister Courant van 5 november 1965 met daarboven: 'Uw zuivere tinvoorwerp zal wel van Hollandia uit Zeist komen', kwam hij uitgebreid aan het woord. In dat jaar vierde Vos zijn 50-jarig jubileum als tinnegieter. Het laatste artikel stond in de Nieuwe Zeister Courant van 11 november 1974 bij gelegenheid van zijn 50-jarig huwelijksfeest. In al deze artikelen vertelt hij veel over zijn vak en zijn bedrijf.

Met oral history moet men voorzichtig omgaan. Zo zegt Vos in het kranteninterview van 1965 dat hij elf jaar bij de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) heeft gewerkt en in het interview in 1974 zegt hij dat hij 12½ jaar bij dat bedrijf heeft gewerkt. Maar in het laatste geval klopt de tijdsspanne tussen het ontslag bij de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) en de oprichting van de Firma "Hollandia Tin" (Dutch Art Products) niet.

Een andere belangrijke bron is het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. Op basis van het krantenarchief en het archief van de Kamer van Koophandel valt de geschiedenis van Willem Vos tinnegieterij te reconstrueren.

In 1948 nam Vos ontslag bij de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) en samen met Jan Th. Schraag (1906-1957) uit Doorn richtte hij de Firma 'Hollandia Tin' (Dutch Art Products) op. Deze naam was zowel de handelsnaam als de naam van de vennootschap.

Het doel van hun vennootschap was het vervaardigen van tinnen kunstnijverheidsvoorwerpen.

Het bedrijf was gevestigd te Doorn aan de Sparrenlaan 38, het adres van Schraag.

Volgens een bekendmaking gedateerd 1 februari 1950 hadden Vos en Schraag een Hinderwetvergunning aangevraagd 'tot het oprichten van een inrichting tot het

vervaardigen van tinnen gebruiks- en siervoorwerpen, waarin te plaatsen 6 electromotoren, met een gezamenlijk vermogen van 8,5 P.K., tot het aandrijven van een draaibank, een slijp- en polijstmachine, een slijp- en fraisbank, een boormachine, een draaibank en een luchtaanjager' voor het perceel Arnhemse Bovenweg 11 in Zeist. Blijkbaar was het de bedoeling het bedrijf van Doorn naar Zeist over te plaatsen. De betreffende vergunning werd op 2 maart door het gemeentebestuur van Zeist verleend. Vos heeft van die vergunning gebruik gemaakt, maar ze geeft wel een beeld over welke machines Vos toen beschikte en wat hij produceerde.

▲ Enkele producten van Hollandia-Tin.

De dag ervoor was de samenwerking tussen de beide mannen echter beëindigd. Op 1 maart trok Schraag zich terug als vennoot.

Hij was ook eigenaar/directeur van NEDAF (Ned. Fabriek van Dental Artikelen), opgericht in 1937. In 1951 vroeg hij surseance van betaling aan. Mogelijk deden zich in 1950 al financiële problemen voor. Het bedrijf werd in 1958 als gevolg van de faillietverklaring van zijn nalatenschap opgeheven.

Vos had slechte herinneringen aan die periode overgehouden. In 1965 liet hij het volgende over die samenwerking optekenen: 'In 1948 diende zich iemand aan, die wel als compagnon met hem wilde samenwerken, de laatste dan voor de verkoop. Men begon in Doorn. Maar eer men negen maanden verder was, bleek de compagnon het geld van de zaak in eigen zak te hebben gestoken en dat betekende het bankroet van de zo optimistisch begonnen eigen tinnegieterij.'

Over een faillissement staat echter niets vermeld in het dossier in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

Op dezelfde dag dat Schraag zich uit de vennootschap terugtrok, zette Vos de firma voort onder de naam 'Hollandia-Tin (Dutch Arts Products)' in Zeist op het adres Frederik Hendriklaan 6. Zowel werkplaats als kantoor waren hier gevestigd. Dit was het woonadres van Hendrik van Tellingen (1888-1961). Samen met zijn zoon Hendrik van Tellingen (1920-?) was hij eigenaar geweest van de firma Aannemersbedrijf H. v. Tellingen & Zn., een aannemersbedrijf in hout en timmerwerken, die in 1949 was opgeheven. De werkplaats zat op de Arnhemse Bovenweg 9-11. Daarom was er in 1950 bedrijfsruimte beschikbaar waar Vos zijn tinnegieterij kon gaan uitoefenen. Blijkbaar was eerst voor Arnhemse Bovenweg 11 gekozen en daarna pas voor Frederik Hendriklaan 6.

Willem Vos had twee zonen: Jan (1925-2014) en Theodorus J. (Theo) (1929-2014). Beide zonen werden op 1 april 1952 zijn medevennoten. Zij werkten al een aantal jaren in het bedrijf. In het interview in 1965 zegt Vos trots dat hij met hulp van zijn twee zoons in Zeist weer opnieuw is begonnen. In het adresboek van 1952 staat bij Jan als beroep metaalslijper en bij Theo tindraaier.

Behalve zijn zonen werkte ook zijn vrouw jarenlang mee. Volgens eigen zeggen heeft zij heel wat tinnen borden, kannen en andere gebruiksvoorwerpen hoogglanzend gepoetst.

Er zijn twee facturen uit 1953 van Hollandia-Tin voor de firma Oosterbaan te Steenwijk bewaard gebleven. Een draagt het onderschrift: W. Vos & Zn. en laat daarmee zien dat het een familiebedrijf was.

Als doel van het bedrijf werd opgegeven: het fabriceren en verhandelen van tinnen kunstnijverheidsvoorwerpen. Het handeldrijven is de uitbreiding in de omschrijving.

Willem Vos was als enige beherende vennoot bij de voortzetting van de firma in 1952 belast met de dagelijkse leiding.

Telefoon K 3404 - 3073 Na 6 uur 4802 Bankier: Rotterdamse Bank N.V.	Tinfabriek "HOLLANDIA"	Kantoor en fabriek: Fred. Hendriklaan 6 - Zeist Omsl. 532713
---	--	--

Aan de Firma Oosterbunn.
te Steenwijk.

Mijnne hereen.

Zeist, 12 November, 1953

Hierby ontvangt U de factuur van de door ons aan U geleverde goederen,

1 Soepken.	Fl. 7,50.
1 Nikelken.	Fl. 7,75.
1 Fr. Halskna.	Fl. 7,75.
1 Lepel.	Fl. 1,25.
1 Speelbeker met oor.	Fl. 5,50.
1 " " somd. "	Fl. 5,00.
2 Dekkers met samper.	2,75. 5,50.
1 Hisker.	Fl. 7,50.

	Fl. 47,75.

Betale gij 4/11/53

By dit bedrag is de o.b. berekend. Metaling cond. nym u bekend.

<i>Tin</i> fabriek "HOLLANDIA"		Kantoor en fabriek: Fred. Hendriklaan 8 - Zeist Oiro 533713
Telefoon K 3404 - 5073 Na 6 uur 4802 Bankier: Rotterdamsche Bank N.V.		

Fa. Oosterbaan.
 Voldstraat. 18.- 2o.
 Steenwyk.

Zeist, 28 Decemter. 1953

Myne heren.

Hierby hebben wy het genoegen U te doen toekomen, de
 factuur van de door ons aan U geleverde ,

1 Eikelkan.....	Fl. 7,75.
1 Fr. Halkan.....	Fl. 7,75.
=====	
	Fl. 15,5o.
=====	

*Bedrag
 gis 15,50*

By dit bedrag is de o.b. berekend.
 U kunt dit bedrag voldoen per giro 533713 of op onze Bankrekening
 by N.V. Rotterdamsche Bank te Zeist.
 U by voorbaat dankend voor de te nemen moeite verblyven wy Inmiddels,

Hoogachtend,
 W. Von. & Zn.

► *Facturen voor de firma Oosterbaan te Steenwijk,*
1953.

In de handelsnaam kwam al vanaf de oprichting in 1948 het woord Hollandia voor. Met de naam werd toch een beetje nonchalant omgegaan.

In een krantenartikel van 24 mei 1950 wordt gesproken over Hollandia Tingierij en op de factuur uit 1953 staat Tinfabriek Hollandia.

In augustus 1958 nam het bedrijf voor ruim een jaar een kleine werkplaats aan de Egelinglaan 24 van bakker Th.A.J. van der Zijden (Lubro-bakkerij) in gebruik.

Zoals al gezegd, stond er in 1959 in een plaatselijke krant een artikel over de tinnegieterij van de familie Vos. Aanleiding voor dit artikel was de bouw van een nieuwe werkplaats op het erf van het pand Oude Arnhemseweg 132, sinds 1957 woonde Vos senior op dit adres. 'Met september zal een langgekoesterde wens in vervulling gaan. De "Vosjes" wilden uit het hol weg en in een ruim bedrijf gaan leven en werken. Dat bedrijf wordt momenteel gebouwd. Gesterkt door de ervaring zal het nieuwe bedrijf zijn aangepast aan de scherp te stellen eisen. De vreugde in het kunstzinnigewerk zal nog groter worden en mogelijk, dat de produktie ook nog zal stijgen, waardoor Hollandia-tin uit Zeist nog verder over de wereldbol zal worden verspreid.', besloot de krant het artikel.

In september dat jaar werd aan Willem Vos - niet aan de firma - voor het perceel

Oude Arnhemseweg 132 een Hinderwetvergunning verleend voor het vervaardigen van tinnen luxe- en kunstvoorwerpen 'waarin aanwezig zullen zijn 5 elektromotoren met een gezamenlijk vermogen van $2\frac{3}{4}$ pk, ter aandrijving van drie draaibanken, een zaag- en een boormachine (...)'. De machines stonden in de nieuwe werkplaats achter het woonhuis.

Voor zowel de werkplaats aan de Frederik Hendriklaan als aan de Egelinglaan zijn geen Hinderwetvergunningen verleend.

De onderlinge samenwerking verliep niet probleemloos. Op 16 april 1960 trad Jan Vos als vennoot uit en startte zijn eigen bedrijf. Willem Vos en zijn zoon Theo zette de firma voort onder de naam Tingieterij Hollandia, waarbij Vos senior wederom de enige beherende vennoot was.

▲ Willem Vos bezig met tingieten, 1965.

De onderlinge samenwerking verliep niet probleemloos. Op 16 april 1960 trad Jan Vos als vennoot uit en startte zijn eigen bedrijf. Willem Vos en zijn zoon Theo zette de firma voort onder de naam Tingieterij Hollandia, waarbij Vos senior wederom de enige beherende vennoot was.

In een notariële akte van 8 januari 1971 werd vastgelegd dat Willem Vos zich per 2 januari 1970 uit de firma had teruggetrokken en dat zij voor eigen rekening en risico door Theo Vos was voortgezet onder de naam Tingieterij Hollandia. Als adres werd opgegeven Oude Arnhemseweg 132a, de werkplaats achter het woonhuis.

Voor Theo Vos braken zakelijk gezien moeilijke jaren aan. Volgens een neef was hij een goede vakman maar geen zakenman. Met ingang van 31 maart 1975 hief hij de firma op. De aangifte hiervan bij de Kamer van Koophandel vond pas op 30 augustus 1976 plaats.

Zijn neef Herman Vos (1954), van de Firma H. Vos, heeft op dit adres in 1979 nog een jaar gewerkt.

Vos was nog een ouderwetse ambachtsman. Heel aanschouwelijk demonstreerde hij in 1959 de journalist van een plaatselijke de kwaliteit van gegoten producten: 'Dat forceren, dat men tegenwoordig doet, dat is moord, meent hij. Hij laat ons een geforceerde beker zien. "Plaat mijnheer", zegt hij en hij blaast ons in het verbaasde gezicht: "doodgewalst". Met kracht vouwt hij de beker in elkaar. Hij wrikt en laat ons luisteren, maar we horen niets. "Geen wonder, mijnheer, dat is dood". Hij zegt het grimmig en een tikje droef. Dan verandert zijn stem en hij nodigt ons uit te luisteren naar het gegoten tin. We horen het knisperen. "Gegoten tin kan schreien, dat is levend materiaal en daarom moet er voorzichtig en met eerbied mee worden omgegaan", zegt de tinnegieter en zijn ogen strelen de producten, die reeds werden vervaardigd.'

Een citaat uit het krantenartikel over Willem Vos van 1965: 'En met zijn doorzettingsvermogen en goed vakmanschap is dit dan een van de twee tinnegieterijen in Nederland geworden, waar nog een fraai en eerlijk sier- of gebruiksvoorwerp van zuiver tin wordt vervaardigd.' Daarbij kan men denken aan Friese en Groningse koffiekannen, hele koffie- en theeserviezen, bekers, asbakken, fruitschalen, avondmaalstellen, enz.

Veel modellen had Vos zelfontworpen. 'Dat doet hij zo eens op een rustige zaterdagmiddag. Dan zit hij te spelen met onderdelen om tot een nieuw geheel te kunnen komen, of tekent iets voor een nieuwe vorm.' Volgens hem werden zijn ontwerpen soms - vooral in het buitenland - nagemaakt.

In de zestigerjaren waren de antieke modellen het meest gevraagd, maar op

bestelling vervaardigde hij ook een modern ontwerp. Voor bijvoorbeeld avondmaalstellen werd dat weleens gevraagd.

▲ Een van de merken van Hollandia-Tin.

Willem Vos had een hekel aan het kopiëren van producten; of die nu van hem waren of van andere tinnegieters. In 1965 zei hij dat hij in dat geval het contact met die zakenrelatie verbrak. In 1959 was hij nog meer uitsproken over dit onderwerp. De journalist tekende op: 'Niet zonder trots laat hij ons vormen zien, die in de zeventiende eeuw werden gemaakt. Hij heeft enige vormen, waarvoor het Friese museum hem graag dikke contanten wil betalen. Het is een koud kunstje voor deze vakman om zo'n oude, bronzen vorm in koper te kopiëren, maar dat doe je niet, als je van het vak houdt. De oude vormen hebben iets, dat zich niet kopiëren laat en het zou heiligschennis zijn om zoiets te verkopen.'

Producten van Hollandia-Tin werd in de jaren vijftig al geëxporteerd naar landen als België, Duitsland, Zwitserland en zelfs IJsland. En buiten Europa naar Amerika.

De smaak in die landen verschilden, waarmee rekening moest worden gehouden. In Duitsland en Zwitserland hield men van gepolijste voorwerpen, waardoor ze een zilverkleurige glans hadden. België en de binnenlandse markt vroegen imitatie-antiek. Gegoten in heel oude vormen, maar mat gemaakt in een speciaal bad. Het resultaat was vrijwel niet te onderscheiden van echt antiek.

In 1965 exporteerde de firma van vader en zoon Vos hoofdzakelijk nog naar een grote afnemer in Zürich, die zijn producten in geheel Zwitserland verkocht. Uiteraard werden haar producten ook in winkels in Zeist verkocht.

De prijzen bedroegen blijkens de factuur van 12 november 1953 voor:

- Een soepkom f 7,50
- Een eikelkan f 7,75
- Een Franse halskan f 7,75
- Een lepel f 1,25
- Een lepelbeker met oor f 5,50
- Een lepelbeker zonder oor f 5,00
- Een beker met stamper f 2,75
- Een blaker f 7,50

Dat tinnen voorwerpen die Hollandia maakte niet goedkoop waren, verklaarde Vos senior in 1974 uit het feit dat het honderd procent handwerk was en gelet op het vele werk en de hoge prijs van de grondstoffen.

In het artikel uit 1965 wordt ingegaan op het procedé. 'De blokken tinnen gaan eerst in een klein smeltoventje. Met de hand wordt daarna het vloeibare metaal in de gietvormen gegoten, een voetstuk, een wand, een deksel enz. Die onderdelen worden aan elkaar gelast, waarna het product machinaal wordt geborsteld, zodat het volkomen vlak en schoon is. Het heeft dan nog de zilverachtige kleur van het nieuwe tin, maar die is niet gewild. Nu gaat het in een zuurbad, waardoor het de donkere, doffe kleur van oud tin verkrijgt. En na nog een poetsbeurt is het product dan klaar.'

Over tinnegieter Willem Vos wordt in 1965 gezegd: 'Zijn vak is hij echter steeds trouw gebleven. Maar het sterft uit. Hij is nog een van de weinigen in ons land, die zich een echte vakman op dit gebied mag noemen, eentje die niet knoeit met lood in de bodem, maar uitsluitend tin gebruikt.'

In zijn rouwadvertentie in 1975 eerde de familie hem met 'In leven meester-tinnegieter'.

▲ Zeister Nieuwsbode, 18 september 1959.

Veel personeel heeft de firma Vos denkkelijk nooit in dienst gehad. In 1965 werkten er vier personen; Vos senior en zoon Theo inclus. Toch had senior in het bevolkingsregister laten aantekenen dat hij 'directeur tinfabrikant' was.

Er zijn drie personeelsadvertenties bekend. De eerste advertentie werd geplaatst in 1959 en hield verband met de ingebruikneming van de nieuwe werkplaats op de Oude Arnhemseweg 132. De tweede is uit 1963 en toen werden gevraagd: tinsoldeers, draaiers en bankwerkers. De tweede is uit 1967. Er werden een leerling, een draaier, een gieter en een soldeerder gevraagd.

Naast de drie personeelsadvertenties is er slechts één advertentie in een krant gevonden: 'Voor tinwerk naar tinnegieterij Hollandia' (1958).

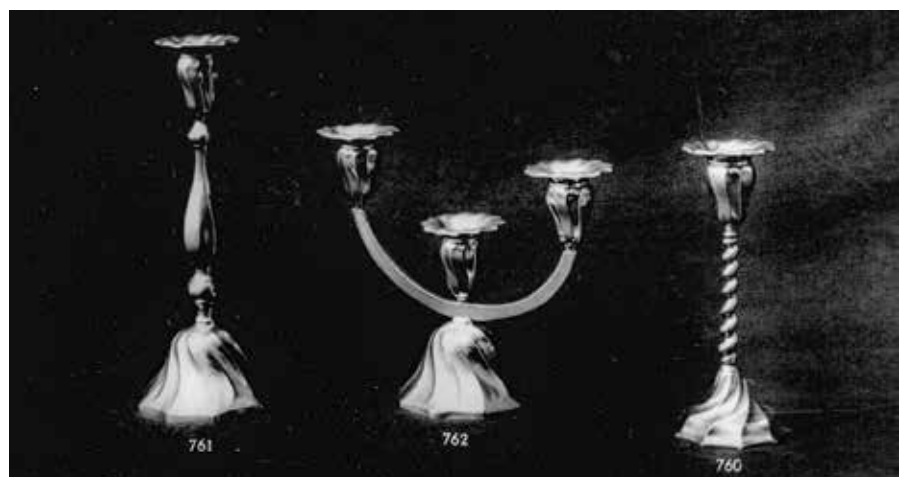
Blijkbaar had hij zijn eigen wijze om reclame te maken. Er zijn drie foto's op prentbriefkaartformaat bewaard gebleven met op de achterzijde informatie over de afgebeelde artikelen van Hollandia Tin Doorn.

De volgende foto's geven een beeld - en soms nadere informatie over de hoogte en de verkoopprijs - van de artikelen verkocht werden.

HOLLANDIA TIN	
Dutch Art Products	
DOORN (Holland)	
Beker 6 cm	738
Beker met oor 6 cm	739
Beker 5 cm	740
Beker 7 cm	741
Beker 8 cm	742
Beker 10 cm	743
Beker 11 cm	744
Kloosterbeker	745

HOLLANDIA TIN	
Dutch Art Products	
DOORN (Holland)	
Kandelaar, klein	760
Kandelaar, groot	761
Kandelaar, driedeelig	762

HOLLANDIA TIN Dutch Art Products DOORN (Holland)	
Aschbak met rozet	750
Aschbak met oor met rozet	751
Aschbak met oor groot glad	752
Aschbak met oor klein glad	753
Aschbak bol model	754
Brandewijnkom	770

▲ Theepot waarvan het handvat voorzien is van pitriet.

► De merken die Willem Vos gebruikte.

ZUIVER TIN

K.C. Roelen (1954-1968)

Karel C. Roelen (1916-1987) verhuisde in 1930 op 14-jarige leeftijd met zijn ouders vanuit Dongen naar Zeist. In zijn nieuwe woonplaats ging hij op de zilverfabriek van Gerritsen & Van Kempen aan de Karpervijver werken. Na de oorlog wisselde hij van werkgever en ging hij naar de Gerofabriek aan de Bergweg. In het adresboek van 1950 staat als zijn beroep zilversmid. Dit vak heeft hij in de praktijk op de twee fabrieken geleerd. Voordat hij zich in 1954 zelfstandig maakte, was hij vertegenwoordig voor de Gerofabriek. Een ervaring die hem nog goed van pas zou komen.

Dat hij in 1954 voor zichzelf begon, hangt samen met het beëindigen van het fabriceren van tinnen artikelen door de Gerofabriek in dat jaar.

Bij de inschrijving van zijn onderneming met de handelsnaam K.C. Roelen in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel op 1 augustus 1956 gaf hij bij de vraag over het tijdstip van vestiging van de onderneming als datum 1 juli 1954 op met daarbij de aantekening 'verkoop' en als tweede datum 1 augustus 1956 met daarbij 'fabricage'.

De bedrijfsomschrijving was: 'fabricage en verkoop van gegoten tin'.

▲ Grote verzameling van 15 tinnen maatbekers en 2 edeltinnen wandhaken + 1 certificaat van Roelen tingieterij.

Hij startte zijn onderneming in 1954 op zijn huisadres Leliestraat 14. In augustus 1962 werd Burgemeester Patijnlaan 107 het zaak- en privéadres. De aangifte hiervan deed Roelen op 11 maart 1963.

In 1958 nam hij een bouwvallig pandje aan de Voorheuvel ter hoogte van de nummers 81-133 (oud 81-87) in gebruik als werkplaats. In 1959 verhuisde hij naar Emmastraat 74a en in 1965 Emmastraat 86.

In 1956 en in 1962 verleende het gemeentebestuur hem Hinderwetvergunningen. Die vergunningen zijn op zijn hiervoor vermelde woonadressen gesteld en niet voor de adressen van de werkplaatsen.

De handelsnaam werd in augustus 1962 gewijzigd in Tinnegieterij K.C. Roelen. De aangifte hiervan deed Roelen op 11 maart 1963.

Bij zijn vertrek bij de Gerofabriek volgde hem Jan van Woudenberg (1918-1992) ('rooie Jan'). Deze was bijna vier jaar zijn medewerker. Hij zette in 1975 zijn eigen tinnegieterij op.

De tweede medewerker die hij in dienst nam, was C.P. (Cor) de Kruyff (1934). Hij kwam in 1958 bij hem werken en was bijna 25 jaar zijn rechterhand. Van tinnegieter klom hij op tot bedrijfsleider.

Tingieterij Roelen vraagt ervaren **KRACHTEN** en leerlingen. Goed loon, prettige werkkring. Zaterdags vrij. Aanmelden 's avonds na 8 uur: Dijnsweg 10, Zeist.

▲ Nieuwe Zeister Courant, 17 december 1962.

Binnen vijf jaar was het personeelsbestand uitgebreid met de heren Cornelis Greeven, Dick van Ravenswaay, Henk la Rivière, Adriaan (Ad) Ruijsenaars - deze begon in 1970 zijn eigen tinnegieterij - Jaap Terol en Ton Werkhoven.

De eerste personeelsadvertentie verscheen in de Nieuwe Zeister Courant van 17 december 1962. Sollicitanten konden zich persoonlijk 's avonds aanmelden bij Cor de Kruyff op de Dijnselweg 10 (zie advertentie).

Naast zijn echtgenote die vanaf het begin in het bedrijf meewerkte, zijn dochter Ria Eichberger-Roelen en zijn zwagers Henk en Wim Jansen, waren in de Zeister periode verder bij hem werkzaam: mw. De Kruyff en de heren Mees van Egdom, Wolfgang Eichberger, Jaap Uret en Mohamed Ben Ballut Ben Amar.

De eerste jaren lag het accent meer op verkoop van producten die hij onder andere van de Zeister Tin Industrie (Z.T.I.) en Hollandia-Tin (Dutch Arts Products) betrok dan zelf produceren. Daarmee werd in 1956 begonnen. De eerste leverancier van de broodjes tin was de heer Wilbrink.

De krantenberichten over de beurzen die in de Jaarbeurs te Utrecht werden gehouden, geven een beeld hoe Roelen zich in de 60-er jaren ontwikkelde.

- Voorjaarsbeurs 1961 in de Jaarbeurs te Utrecht. 'De heer K.C. Roelen uit Zeist laat zien welke mooie tinnen snotsneuzen en borden in oude stijl in zijn bedrijf aan de Emmastraat worden vervaardigd.'
- Najaarsbeurs 1962. '(...) de heer K.C. Roelen uit Zeist met produkten van zijn tinnegieterij. De artikelen van de heer Roelen worden gemaakt volgens een eeuwenoud procedé en zijn daarom niet van antiek te onderscheiden.'
- Voorjaarsbeurs 1963. '(de fa. Roelen uit Zeist met een nieuwe versie voorwerpen, die volgens methoden van vroeger eeuwen worden gemaakt.'
- Najaarsbeurs 1963. '(...) exposeert tinnegieterij Roelen sier- en gebruiksvoorwerpen van gegoten tin, gemaakt volgens een eeuwenoud procedé en daarom niet van antiek te onderscheiden. Niet alleen Amerikanen maar ook Europeanen hebben voor de produkten van deze tinnegieterij, voor de snotneuzen en de kannen, de inhoudsmaten en de fraaie borden, veel belangstelling.'
- Voorjaarsbeurs 1964. 'Een geheel ander genre brengt de fa. Roelen uit Zeist, wiens gegoten tinnen voorwerpen in antieke vormgeving bijzonder veel aftrek vinden. De uitbreiding van de collectie snotneuzen, maatbekers en antieke borden is nog in ontwikkeling maar ook nu is de sortering groot genoeg om de heer Roelen zoveel opdrachten te bezorgen dat hij het met zijn mensen maar amper afkan.'

▲ Tinnen voorwerpen, kraantjes kan, maatbekers, asbak en een drie-armige kandelaar.

Het krantenartikel naar aanleiding van het 10-jarig bestaan van de onderneming in 1966 is zeer informatief: 'De heer K.C. Roelen, die verscholen achter de huizen van de Emmastraat een tinnegieterij heeft, herdacht gisteren met een drukbezochte receptie het feit, dat hij tien jaar geleden zijn bedrijf, of misschien juister gezegd - zijn oud ambacht begon. Tien jaar is niet opzienbarend. Wellicht had de heer Roelen die mijlpaal niet herdacht, maar er was nog een goede aanleiding om zijn relaties tot een bezoek uit te nodigen. Op het adres Emmastraat 86, waar nog niet zo lang geleden een rijwielzaak gevestigd was, heeft de heer Roelen namelijk een showroom voor zijn produkten ingericht. In die ruimte, waar vroeger honderd fietsen stonden, kan hij nu zijn collectie tin, die nog is aangevuld met koper in antieke modellen, prachtig tentoonstellen. Wij hebben de werkstukken van het oude ambacht, dat eigenlijk nog hetzelfde van vroeger is gebleven, bewonderd. Op glasplaten langs de wanden en in het midden van de showroom staan de zogenaamde engelenkannen, de bierpullen met deksel, de tinnen borden en schotels opgesteld. Men ziet er de lepels, die onze voorvaders aan tafel hanteerden en de olielamp oftewel de "snotneus", die na het vullen met patent-

▲ Een van de merktekens die Roelen. Opeikeltjes-kannen werden de merktekens op de schenkafsluiting van het deksel geplaatst.

olie veertig uur branden kan. Men bewondert de bekers, de fraaie kannetjes en de tinnen mortieren met vijzel die alle naar de klassieke modellen zijn vervaardigd. Tingieten is geen fabriekswerk aan de lopende band. Eén enkele kan met deksel bestaat wel uit vijf, zes delen, die een voor een gegoten worden om pas daarna tot een geheel te worden samengesteld. Het koperwerk, van kandelaar tot kolenkit en van vijzel tot paraplubak wordt niet door de heer Roelen gemaakt. Het is echter als aanverwant artikel in de collectie opgenomen. De liefhebber van oud tin, die van plan was eens bij de heer Roelen te gaan kijken, moeten wij teleurstellen. Hij verkoopt niet aan particulieren, maar uitsluitend aan de handel. En het meeste dat hij maakt is voor de export naar praktisch alle landen van Europa bestemd.'

Voor het bedrijf van Karel Roelen was de samenwerking met J.A. (Joop) Wennekes, een oud-collega bij Gerritsen & Van Kempen, van importantie. Wennekes was meester-graveur op de zilverfabriek aan de Karpervijver. Eind jaren zestig maakte deze zich zelfstandig en richtte de Graveerinrichting Wennekes op. In 1969 was zijn graveerbedrijf in Austerlitz aan de Oude Postweg 96 gevestigd en vanaf 1970 aan de Kroostweg; eerst op nummer 53 (1970) en vervolgens op 33 (1974).

De Kruyff zegt over die samenwerking in 1981: 'Inmiddels ontstaat er, als een geschenk dat uit de hemel komt vallen, een duurzame relatie met graveur Joop Wennekes. Zijn kunstzinnig en technisch vermogen is van zo'n hoog niveau, dat succes voor de Tinnegieterij Roelen B.V. bij voorbaat verzekerd is. De grote concurrentie wordt bij voorbaat al op de achtergrond gezet als nieuwe producten, mede door zijn artistieke kwaliteiten, op de markt verschijnen. Roelen-Wennekes, of andersom, het is een succesformule, steeds meer een begrip aan het worden.'

Voor notaris mr. J.C.B. Goemans te Zeist richtte hij samen met zijn vrouw Johanna M. (Jo; Jopie) Roelen-Jansen (1917-1989) op 10 februari 1967 de naamloze vennootschap Tinnegieterij K.C. Roelen n.v. op, die statutair in Zeist was gevestigd. In artikel 2 van de statuten wordt bepaald: 'De vennootschap heeft ten doel de vervaardiging van- en de handel in tinnen en koperen sier- en gebruiksvoorwerpen in de ruimste zin des woords, zulks ter voortzetting van het bedrijf, dat door de comparant sub 1 onder de naam 'Tinnegieterij K.C. Roelen' te Zeist wordt uitgeoefend. (...)' Beiden vormden vanaf de datum dat de akte werd gepasseerd de directie.

De handelsnaam en naam van de vennootschap werd: Tinnegieterij K.C. Roelen n.v.

Na de succesvolle start in Zeist werd het bedrijf met ingang van 21 oktober 1968 overgeplaatst naar De Bilt, adres De Holle Bilt 25. De reden voor de verhuizing was dat zijn werkplaats in het stadsvernieuwingsgebied Voorheuvel-Steynlaan-Slotlaan-1e Hogeweg lag, waarvan het eerste ontwerp in 1965 werd gepresenteerd. Een geschikte locatie binnen de gemeente Zeist werd hem door het gemeentebestuur niet aangeboden.

De periode die nu volgde - en voor de Zeister historie van minder belang -, werd een van grote expansie en teloorgang. De Kruyff merkte in zijn terugblik op 25 jaar bedrijfsgeschiedenis op dat het bedrijf moeite had om de juiste cadans te vinden. De onderneming werd steeds meer een familiebedrijf. Zijn echtgenote, zijn zoon en twee schoonzonen werden in de directie van de verschillende vennootschappen die hij na 1967 oprichtte, opgenomen.

In 1972 werd de naamloze vennootschap Tinnegieterij K.C. Roelen n.v. omgezet in een besloten vennootschap onder de naam Tinnegieterij K.C. Roelen b.v. en was statutair in De Bilt gevestigd. De notariële akte werd op 10 oktober 1972 verleden voor notaris P.J. de Wit te Zeist.

Op 12 december 1978 werd de directie met drie directeuren uitgebreid:

- Wolfgang Eichberger (1952),
- Hendrikus A.J. van Montfoort (1949) en
- Hubertus W.M. Roelen (1952).

Op 6 november 1979 verschenen voor notaris J.P. Eldering te Zeist de heren K.C. Roelen, W.M. Roelen, Eichberger en Van Montfoort voor het oprichten van de besloten vennootschap Roelen Beheer b.v., statutair gevestigd in De Bilt, met als doel:

- Het beheer en beleggen van vermogen en het verrichten van alles wat met een en ander in de ruimste zin verband houdt;
- De vervaardiging van- en de handel in tinnen en andere metalen sier- en gebruiksvoorwerpen, zulks in de ruimste zin van het woord;
- Het deelnemen in, het zich interesseren bij- het oprichten van- het overnemen van- en het voeren van de directie over vennootschappen, handelszaken en ondernemingen, alsmede het verrichten van alle overige handelingen op commercieel, financieel en industrieel gebied.

▼ Verschillende objecten gemaakt door Roelen-tin en Kurz-tin.

Voor notaris J.P. Eldering te Zeist werd op 23 februari 1983 door Roelen Beheer B.v. en Tinnegieterij K.C. Roelen B.v. de besloten vennootschap Roelen Tin B.v. opgericht, statutair gevestigd in De Bilt.

De vennootschap had een driedig doel, omschreven in artikel 2: 'De vennootschap heeft ten doel:

- a De vervaardiging van, de handel in- alsmede het importeren en exporteren van tinnen, koperen en andere metalen sier- en gebruiksvoorwerpen, zulks in de ruimste zin des woords.
- b Het beheren en beleggen van vermogen en het verrichten van alles wat met een en ander in de ruimste zin verband houdt.
- c Het deelnemen in-, het zich interesseren bij-, het oprichten van- en het voeren van directie over vennootschappen, handelszaken en ondernemingen, alsmede het verrichten van alle overige handelingen op commercieel-, financieel- en industrieel gebied.'

Op 23 maart 1982 en 13 mei 1982 was aan de Kamer van Koophandel al kennisgegeven van de voorgenomen voortzetting van het bedrijf door Roelen Tin B.v.

H.W.M. Roelen nam op 20 december 1984 ontslag als directeur van Roelen Beheer B.V. en als directeur van Tinnegieterij K.C. Roelen B.V. Eichberger en Van Montfoort deden hetzelfde op 22 februari 1985. K.C. Roelen en mw. Roelen-Jansen traden op 22 februari 1985 af als directeur van Tinnegieterij K.C. Roelen B.V.

De directie van die laatste besloten vennootschap werd door Roelen Beheer B.V. overgenomen.

Door overnames in de jaren 1978-1985 van bestaande bedrijven werd Roelen het grootste tinbedrijf van Nederland. Het personeelsbestand bestond in zijn grootste omvang uit 120 personen. Overgenomen werden:

- B.V. Tinindustrie 'Kleinkunst' te Utrecht (1977),
- Hans Klein in Den Haag (1982),
- C. Kurz & Co. te Tiel (1984) en
- Royal Holland Pewter, de tinlijn van de n.v. Koninklijke Metaalwarenfabriek v/h J.N. Daalderop & Zn. met een vestiging te Sintra (Portugal), onderdeel van Internatio-Müller (IM) (1985).

Begin 80-jaren raakte tin uit de mode. Daarbij kwam dat Nederland in een economische crises verkeerde en dat de tinprijs verviervoudigde. Tin was altijd een betrekkelijk goedkope grondstof geweest. De ene na de andere tinnegieterij moest de deuren sluiten. Roelen kreeg het zakelijk ook moeilijk - deels door mismanagement - en ging in 1987 failliet. Bij vonnis van de Arrondissementsrechtbank te Utrecht op 23 september 1987 werd het faillissement uitgesproken van:

- 1 Roelen Beheer B.V.,
- 2 Tinnegieterij K.C. Roelen B.V. en
- 3 Roelen Tin B.V.

De oprichter was op 2 augustus dat jaar op de leeftijd van 71 jaar na een kortstondige ziekte overleden.

De faillissementen werden bij beschikking van de Arrondissementsrechtbank te Utrecht op 8 februari 1989 opgeheven.

C.J. (Coen) Hollander, gehuwd met een dochter van het echtpaar Roelen-Jansen, kocht in 1987 van de curator uit het failliete bedrijf de activa en richtte Kurz Edeltin B.V. op.

Het persoonlijke verhaal van oud-medewerker de heer C.P. (Cor) de Kruyff over de jaren 1958-1968

'Een enkel schichtig vlammetje is het enige speelse in de kille ruimte. Terwijl een sneeuwstorm om het bouwvallige pandje giert en de ontbrekende ruiten worden vervangen door proppen papier en stukken karton, dringt een onstuimige bierlucht tot me door. Het is januari 1958. Hoewel de inleiding best gebruik zou kunnen worden voor een story in een bruin café, bevind ik me in werkelijkheid in de eerste "werkruimte" van Tinnegieterij Roelen aan de Voorheuvel in Zeist, pal achter het huidige fraaie winkelcomplex van Kesler. En zoals ik toen dat schuchtere lichtpuntje van het enige blaaspijpsoldeerspuutje opendraaide om wat meer licht te hebben bij het gietpannetje, zo wil ik nu gaarne aan het verzoek voldoen om de schijnwerpers te richten op dit historisch verleden.

Het juspannetje waarin een paar kilo bierleiding van lompen-

en metaalhandel Paap ligt te pruttelen zal met de Keulse pot waarin de 'productie' wordt gekleurd en het wasketeltje voor het zandschuren wel onttrokken zijn aan het hardknokkende gezin van Karel en Jopie Roelen uit de Leliestraat.

Maar zoals zij door de jaren heen een twee-eenheid hebben gevormd bestaan er in de aanvangsperiode helemaal geen grenzen tussen gezin en werk. Niet in tijd, geld of werkruimte.

Hoewel de dagproductie aanvankelijk elke avond door mij achter op de fiets naar Mevrouw Roelen wordt gebracht voor een boenwasbehandeling en de verzending, groeit met het aannemen van de eerste werknemers en dus ook de productie, het ruimteprobleem thuis. Zo kan het gebeuren dat de slaapkamer tevens tot onder het bed als bergkamer dienst doet.

Als we in 1959 verhuizen naar de kleine maar betere behuizing aan de Emmastraat 74a en daar korte tijd later een kleurderij-uitbreiding bij krijgen van 4 x 1½ meter, waardoor

we ook zelfs water hebben en niet meer hoeven te tanken op het plaatsje van Greeven [C. Greeven, metaalbewerker, Emmastraat 74, Rh] begint de ontwikkeling pas goed op gang te komen. Afgelopen zijn de 'boslopen' van de directeur om schuurzand bij de Stuijtheuvel te spitten of hout te hakken voor een geschikte draaiklos.

De heer Roelen die als handelsreiziger de verkoopcentrale is, belt allang niet meer naar huis dat hij 5 kannetjes en borden heeft verkocht. Vanuit zijn Citroëntje, dat hij voor de zekerheid nooit bij een cliënt voor de deur parkeert.

Hij is 'in-met-zijn-tin' en draait lekker. Financieel blijft het moeilijk om de eindjes aan elkaar te knopen omdat nu al de vicieuze cirkel ontstaat van uitbreiden - nieuwe modellen, personeelsgroei en ruimtelijke problemen.

In Henk la Rivière [1934-1961; overleden op 22 april, Rh] uit Bilthoven verliezen we door een verkeersongeluk een gewaardeerde medewerker van het eerste uur. Inmiddels is het 1962 en de heren Greeven, Dick van Ravenswaay, Ton Werkhoven, Ad Ruysenaars en Jaap Terol zorgen met ons voor een Mei-omzet van f 8591.

De heer Greeven bestaat het om, na een leven lang als smid werkzaam, nu op zijn oude draaibank met een heel plafond vol drijfwerk, van ruwe stukken brons of zamac, mooie gietmodellen te vervaardigen. De gietmodellen worden voor steeds grotere series gebruikt en in juli 1964 draaien we, inmiddels op een copieerdraaibank, in een weer wat ruimere accommodatie o.a. 233 kleine asbakken, 175 eikelkannen no. 1.

Ook de heer Roelen komt via een soort ziekenwagen en veel tweedehands auto's aan representatiever vervoer toe en d.m.v. vertegenwoordigers en deelname aan diverse kunstnijverheids- en andere beurzen groeit de onderneming naar meer volwassenheid.

In augustus 1965 betrekken we het voormalige winkel- en werkplaatperceel van rijwielhandel Busink [J.G.M. Busink, rijwiel- en motorhandelaar, Emmastraat 86, Rh] en kunnen daar ruimte creëren voor solderen en kleuren en ten dele gieten. De bovenruimte lijkt ruim voldoende voor magazijn e.a. poets- en montageklussen.

Al snel staan er loodsen vol kartonnage op het achterterrein en zitten we in no time weer krap aan.

Nog enkele feiten uit de vergetelheid onttrekken; de collectie bestaat uit 63 (!) modellen. De prijzenslagen van tegenwoordig [1981, Rh] waren toen nog niet aan de orde, want voor (allemaal gegoten en dus zware producten) worden van 1965 tot 1967 dezelfde prijzen betaald, t.w. voor eikelkan 1005 f 15, litermaat f 14, kraankan f 35 en grote waterkannen f 11-.

'Winkeliers'-grondstoffen, zoals de puimsteenpoeder, flesjes salpeterzuur en velletjes schuurlijnen worden niet meer gehaald bij oude dorpswinkeltjes van Kessler of v.d. Kamp.

Ook de tinbroodjes, smeltend in elektrische oventjes, laten ons efficiënter werken dan de legeringen uit het panne-

tje, inmiddels verwarmd op aardgas. Het ambachtelijke werken op zaagmachineassen met houten klosjes en het gebruik van een handboor of blaasgas wordt soms schoorvoetend of plotseling vervangen door andere middelen of technieken.

▲ Bierpullen en bekers. Uit de verkoopcatalogus Roelen Tin en Edeltin (z.j.).

Dochter Ria, de latere Mevrouw Eichberger, bemant het kantoor en krijgt korte tijd later gezelschap van haar oom, de heer W. Jansen. Hiermede komt ook een einde aan het tijdperk waarin de kantoor- en loonadministratie door respectievelijk Mevrouw Roelen en Mevrouw de Kruyff worden behartigd. Aan publiciteit wordt veel aandacht besteed en een geweldige reclame gaat uit van een 'internationale' catalogus, waarin de uitgebreide collectie en overige handelsartikelen van elders, in 4 talen, worden aangeprezen. Misschien dat mede daardoor in januari 1966 de eerste Marokkaanse Tinnegieterij Roelen weet te vinden. Zijn naam is Mohamed Ben Ballut Ben Amar en hij wordt spoedig gevolgd door vele landgenoten en Turkse medewerkers. Het bruist van bedrijvigheid en begin augustus 1966 rolt in groten getale de volgende uitnodiging van de pers:

1956-1966

Gelijktijdig met het tienharig bestaan van onze tinnegieterij zijn wij erin geslaagd een showroom in te richten in het pand Emmastraat 86 te Zeist, waar alle door ons gevoerde artikelen overzichtelijk zijn opgesteld.

Zeergegaarne zullen wij u deze showroom bij de ingebruikname tonen en nodigen u daartoe uit op dinsdag 30 augustus a.s. tussen 15 en 17 uur.

Uw bezoek zullen wij zeer op prijs stellen.

*Tinnegieterij K.C. Roelen
Zeist, augustus 1966*

Een grote verscheidenheid aan familie en vrienden, zakenrelaties en anderszins dient zich in een onafzienbare rij aan om gelukwensen en bewondering voor het gepresenteerde over te brengen. Maar de daaropvolgende periode bestaat

uit grote onzekerheid omtrent de levenskansen van het bedrijf in Zeist. Heel wat panden mag ik met de directeur gaan beoordelen, maar we komen er niet uit. De passiviteit van de gemeentelijke instanties dwingt ons om eieren voor het dan al dure geld te kiezen en in oktober 1968 nemen we onze intrek in het pand van Godart aan de Holle Bilt 25 te De Bilt.'

(...)

Hierna beschrijft De Kruyff de geschiedenis van het bedrijf in De Bilt tot 1981, het jaar dat het 25-jarig bestaan werd gevierd. Heel interessant maar die gebeurtenissen passen niet in de strekking van deze publicatie.

▲ Roelen heeft tien verschillende stempels gebruikt waarin de naam Roelen stond of initialen, waarvan één letter de R was.

De landen België (Le Coq; Vanderzanden), Duitsland (Faber; Felder) en Frankrijk waren zijn belangrijkste buitenlandse afnemers. De Nederlandse markt was voornamelijk in handen van Tielse ondernemingen.

Voor de Duitse markt werkte Roelen onder de stempels van SKS (Scheffer Klute, Sundern) en WMF (Württembergische Metallwarenfabrik), zogenaamd loonwerk.

Bij de overname van C. Kurz & Co. (1984) werd - behalve de gietmallen en de voorraad - ook de merknaam Kurz eigendom van Roelen. Daalderop bracht tin op de markt onder de merknaam Royal Holland Pewter. Met de overname van de fabriek in Sintra (Portugal) (1985) kon Roelen dit merk eveneens gaan voeren.

Roelen heeft de namen van Tinindustrie 'Kleinkunst' (1978) en Hans Klein (1982) nooit gevoerd.

Oud Hollands Handwerk (1957-1959)

Op de 67e jaarbeurs die op 11 september 1956 in de Jaarbeurs te Utrecht werd geopend, hadden de gebroeders Borgsteijn uit Driebergen een plek in de collectieve stand van de Rijksnijverheidsdienst De Kunstnijverheid.

'De gebr. Borgsteijn exposeren bijzonder mooie met de hand gedreven koperen ketels, sierkannetjes, doofpotten en kandelaars en met de hand gegoten tinnen siervoorwerpen, vervaardigd op precies dezelfde wijze als men het vierhonderd jaar geleden al deed. Dit oud-hollands handwerk vindt z'n weg over geheel de wereld.', schreef de Nieuwe Zeister Courant op 12 september.

De broers Louis (1921-1986) en Frans (1922-?) werkten al jaren samen - op de website van de Nederlandse TinVereniging (NTV) wordt het jaar 1948 genoemd - maar ze waren geen vennoten. Dat werden ze op 9 november 1956 toen zij de vennootschap onder firma Gebr. Borgsteijn oprichtten met als handelsnaam Oud Hollands Handwerk. Het doel van de firma was het vervaardigen van en groothandel in kunstnijverheidsvoorwerpen. De vestigingsplaats was Hoofdstraat 192 in Driebergen, op het adres van Frans Borgsteijn.

De aangifte voor de inschrijving in het handelsregister bij de Kamer van Koophandel vond plaats op 1 april 1957.

Louis Borgsteijn richtte op dezelfde dag dat de firma Gebr. Borgsteijn in 1956 werd opgericht, de firma L. Borgsteijn op. Het doel van die firma was: 'agentschap en commissiehandel in kunstnijverheidsartikelen'. Dit bedrijf was in Utrecht, zijn woonplaats, gevestigd. Een jaar later werd de firma opgeheven.

Op 1 mei 1957 verhuisde de firma van Driebergen naar het pand Jagerlaan 80c, hoek Bergweg/Voorheuvel in Zeist.

▲ Louis Borgsteijn aan het werk.

Het gemeentebestuur verleende op 6 mei 1960 aan L. Borgsteijn te Utrecht voor dit perceel een Hinderwetvergunning 'tot het oprichten, in werking brengen en in werking houden van een inrichting, bestemd tot het vervaardigen van tinnen en koperen siervoorwerpen, waarin aanwezig zullen zijn 6 elektromotoren met een gezamenlijk vermogen van $4\frac{1}{2}$ pk, ter aandrijving van een draaibank, twee slijppolijsbanken, een ventilator, twee boormachines, alsmede een autogeën lasapparaat'.

De L. Borgsteijn aan wie de vergunning werd verleend, is de al meermalen genoemde Louis.

De samenwerking tussen de twee broers werd op 1 januari 1960 beëindigd en de vennootschap ontbonden.

Oud Hollandsch Handwerk

Oud Hollandsch Handwerk (1960-1967)

Na de opheffing van hun gezamenlijke vennootschap door de broers Louis (1921-1986) en Frans Borgsteijn (1922-?), richtte elk van hen een eigen firma op. Louis richtte op diezelfde dag nog een nieuwe vennootschap op met als handelsnaam Oud Hollandsch Handwerk met het oogmerk: ‘het vervaardigen van kunstnijverheidsartikelen in non ferro (koper en tin) benevens groothandel’. Hij bleef met zijn bedrijf in Zeist op de Jagerlaan 80c zitten. De aangifte voor de inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel deed hij op 15 maart 1960.

De handelsnaam werd op 27 september 1961 gewijzigd in Oud Hollands Handwerk; de ch in de uitgang verviel. Mogelijk heeft hij met opzet eerst de ouderwetse schrijfwijze gehanteerd om zo de handelsnaam van de firma Gebr. Borgsteijn te kunnen gebruiken.

Borgsteijn produceerde veel van zijn artikelen door te gieten in een bak met vormzand, zogenaamd zandgieten. Zij artikelen kenmerken zich daardoor in dikte en gewicht van geforceerde artikelen.

In 1962 bracht P.A.G. Gouweleeuw, hoofdredacteur van ‘De springbok, het maandblad van de personeelsvereniging van de Nederlandse Overzee Bank nv (N.O.B.), een bezoek aan de tinnegieterij van Borgsteijn in Zeist. In het interview vertelt deze hoe hij over zijn ouderwetse productiemethode. Er bestaan niet veel publicaties over deze ambachtelijke bedrijven in Zeist. Vandaar dat het artikel integraal is overgenomen.

Ohhh, wat een verrukkelijk oud kannetje staat daar! Als in extase staat ze daar voor de etalage van een antiquair, geheel en al geabsorbeerd door ‘het kannetje’.

‘Ik begrijp niet, wat je in die oude rommel ziet’, zegt de onverstandige echtgenoot die er een beetje verloren bij staat.

‘Oude rommel??? Is het niet een schatje? ’t Zou best erg leuk kunnen staan op dat kastje in de hoek, maar het zal wel erg duur zijn. Kom mee naar binnen, vragen staat vrij’. En of hij wil of niet, mée gaat-ie!

Wij lopen door, maar onze gedachten blijven toch met dat tafereeltje doorspelen: ‘Zouden ze die tinnen kannetjes tegenwoordig nog wel maken?’

Op zoek naar een antwoord op deze vraag kwamen we terecht bij de Heer Louis Borgsteijn in Zeist, fabrikant van ... tinnen kannetjes.

Waar komt het tin tegenwoordig vandaan, Meneer Borgsteijn, want vroeger kwam voor ons het tin van Banka, of is dat nu nog zo?

Het tin komt nog steeds van Banka maar ... niet rechtstreeks. Via Engeland wordt het hier ingevoerd in broodjes van 20 en 35 kg. Zoals U weet wordt tin gebaggerd. Men spreekt van tinerts. Na diverse reinigingsprocessen wordt het tot ‘broodjes’ gegoten en als zodanig komt het bij ons de

▲ Deze en volgende afbeeldingen horen tot Collectie L.C.L. Borgsteijn, Leersum.

fabriek binnen. Dat is dan tin van 99,...% gehalte, dus praktisch 100%. Maar u begrijpt dat dit zo niet te verwerken is, we gaan het legeren, dus met een andere stof vermengen. Hier gebruiken we antimonium voor. Hierdoor wordt tin was steviger en kan het ook gekleurd worden. Patineren noemen we dat. De donkere kleur, die oude tinnen kannetjes hebben groeit door de eeuwen heen, door de ouderdom maar die moeten we er nu opbrengen. Dit gebeurt door een zuurbad.

Als we nu de fabriek inlopen dan gaan we eerst kijken bij de smeltkroes. Tin smelt bij een temperatuur van ongeveer 200° en een gewoon vuurtje onder de smeltkroes zou beslist niet voldoende zijn. Daarom helpen we een handje door te blazen. Wat vroeger de blaasbalg bij de smid was, is tegenwoordig de luchturbine. Hierdoor wordt het vuur opgejaagd en wordt de vereiste temperatuur bereikt, desnoods tot 600° toe. Het tin is nu vloeibaar en nu kan er gegoten worden, maar wat gaan we gieten en waarin? En daar zitten we nu meteen in de problemen want er zijn verschillende maniere. Je kunt tin gieten in 'coquilles' en ook op de ouderwetse manier. Zo'n coquille is een bronzen vorm. Tegenwoordig heb je ze ook al van andere hardmetalen, doch wij gebruiken dat eigenlijk alleen voor een paar dingen, o.a. het gieten van de armen van kannen en bij hele grote opdrachten van één model, want het gieten met de coquille gaat veel sneller als de andere methode, die veel meer variatie biedt. Allereerst zijn de kannetjes nooit helemaal gelijk. Ze zijn heel onregelmatig zoals ze vroeger ook waren en dat heeft charme. En dan vereist het gieten op de ouderwetse manier ongelooflijk veel vakmanschap. Dat leert niet zo maar in één dag, doch voor je een goed vakman bent, zijn er wel twee of drie jaar verstreken. Goed! Nu gaan we dus even de ouderwetse vorm bekijken. In wezen is het allemaal zeer simpel want het zijn in feite twee kastjes gevuld met Brusselse aarde, die op elkaar worden gezet en waar in het midden de gietvorm is uitgespaard die gevuld wordt met vloeibaar tin. Maar ja, zo gemakkelijk als het lijkt is het nu ook weer niet. Laten we het maken van zo'n gietvorm maar eens op de voet volgen.

Kijk, op de eerste plaats nemen we een vormkastje. Zoals u ziet een raamwerk van stevig hout, zonder bodem of deksel.

Nu nemen we het te gieten model, laten we zeggen een brandewijnschaaltje en leggen dat omgekeerd op een plank, de werktafel dus. Daarover heen wordt vormpoeder gestrooid, en nu gaat er Brusselse aarde overheen. Het eerste laagje gaat door een zeef opdat het zo fijn mogelijk is en de rest wordt gewoon aangevuld en aangestampt. Vergis u niet dat u denkt even aanstampen, want als het te los is of te vast mislukt de vorm. Het duurt een hele tijd voor je dit onder de knie hebt. Als de vorm aangestampt is, wordt hij afgeschraapt, gelijk gemaakt dus en daarna omgedraaid. Het model komt dus naar boven te liggen. Weer gaat er vormpoeder over heen en nu wordt er precies zo'n kastje op het andere gezet en weer gevuld met Brusselse aarde. Eerst gezeefde aarde en daarna verder weer aangestampt. Nu zit het model er nog in, maar het moet eruit. De kastjes worden weer van elkaar genomen en nu blijkt dat die vormpoeder niet voor niets gebruikt is want het model kan er gemakkelijk uitgelicht worden zonder de rest te beschadigen. Dat is natuurlijk erg belangrijk, want elke beschadiging in het zandmodel wordt ook door het tin overgenomen en moet naderhand weggewerkt worden wat extra moeite en tijd kost. Doch onze vorm is prachtig gelukt en nu moeten er "tappen" aangesneden worden. Dit is natuurlijk een vakterm en betekent, dat wanneer er meerdere modellen in het zelfde kastje liggen, wat praktisch meestal het geval is, deze met elkaar door gietkanalen verbonden worden. Goed, dat is gebeurd en in het contra model worden nu heel voorzichtig gietschouwen gemaakt waardoor het vloeibare tin, straks als het kastjes weer op elkaar liggen, in de gietvorm kan lopen.

Zo, de kastjes liggen weer op elkaar. Voor verzwaring leggen we er een paar stevige stukken ijzer op en nu wordt heel voorzichtig het tin in de trechtermond gegoten. Zoals U ziet zijn er drie trechters. Dit komt omdat het tin vrij snel stolt en zou er b.v. slechts één trechter in het midden zijn dan kan het heel gemakkelijk gebeuren dat het al gestold is voordat de verst verwijderde vorm bereikt is. Daarom dus drie trechters. Prachtig, dat is gebeurd. Eén ogenblikje en nu kunnen we de vormkastjes al weer van elkaar halen en daar komt ons gietmodel tevoorschijn. Nog niet zo mooi, wel? Maar dat komt door dat de kanalen ook met tin gevuld zijn en die knippen we er nu heel gewoon af. Zo, nu begint het al wat meer op een schaalte te lijken. Nu worden de oneffenheden weggeschuurd, hij wordt van patine voorzien, u weer wel, die oude kleur, opgepoetst en klaar is ie.

Nu is dit wel een erg gemakkelijk model, maar zo'n kannetje is heel wat anders. Dat moet in twee helften gegoten worden. Daar heb je natuurlijk een vrij duurzaam model voor nodig, dat wij zelf maken van gips. Gips en nog wat anders voor de stevigheid. Dit model is echter maar de helft van het kannetje. Het proces van voorbereiding en gieten is precies eender als wat we daar straks gedaan

OUD HOLLANDS HANDWERK

no. 21.

OUD HOLLANDS
 TIN- EN KOPERWERK
 KUNSTNIJVERHEID

No. 38.

no. 154.

no. 52.

no. 152.

no. 53.

no. 20.

no. 153.

no. 18.

L. BORGSTEIJN

hebben, alleen moeten de twee helften nog aan elkaar. Die solderen we aan elkaar vast. Ook de arm en het deksel met scharnier wordt vastgesoldeerd en nu worden de ergste oneffenheden weggeschuurd. Daarna wordt hij gepolijst op de polijstschijf en klaar is ie weer voor het zuurbad. Tot slot wordt hij nog netjes opgepoetst en kan hij zijn reis aanvaarden als een volwaardig lid van een oud geslacht. Wel

jong van leeftijd maar oud en origineel van de vorm. Dat oud maken doen we niet om de kopers te bedriegen, want iedereen die een beetje thuis is in antiek ziet onmiddellijk dat het er kunstmatig op gebracht is. Oud tin heeft namelijk een meer groenachtige kleur, maar goed. Het is dan ook helemaal niet onze bedoeling om iets ouds te maken, neen, we trachten alleen het mooie van de oude tijd te bewaren en de leemte die in deze oude dingen ontstaan is na de oorlog enigermate en naar ons beste kunnen te vullen. Er is namelijk niet zo erg veel meer van ons oude antiek op dit gebied over. Toen de oorlog voorbij was en ons land overstroomd werd door de bevrijders wisten deze al gauw het ware van het antieke tin naar waarde te schatten. Tachtig tot negentig gulden voor een antiek kannetje werd snel betaald maar er kwam geen ander kannetje voor in de plaats. En zo begonnen wij ca. 15 jaar geleden met deze fabriek. Na het eerste moeilijke begin, het gebeurde wel dat we 's avonds begonnen met experimenteren voor een nieuw model en pas ophielden als de zon ons weer begroette, werd de productie en de omzet al snel groter en nu kunnen we de vraag niet meer beantwoorden. Hoewel niet goedkoop, vliegen ze weg. Goedkoop kunnen ze niet zijn, want ze worden degelijk gemaakt. Het is niet van dat materiaal waar je zo met je vinger doorheen steekt. Nee, ieder kannetje kost inkoop toch altijd nog een aardig bedrag aan tin dat tegenwoordig voor ons behoorlijk duur is en dan moet U rekenen het arbeidsloon. Al deze mensen zijn vaklui en het handwerk is schaars. Maar goed, dat hoort nu eenmaal bij onze tijd. Het fijne van dit werk is, dat je weer iets van die oude romantische tijd van vroeger kunt terughalen en hoe leuk staat zo'n kannetje niet in onze moderne en vaak koude, harde kamers. Het fleurt de kamer helemaal op en het geeft iets huiselijks, iets intiem en dat is onze bedoeling.

Wel Mijnheer Borgsteijn, het was bijzonder interessant. Zeer hartelijk bedankt voor Uw uitvoerige uiteenzetting en onze lezers zullen dit zeer zeker weten te waarderen.

Louis Borgsteijn heeft in 1967 zijn bedrijf van Zeist naar Leerdam verplaatst. Daarvan deed hij bij de Kamer van Koophandel aangifte op 19 mei dat jaar. De reden hiervan was het niet kunnen vinden van een groter fabrieksgebouw in verband met de realisering van het plan tot herstructurering van het centrumgebied Voorheuvel-Steynlaan-Slotlaan-1e Hogeweg - net als de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) en K.C. Roelen - en personeel.

Hij nam bij die verhuizing ook personeel mee. Bekend zijn de namen van J.H. van der Brul, C.J. (Cor) van der Leeden, Adriaan Ruijsenaars en H.M.J. (Henk) Zwartebol.

Van der Leeden en Zwartebol startten in 1968 gezamenlijk een eigen tinnegietterij in Leerdam.

Van der Brul werd in 1979 geïnterviewd voor het Utrechts Nieuwsblad, editie regio Betuwe/Vijfheerenland, door Wil Laverman. Over zijn tijd in Zeist vertelde hij:

'Tingieter van den Brul, 59 jaar oud, is het roerend met de jonge Borgsteijn eens. Hij spreekt met liefde over zijn vak als hij vertelt dat hij nà respectievelijk automonteur en zwemmeester geweest te zijn, Borgsteijn senior [Louis, 1921-1986] ontmoette. "Samen zijn we met tingieten begonnen, dat is nou zo'n 27 jaar geleden. We maken veel authentieke modellen, zoals wijnkannen en borden, waarvan sommige ontwerpen nog uit de middeleeuwen stammen. Ik heb het in de praktijk moeten leren en er zijn er maar weinig die mij in dit vak kunnen evenaren", vertelt van den Brul niet zonder trots. Behalve het maken van nieuwe producten is hij ook goed in het restaureren en repareren van tin, wat hij dikwijls een "kwestie van durf" vindt.'

Er zijn twee prijslijsten bewaard gebleven. Op de prijslijst van januari 1974 staan 123 producten van 92% tin. Op de andere prijslijst - ongedateerde maar wel ouder - staan 155 sierproducten van 70% tin en hiervan werden 139 ook als gebruiksproduct van 90% tin gemaakt. Gelet op de vervallen nummers op deze lijst zou het aantal producten in eerdere jaren 410 hebben kunnen bedragen. Als eenzelfde product in verschillende maten kon worden geleverd, werd het onder hetzelfde nummer genoemd. Het uiteindelijke aantal producten was eigenlijk nog groter.

In Leerdam vond de verkoop plaats in een winkel bij de fabriek en gedurende een aantal jaren in een winkel in De Bilt, Burgemeester de Withstraat 51A. En elke eerste maandag van de maand stond Borgsteijn op de Jaarbeurs in Utrecht waar de producten aan de detailhandel werden verkocht.

In 1979 zei Borgsteijn senior optimistisch: 'De tendens gaat weer naar het oud-ambachtelijke tingieterswerk, dus wat dat betreft zitten we goed'. Helaas kwam zijn voorspelling niet uit.

Borgsteijn junior nam in 1976 het bedrijf van zijn vader over. De door Lodevicus C.L. (Lode) Borgsteijn (1947) en zijn echtgenote Cornelia A.A. de Bruyn (1950) op 14 mei 1976 voor notaris M.W. Reindersma te Wolvega opgerichte B.v. Tinnegietterij Borgsteijn - zowel handelsnaam als naam van de vennootschap -, was van 1981 tot 1983 in Driebergen gevestigd. In dat laatste jaar werd het bedrijf naar Rotterdam verplaatst.

Het doel van deze vennootschap was: 'het vervaardigen van koperen en tinnen voorwerpen alsmede de handel daarin, waaronder begrepen de import en export van koperen en tinnen voorwerpen (...).'

Statutair was de zetel in Leerdam gevestigd en daarom werd de vennootschap in 1983 uitgeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel te Utrecht.

Frans Borgsteijn richtte zijn nieuw bedrijf per 1 mei 1960 op onder de handelsnaam Atelier 't Olde Ambacht. Hij vestigde zijn bedrijf weer in Driebergen op het adres Hoofdstraat 192. Hij wilde met zijn zaak oudhollands handwerk vervaardigen van koperen en tinnen kunstvoorwerpen en groothandel daarin. Hij deed op 24 april 1960 aangifte voor de inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

Met ingang van 1 januari 1972 werd het bedrijf voortgezet als een besloten vennootschap. In 1976 werd het faillissement uitgesproken.

► De tinmerken van Oud Hollandsch Handwerk /
Oud Hollands Handwerk (1960-1967).

Tinatelier Vos | Zeister Tin Atelier (1963-2009)

▲ Jan Vos.

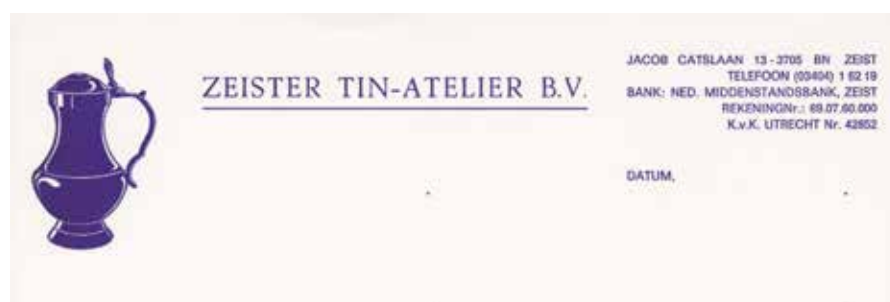
Jan Vos (1925-2014), zoon van Willem Vos van Hollandia-Tin (Dutch Arts Products), begon met ingang van 1963 zijn eigen bedrijf. In het in 1963 uitgegeven adresboek staat hij al als fabrikant van tinartikelen vermeld. Uit een advertentie uit 1969 blijkt dat hij zijn bedrijf Tinatelier Vos noemde.

De bedrijfsomschrijving was: fabricage van sier- en kunstvoorwerpen van tin.

In september 1972 werd het bedrijf omgezet in de besloten vennootschap Zeister Tin Atelier B.V., waarvan Jan Vos zowel directeur als enige aandeelhouder was. De inschrijving in het handelsregister vond plaats op 6 oktober. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg € 22.689,01 (f 50.000), waarvan geplaatst en ook gestort € 9.075,60 (f 20.000).

De werkplaats van een kunstenaar wordt atelier genoemd. Door voor deze aanduiding te kiezen, gaf Vos aan dat hij tinnen kunstobjecten maakte.

De schrijfwijze van de naam van het bedrijf is niet altijd eenduidig. Bij de Kamer van Koophandel stond het bedrijf ingeschreven onder de naam Zeister Tin Atelier B.V. In personeelsadvertenties werd Zeister Tinatelier B.V. (1973, 1974) gezet. En in de kop van het briefpapier staat ZEISTER TIN-ATELIER B.V.

► Briefpapier van Zeister Tin Atelier.

Het woonadres van Jan Vos was van 1957-1969 Oude Arnhemseweg 123 en daar had hij in een gebouwtje achter het woonhuis ook zijn tinnegieterij.

In 1969 verhuisde hij zowel privé als zakelijk naar de Jacob Catslaan 13. De door de vorige eigenaar gebouwde garage en magazijn richtte hij als werkplaats voor zijn tinnegieterij in. Het hieraan vastgebouwde kantoor behield zijn bestemming.

Met ingang van 1 september 1998 wijzigde het vestigingsadres in Anna Paulownalaan 196 en op 11 september 2006 in Johan van Oldenbarneveltlaan 197, het seniorencomplex Binnenhof.

Zijn broer Theo, die de tinnegieterij van hun vader op de Oude Arnhemseweg 132 had overgenomen, was een goede vakman maar bezat niet de capaciteiten om een bedrijf te leiden en daarom heeft Jan het bedrijf in 1975 op zijn beurt van hem overgenomen.

De besloten vennootschap Zeister Tin Atelier B.V. heeft nog 25 jaar bestaan. Zij heeft sinds 1979 alleen beheer gevoerd. De productie was overgegaan naar de Firma H. Vos van zijn zoon Herman Vos (1954). De laatste jaarrekening is van het boekjaar 2006 (vastgesteld op 3 februari 2008 en gedeponneerd 19 maart 2008). De handelsnaam werd op 31 december 2008 ingetrokken en op 23 maart 2009 werd de onderneming opgeheven.

▲ Het echtpaar Vos-Wolters.

In 2011 vierde het echtpaar Vos-Wolters hun 60-jarig huwelijksfeest. Ter gelegenheid van dit feest werd hij door de plaatselijke krant geïnterviewd. Daarin vertelde hij over zijn bedrijf: 'Mijn vader was echt een ambachtsman. Bij mij was het zo dat alles wat machines konden maken, door machines werd gemaakt.'

Zijn bedrijf groeide en in de bloeitijd werkte men er met acht man personeel. Een van hen was Adriaan Ruijsenaars, die in 1970 voor zichzelf begon.

De ontwerpen van de artikelen waren van eigen hand. Soms vertonen zij grote overeenkomst met de modellen van Hollandia-Tin (Dutch Arts Products), het bedrijf van zijn vader.

Geproduceerd werden onder andere vazen, schalen, asbakken, voeten voor lampenkappen en tinnen serviezen.

Jan Vos gaf een elf pagina's tellende brochure op A4-formaat uit met foto's van zijn artikelen. Door fotograaf Ton Blom (1893-1977) uit Den Haag liet hij een serie van zes foto's op prentbriefkaartformaat van zijn artikelen maken. Op de foto's zijn de verkoopprijzen met de hand bijgeschreven.

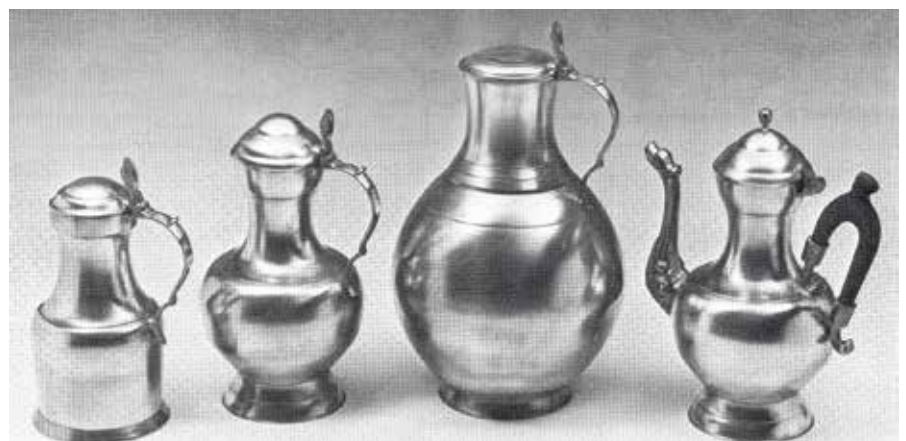
Geëxporteerd werd er naar België, Duitsland, Frankrijk, Zwitserland en naar de Verenigde Staten.

▲ Merkteken van de firma Vos, de Tudor roos met in de kroon de initialen v + j.

Als merkteken voerde Jan Vos een gekroonde Tudor roos met in de kroon de initialen v + j en in het blad onder de kroon het getal 90. 90 geeft aan dat het edeltin is. Onder edeltin wordt verstaan een legering van 90% tin met 5 tot 10% antimoon en 0,5 tot 5% koper. De artikelen voor Zwitserland moesten zelfs een tingehalte van 95% tin hebben en kregen in de stempel het cijfer 95.

Er werd niet altijd met de eigen stempel gemerkt. Er werd onder andere geleverd aan WMF in Duitsland - net als Roelen - en daarvoor werd de WMF-stempel gebruikt.

▼ Enkele pagina's uit de brochure van het Zeister Tin Atelier.

Tingieterij A. Ruysseenaars (1970-1984)

Alhoewel de familienaam met lange ij wordt geschreven, schreef Adriaan Ruijsseenaars (Zeist 1937) zich in 1970 bij de Kamer van Koophandel in als: Ruysseenaars.

Na de lagere schooltijd op de Weeshuislaan had hij zijn eerste baan bij Zilverbedrijf J. van Veluw op de Steynlaan 25. Vervolgens werkte hij een aantal jaren bij Gerritsen & Van Kempen op de Karpervijver. In die tijd volgde hij de avondopleiding aan de Rijksvak- en Kunstnijverheidsschool voor Goud- en Zilversmeden en Horlogemakers (Zilverschool) te Schoonhoven. In het adresboek van 1963 staat hij als zilversmid vermeld.

Voordat hij in 1970 zijn eigen tinnegieterij startte, heeft hij bij verschillende tinnegieterijen in Zeist gewerkt. Hij begon bij K.C. Roelen aan de Emmastraat, daarna bij Oud Hollandsch Handwerk van L. Borgsteijn op de Jagerlaan (tot 1967) en in Leerdam (1968) en als laatste bij het Zeister Tinatelier van Jan Vos, eerst gevestigd op de Oude Arnhemseweg en vervolgens op de Jacob Catslaan.

Ruijsenaars begon op 1 juli 1970 zijn eigen tinnegieterij. Als handelsnaam liet hij bij de Kamer van Koophandel op 24 juni 1970 Tinnegieterij A. Ruysseenaars vastleggen en zijn bedrijf had ten doel: 'Vervaardigen van tinnen siervoorwerpen'. Zijn onderneming stond geregistreerd als een eenmanszaak. Zoals bij veel van dergelijke tinbedrijven werd hij bij zijn werk geholpen door zijn vrouw Riek Ruijsseenaars-van Stroe (1940-2008) en zijn kinderen. Mw. Ruijsseenaars verzorgde het kleuren van het product in een zuurbad en de kinderen het solderen van onderdelen, zoals de eikeltjes op de eikelkannen.

Zijn werkplaats was een schuur onder een flatgebouw aan de Reigerlaan in de Vogelwijk, op nummer 7. Het echtpaar Ruijsseenaars woonde toen op het adres Reigerlaan 10. Hij had in die tijd een deeltijdbaan als beheerder van de speeltuin van de buurt- en belangenvereniging De Kroost aan de Reigerlaan.

Na een jaar werd een werkplaats aan de Koppelweg (ter hoogte van de nummers 119-121) gehuurd en vervolgens op De Génestetlaan. Deze wijzigingen werden nooit geregistreerd.

In februari 1977 ging het gezin Ruijsseenaars op de Dr. Schaepmanlaan 99 wonen. De bestaande werkplaats achter het woonhuis werd als tinnegieterij ingericht.

In 1981 uitte de PvdA-fractie in de gemeenteraad van Zeist felle kritiek op het beleid van het college dat gevoerd werd bij de uitvoering van de Hinderwet. Er bestond een lijst van 'foute bedrijven' die niet voldeden aan de eisen van de Hinderwet. Op die lijst stond onder meer Tinnegieterij A. Ruysseenaars aan de Dr. Schaepmanlaan.

Dit was niet de schuld van Ruijsseenaars, want de gemeente Zeist had op zijn vergunningaanvraag niet gereageerd.

Per brief van 28 februari 1985 berichtte hij de Kamer van Koophandel dat hij vanaf 1 januari 1985 niet meer als zelfstandige ondernemer werkzaam was.

In een interview in 2018 vertelde Ruijsseenaars dat voor een eikeltjeskan veertien mallen nodig waren. Hij liet de bronzen mallen bij het metaalbewerkingsbedrijf van P. Slingerland op de Julianalaan 25 in Zeist maken. Sommige mallen konden ook weer voor andere kannen worden gebruikt.

Het tin betrok hij van de Nederlandse Onttinningsfabriek te Leeuwarden. In een smeltpot boven een gasstel werd een blok tin vloeibaar gemaakt, waarbij 3%

koper werd toegevoegd om het mengsel sterker te maken en een blokje lood om het mengsel beter vloeibaar te maken. Het mengsel werd tot 250° C verwarmd. Het smeltpunt van tin is laag. Het ligt bij 232° C. Het vloeibare tin werd met een of twee lepels - afhankelijk van het product dat gemaakt werd - door de gietopening(en) in een mal gegoten. Het gieten moest snel gebeuren om te voorkomen dat er luchtinsluiting plaats vond. Nadat de onderdelen waren afgekoeld, werden ze uit de vorm losgeslagen. In het vakjargon heet dit: het breken van de vorm. Daarna werden de losse delen met een soldeerbrander op elkaar gelast. De lasnaden werden met een grove beitel op de draaibank weggedraaid en vervolgens fijn nagedraaid of geslepen om het glad te maken. Als laatste werd het tinmerk ingeslagen.

Pas gegoten tin glimt sterk en lijkt daarmee op zilver. De glans kan versterkt worden door het te polijsten. Daarbij kan het voorwerp behandeld worden met een waslaag. Het boenen was een klus die vaak door de vrouw en andere gezinsleden werd gedaan.

Als het tin onbehandeld blijft krijgt het na verloop van jaren een doffe huid, die in Nederland gewaardeerd wordt. Dit oxidatieproces kan echter ook kunstmatig versneld worden door de voorwerpen in een bad met salpeterzuur te dompelen.

▲ Adriaan Ruijsenaars aan het werk in zijn werkplaats op de Dr. Schaepmanlaan 99.

De producten werden aan zelfstandige vertegenwoordigers verkocht. Zij kwamen eens per veertiendagen aan de werkplaats. Een van zijn afnemers was tinnegieterij De Vos in Ophemert.

In 1978 adverteerden Ruijsenaars in De Nieuwe Zeister Courant van 16 juni - het is een van de weinige advertenties die hij heeft geplaatst - met 'Verkoop rechtstreeks aan particulieren. Tegen groothandelsprijzen.' De verkoop vond plaats op donderdag, vrijdag en zaterdag.

Uit een advertentie uit 1979 blijkt wat er zo al werd gegoten: 'Rechtstreeks uit eigen tinnegieterij tinnen siervoorwerpen tegen aantrekkelijke prijzen o.a.: eikeltjeskannen, kraankannen, kandelaars, chocoladekannen, koffiekannen, schemerlampen, lepels met rek, bloemvaasjes, schepmaten van 1 cl tot 1 dl., olielampen, asbakken, borden. Tinnegieterij Ruijsenaars, Dr. Schaepmanlaan 99.'

Uit een fotocatalogus, waarbij het interessant is wat de verkoopprijs was:

- Artikelnummer 101-106 - eikelkannen - f 50 / 42 / 32,50 / 25 / 17,50 / 14
- Artikelnummer 131 - haankan - hoog 25 cm - f 65
- Artikelnummer 133 - Frans Halskan - 22 cm hoog - f 50
- Artikelnummer 139 - chocoladekan - 22 cm hoog - f 65
- Artikelnummer 140 - chocoladekan - hoog 25 cm - f 85

- Artikelnummer 142 - Vlaamse kan - hoog 27 cm - f 60
- Artikelnummer 143 - Vlaamse kan - 35 cm hoog - f 100
- Artikelnummer 173 - kraankan - hoog 42 cm - f 150
- Artikelnummer 191 - kandelaar 1-pits - f 25
- Artikelnummer 195 - kandelaar 5-pits - 35 cm hoog - f 120
- Artikelnummer 196 - kandelaar 4-pits - 26 cm hoog - f 70
- Artikelnummer 235 - kandelaar - 13 cm hoog - f 32,50
- Artikelnummer 241-245 - schepmaten 1 cl, 2 cl, 1½ dl, 1 dl, 2 dl - f 60
- Artikelnummer 252 - snotneus - laag model - f 27
- Artikelnummer 253 - snotneus - hoog 25 cm - f 47,50
- Artikelnummer 264 - tafelaansteker - f onleesbaar
- Artikelnummer 266 - asbak - f 32
- Artikelnummer 301 - bloemvaasje - 17 cm hoog - f 22,50
- Artikelnummer 300 - Franse wijnkan - hoog 23 cm - f 65
- Artikelnummer 302 - tafelaansteker met asbak - f 50
- Artikelnummer 305 - weverslampje - f 37,50
- Artikelnummer 310 - lepelrek met zes lepels - f 60

Al deze producten waren van 92% tin gemaakt.

Als merkteken gebruikte Ruijsseenaars een naar links gewende engel met bazuin, al dan niet met de initialen A en R.

▼ Producten van de Tinnegieterij Ruijsseenaars.

De Tinnegieter (1972- 1992)

▲ Leo van Eck (1936-2004), circa 1986. Particuliere collectie.

► Briefpapier.

Een ander eenmansbedrijf was tinnegieterij De Tinnegieter van Lodewijk (Leo) van Eck (1936-2004). Hij was een geboren en getogen Zeistenaar. Eerst was hij als postbesteller in dienst van de PTT. Daarna ging hij bij de zilverfabriek van Gerritsen & Van Kempen/Van Kempen & Begeer op de Karpervijver werken. Zijn functie daar was metaalslijper. Vervolgens was hij in dienst van Louis Borgsteijn van tinnegieterij Oud Hollandsch Handwerk.

Om het gezinsinkomen te vergroten begon hij in zijn vrije tijd met het gieten van tinnen sier- en gebruiksvoorwerpen. Dat gebeurde in het schuurtje bij zijn woonhuis op de Heuveldwarsstraat 5 (tot 1910 Lombardsteeg geheten). In 1964 verhuisde hij met zijn gezin naar de Nicolaas Beetslaan 16.

Na acht jaar maakte hij zich zelfstandig. De officiële datum is 1 juli 1972. De omschrijving van zijn bedrijf die hij op 28 juni 1972 bij de Kamer van Koophandel voor het handelsregister opgaf luidde: 'Het gieten en afwerken van tinnen voorwerpen.'

Bij de Kamer van Koophandel stond het bedrijf van Van Eck ingeschreven onder de handelsnaam De Tinnegieter. In het briefhoofd dat hij in 1985 gebruikte, staat Oud Hollands Handwerk 'De tinnegieter'. In krantenadvertenties uit 1988 noemt hij zijn bedrijf Tinnegieterij van Eck. In 1992 gebruikt hij diezelfde naam ook in een formulier van de Kamer van Koophandel.

Het was een eenmansbedrijf maar zoals veel bij deze bedrijven hielpen de gezinsleden mee. Niet alleen zijn vrouw Maria E.J. (Miep) van Eck-Maarschalkerweerd (1941-1986), maar ook zijn dochter Lydia en zijn zoon John. Zij hielpen mee met gieten, tapjes knippen (na het gieten), slijpen en poetsen.

Verder werkte voor hem Willem Hilligheheken (1925-2015), die in dienst was van de Sola. Deze was bedreven in het maken van miniaturen.

Van Eck werkte op bestelling voor onder andere Duitsland. Het waren andere tinnegieters die deze opdrachten bij hem plaatsten; bijvoorbeeld Frans Borgsteijn van Atelier 't Olde Amacht (1960-1976) en Lodevicus C.L. (Lode) Borgsteijn van B.v. Tinnegieterij Borgsteijn (1981-1983), alle twee in de gemeente Driebergen-Rijsenburg gevestigd.

Verder is er over de eerste tien jaar van zijn bedrijf niet veel bekend. De eerste vermelding staat in de beroepengids van Zeist uit 1974 onder de kop 'Tinnegieterijen'.

In een artikel over hem als succesvolle postduivenhouder in het Utrechts Nieuwsblad van 1 februari 1979 wordt terloops over zijn bedrijf opgemerkt: 'Aan de Nicolaas Beetslaan in Zeist woont een kampioen: Leo van Eck. Achter zijn woning een kleine tinnegieterij. De 42-jarige Van Eck maakt daar samen met zijn vrouw allerlei tinnen siervoorwerpen variërend van een kannetje tot een schemerlamp. (...)'

▲ Enkele van de producten die gemaakt werden door De Tinnegieter.

Een prijslijst van december 1985 geeft een beeld van hetgeen door Van Eck werd geproduceerd. Hij leverde producten van 60% tin en van 92%. Van 60% tin leverde hij 93 artikelen en van 92% 160.

Een advertentie in de Wijkse Courant van 7 december 1988 - herhaald op 14 en 21 december - geeft aanvullende informatie over het bedrijf: 'Oud-Hollands hand-gegoten tin keuze van ± 300 verschillende artikelen vindt u in onze show-room. Alles eigen fabricaat. Ook voor reparatie van uw tinnen of koperen voorwerpen. Tinnegieterij van Eck, Nic. Beetslaan 16. Zeist.'

Hetgeen in de bovenvermelde advertentie uit 1988 wordt aangegeven is tegenstrijdig met de mondelinge informatie. Gezegd wordt namelijk dat Van Eck zich vooral bezighield met in- en verkoop van tinnen voorwerpen en dat hij samen met zijn vrouw voornamelijk op braderieën stond.

In 1981 uitte de PvdA-fractie in de gemeenteraad van Zeist felle kritiek op het beleid van het college van burgemeester en wethouders dat gevoerd werd bij de uitvoering van de Hinderwet. Er was een lijst opgesteld van bedrijven die niet aan de eisen van de Hinderwet voldeden. Op die lijst stond onder andere de tinnegieterij van Van Eck.

Eind 1992 sloot Van Eck zijn bedrijf in Zeist en verhuisde naar het museumdorp Orvelte (gemeente Westerbork), waar hij begin 1993 op het adres Flintenweg 8 zijn ambacht voortzette.

In een artikel in het Reformatorisch Dagblad van 13 juni 2000 over het monumentdorp Orvelte wordt over Van Eck geschreven: 'Tinnegieter L. van Eck is een stuk aardiger. Maar hij heeft dan ook een winkel met het "grootste assortiment tinnen voorwerpen van Nederland". Bezoekers mogen bij hem zonder ticket naar binnen. Maar wie een demonstratie tingieten wil zien, moet wel een afspraak maken en ervoor betalen. Want van louter lucht kan ook Van Eck niet leven. Wel van de verkoop van zijn spullen, want dat loopt enorm goed, verzekert de tinnegieter. "Mijn vasteklantenkring wordt steeds groter. Dat komt omdat ik zelf ontwerp en vervaardig. Vogeltjes en beroepen zijn op dit moment nogal populair." De Orveltsse ambachtsman zit al 39 jaar in het vak, "en nog leer ik steeds nieuwe dingen".'

Het merkteken van De Tinnegieter was een naar links gerichte engel met bazuin en de letters EZH (Eck Zeist Holland) geplaatst in een gekroond ovaal.

Oud Hollands Handwerk „DE TINNEGIETER“

December 1985.

L. van Eck
Nic. Beetslaan 16
3705 SW Zeist
Telefoon 03404-54215
Postgiro 1407574
K.v.K. Utrecht 477575

1.

Nr.	Artikel	60%.	92%.
1001	Amsterdammer	27,50	36,00
1011	Asbak Roos Vierkant	19,50	25,00
1012	Asbak Roos Rond met steel	19,50	25,00
1014 A	Asbak Roos Brandewijn	19,50	25,00
1010	Asbak Franse	12,00	16,00
1013	Asbak Poker	17,00	24,50
1050	Aanstekerhouder (gebold) compleet	16,00	20,50
1050 A	idem (maatje) "	-, -	26,00
1050 B	idem (poppel) "	-, -	15,00
1032	Barokschaal	42,50	55,00
1014	Brandewijnbak	20,00	26,00
1036	Breibak	-, -	63,00
1002	Bosschekan	27,50	36,00
1020	Blaker mini	9,00	12,50
1021	Blakerschaal hoge dop	18,50	24,00
1021 A	Blakerschaal tulp dop	17,50	23,00
1022	Blaker Franse	12,00	16,00
1025	Blaker Friese	15,00	20,00
1807	Blakerlampje	32,50	37,50
1003	Bloemenvaasje	29,50	40,00
110	Bierpul	-, -	36,00
110 A	Bierpul met deksel	-, -	48,00
1023	Brander Jan Steen klein	18,50	24,00
1024	Brander Jan Steen middel	24,00	32,00
1041	Brander Jan Steen groot	38,00	52,00
	Bord Glad Ø 32 cm.	-, -	61,00
	Bord Glad Ø 23 cm.	-, -	36,00
	Bord Glad Ø 15 cm.	-, -	15,00
	Bord Kartel Ø 32 cm.	-, -	61,00
	Bord Kartel Ø 23 cm.	-, -	36,00
	Bord Geboorte Ø 23 cm.	-, -	36,00
1017	Chocoladekan klein	29,50	40,00
172	idem middel	-, -	78,50
171	idem groot	-, -	94,50
1017 A	Chocoladepot met tuit klein	29,50	40,00
172 A	idem " " middel	-, -	78,50
171 A	idem " " groot	-, -	94,50
327	Cognacverwarmer	-, -	26,00

Firma H. Vos (1979-1982)

Herman Vos (1954), een zoon van Jan Vos van Zeister Tin Atelier en daarmee de derde generatie van tinnegieters Vos, vestigde op 1 mei 1979 de Firma H. Vos, waarvan hij eigenaar was. Als bedrijfsactiviteit gaf hij bij de oprichting op: 'Tinnegieterij en handel in tinnen produkten'. De aangifte bij de Kamer van Koophandel van de vestiging van deze onderneming vond op 26 april 1979 plaats.

Deze onderneming was geen voortzetting van de onderneming van zijn vader.

Firma H. Vos was bij de oprichting gevestigd op het adres Oude Arnhemseweg 132. Een plek met familiegeschiedenis. Zijn grootvader Willem en zijn oom Theo hadden er hun werkplaats. Zijn woonadres was Jacob Catslaan 13. Dat werd ook zijn zaakadres per 1 juli dat jaar.

In een overzicht van bedrijfsterreinen binnen de gemeente Zeist wordt aangegeven dat Firma H. Vos in 1979 met een tinnegieterij op de Oude Arnhemseweg 132 zat en van 1979-1982 op Jacob Catslaan 13. Dit zijn dezelfde adressen als van zijn vader.

Op 18 mei 1983 werd in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel de opheffing van de onderneming in september 1982 ingeschreven. De hoge loonkosten en de stijging van de tinprijs – gecombineerd met de economische crises en het uit de mode raken van tin – hadden tot dat besluit geleid.

In het compendium *Nederlandse tinnegieters & tinmerken* wordt zowel de Firma H. Vos als Herman Vos als tinnegieter niet genoemd.

De Firma H. Vos gebruikte geen eigen merkteken.

Kurz Edeltin B.V. (sinds 1987)

Na het faillissement van de drie vennootschappen van K.C. Roelen in 1987 kocht C.J. (Coen) Hollander, gehuwd met een dochter van het echtpaar Roelen-Jansen, van de curator uit het failliete bedrijf de activa en richtte Kurz Edeltin B.V. op.

Onder de naam Kurz Edeltin B.V. - hieronder vallen de tinnegieterijen Roelen, Kurz en Daalderop - vestigde hij zich aan de Johan van Oldenbarneveltlaan in Zeist; eerst op nummer 48-50 en vervolgens op 46.

► Wouter van IJmeren (1941-2008).

Hij nam onder andere kunstschilder Wouter van IJmeren (1941-2008) en als handgieter-allround tinbewerker Jan Stam in dienst.

Kurz Edeltin B.V. is fabrikant en grossier van tinnen sier- en gebruiksvoorwerpen. Het assortiment is groot (vazen, kannen, koffie- en theeserviezen met bijbehorende bladen, kandelaars, schalen, bekers, pullen enz.).

De productie vond plaats in een fabriek te Sintra (Portugal). Geleverd werd aan SKS en WMF, de vroegere Duitse klanten van Roelen.

Het zilverkleurig tin wordt vanaf eind jaren tachtig het meest gevraagd.

Gevoerd worden de merknamen Royal Holland Pewter, Sintra Tin en Kurz Edeltin (C.K. & Co.).

Kurz Edeltin B.V. is een dochter van Hollander Beheer B.V. Dit bedrijf is ook gevestigd aan de Johan van Oldenbarneveltlaan 46 in Zeist (gemeente Zeist). Kurz Edeltin B.V. is de enige bij de Kamer van Koophandel geregistreerde dochteronderneming van Hollander Beheer B.V. in Nederland.

De activiteiten van Kurz Edeltin B.V. vinden (onder andere) plaats in de branche: Vermogensbeheer.

10.15.347 02.48.319 04.40.310 05.40.309 03.40.314 01.48.326

10.15.337 03.02.311 05.02.309 20.18.314 02.02.316 04.02.308 01.02.321

Royal Holland Pewter - 4

53.38.327 53.11.332 53.36.320 52.64.324 53.89.320

42.12.315 42.46.311 42.10.312 42.18.314

50.51.312 50.51.313 50.51.316 50.51.319

50.36.313 50.36.314 50.36.317 50.36.320

Royal Holland Pewter - 14

316.370 316.367 316.325 316.324

04.36.210 52.94.208 52.94.209 52.94.212

316.371

316.309 316.320 316.308

Sintra Tin - 6

316.016 316.125

316.027 316.280 316.366 316.049 316.020

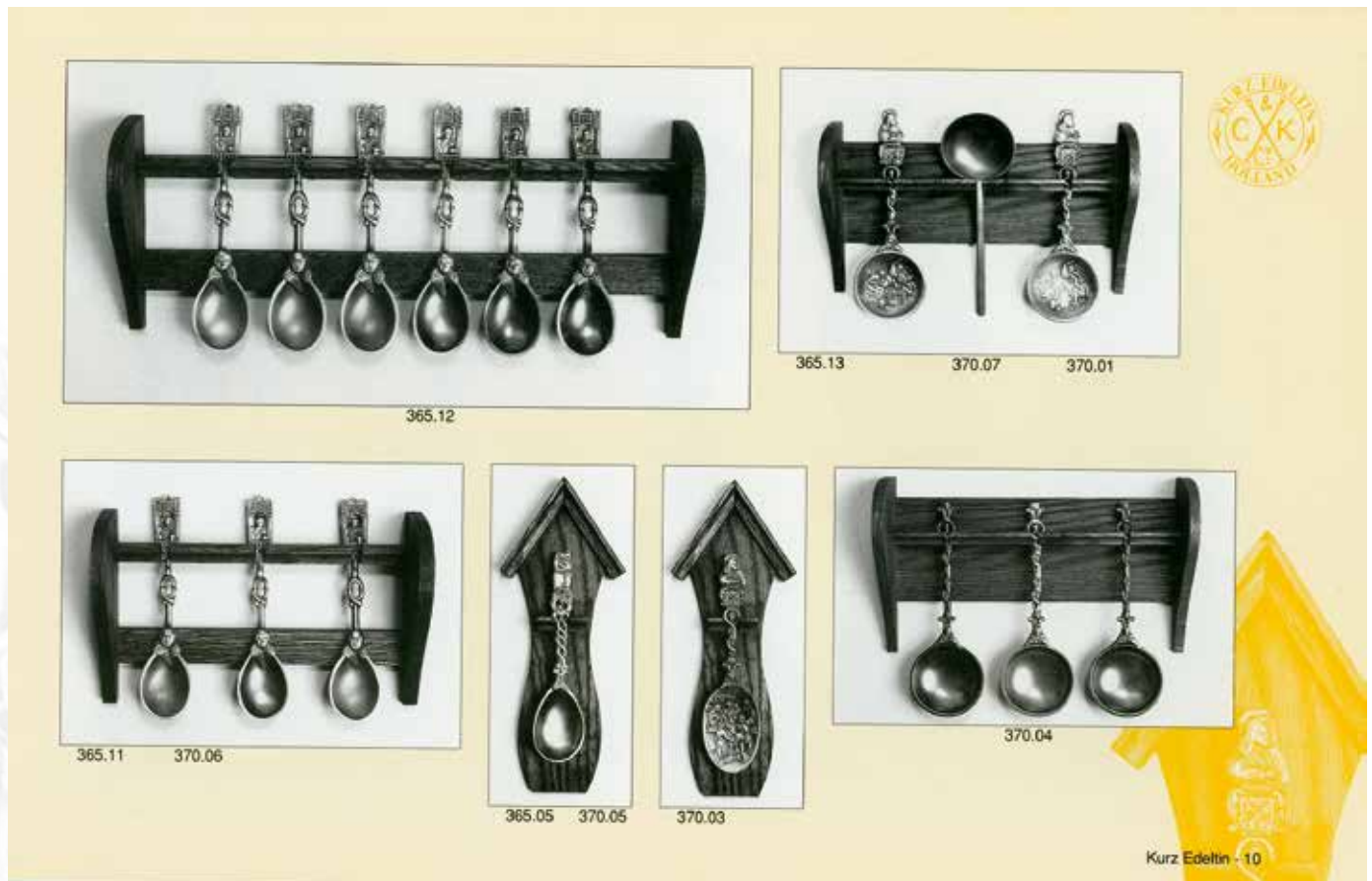

316.411 316.435 316.414 316.413

316.040 316.117

Sintra Tin - 12

61.56.310

61.57.311

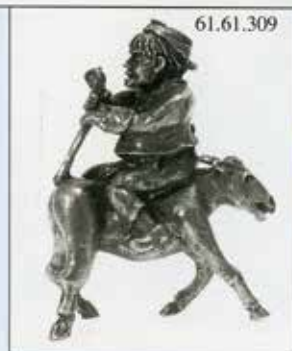
61.60.308

61.61.309

61.45.309

61.46.309

61.62.309

6

61.76.308

61.74.309

61.75.309

61.84.309

61.85.309

61.88.307

8

Kurz Edeltin 13

▲ Een pagina uit de huidige catalogus van Kurz Edeltin, al de objecten zijn te koop en worden hoofdzakelijk verkocht aan het buitenland.

Tinindustrie 'Kleinkunst' (1958-1977)

De enige relatie tussen Tinindustrie 'Kleinkunst' (soms ook geschreven als Tin Industrie 'Kleinkunst' en Tin-industrie 'Kleinkunst') en Zeist is dat de oprichter Jan van Woudenberg (1918-1992) ('rooie Jan') voordat hij zich zelfstandig maakte, eerst op de Gerofabriek en van 1954 tot 1958 bij K.C. Roelen in Zeist heeft gewerkt.

De oprichtingsdatum is 5 februari 1958 en de inschrijving bij de Kamer van Koophandel door de eigenaar vond plaats op 15 januari dat jaar. De onderneming was bij de oprichting gevestigd te Utrecht op het adres Ridderschapstraat 25. De omschrijving van het bedrijf in 1958 luidde: 'Fabrikage van tinnen gebruiks- en sier-voorwerpen'.

Drie keer verhuisde de onderneming binnen Utrecht: Poortstraat 95 (1964), Van Musschenbroekstraat 47 (1964) en Koekoeksplein 4-4A (1969).

► Geraadpleegd 8 december 2018.

Op de website www.tinnegieterijdegeest.nl zegt Gert-Jan de Geest (1953), een kleinzoon van Jan van Woudenberg, dat hij vanaf het moment dat hij kon lopen te vinden was in de tinnegieterij van zijn grootvader. Tegen een bevriende relatie heeft hij weleens verteld dat hij zich kon herinneren dat er stapels kisten met gekleurde whiskyflessen van een driehoekige vorm en elixerflesjes in de werkplaats stonden, die zijn grootvader van een tinnen montuur voorzag. Datzelfde gebeurde met de erbij behorende glazen. Herinneringen worden rond het vierde levensjaar blijvend in het geheugen opgeslagen en Gert-Jans herinneringen dateren dan ook uit 1957. Waarschijnlijk had de Zeister Tin Industrie (z.t.i.) - eigendom van de erfgenamen van Johan van Woudenberg (1901-1956); Jan van Woudenberg was niet aan die familie verwant - die opdracht aan Tinindustrie 'Kleinkunst' verleend. De Zeister Tin Industrie (z.t.i.) had deze flessen in haar assortiment en voorheen ook de Gerofabriek, maar deze had haar tinlijn in 1954 afgestoten.

Home

Over ons

Webshop

Verschillende thema's

Relatiegeschenken

Contact

Tingieterij de Geest

al
40 jaar
bijzonder
creatief

WELKOM BIJ TINGIETERIJ DE GEEST

Hier vindt u uitgebreide informatie over onze sculpturen en diensten... van asbeelden tot relatiegeschenken, onze vaste collectie tin, de galerie, exposities en onze winkel.

[Lees verder](#)

ONZE KRACHT

Wat is onze kracht? Van uniek ontwerp tot eindproduct, van abstracte kunstwerken tot unieke relatiegeschenken

[Lees verder](#)

De onderneming Tinindustrie 'Kleinkunst' werd met ingang van 31 december 1971 voortgezet door B.v. Tinindustrie 'Kleinkunst' gevestigd te Utrecht. Deze naam werd ook de handelsnaam.

Van Woudenberg was directeur en Cornelis D. Veen (1919-?), accountant, was medevenoot in de op de genoemde datum voor notaris Mr. A.J. Korteweg te Rotterdam opgerichte besloten vennootschap.

In de oprichtingsakte wordt in artikel 2 bepaald: 'De vennootschap heeft ten doel het vervaardigen van- en de handel in gegoten tinnen en andere metalen sier- en gebruiksvoorwerpen, het financieren van-, het deelnemen in- en het voeren van beheer over andere ondernemingen en al hetgeen met het vorenstaande verband houdt of daaraan bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin.'

Van Woudenberg trad in 1976 uit als bestuurder en als nieuwe directeur trad de al genoemde kleinzoon Gert-Jan de Geest aan. Deze bekleedde die functie slechts anderhalf jaar. Eind 1977 trad hij al uit en mw. Geertje van Woudenberg-van Bruggen (1912-?) werd de nieuwe directeur. Een functie die zij tot 1984 bekleedde.

Van Woudenberg, in zijn hoedanigheid als enig aandeelhouder, liet in 1978 het Handelsregister vastleggen dat door de genoemde besloten vennootschap vanaf 1 december 1977 geen bedrijf meer werd uitgeoefend maar wel als rechtspersoon bleef voortbestaan.

De tinnegieterij had hij aan Tinnegieterij K.C. Roelen n.v. in De Bilt, waarvan zijn vroegere baas vennoot-directeur was, verkocht.

Zeven jaar later, in 1984, werd door de besloten vennootschap weer bedrijf uitgeoefend: 'Het beleggen in effecten en liquiditeiten; het deelnemen in, financieren van en voeren van beheer over andere ondernemingen.' Met tingingen had B.v. Tinindustrie 'Kleinkunst' niets meer mee van doen. In een op 30 januari 1985 notarieel vastgelegde algehele statutenwijziging wordt in artikel 1 als nieuwe naam Tindu B.v. bepaald.

De besloten vennootschap werd statutair in Amsterdam gevestigd en daarmee verviel de inschrijving in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel in Utrecht.

De hierboven genoemde Gert-Jan de Geest richtte in 1978 de besloten vennootschap Tinnegieterij G.J. de Geest B.v. op, waarvan hij de aandeelhouder en directeur is. Eerst was deze in Odijk gevestigd en sinds 1994 in Rhenen. Sinds dat jaar is Tinboerderij G.J. de Geest de handelsnaam. De bedrijfsactiviteit betreft: het vervaardigen van- en de handel in gegoten tinnen en andere metalen sier- en gebruiksvoorwerpen, het financieren van-, het deelnemen in- en het voeren van beheer over andere ondernemingen en al hetgeen met het vorenstaande verband houdt of daaraan bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin.

Zo wordt de familietraditie voortgezet.

▲ DE MERKEN VAN TININDUSTRIE 'KLEINKUNST'.

Zwartebol en Van der Leeden B.v. (1968-2006)

Tielse Tinindustrie Rio B.v. (1985-2005)

De heren Hendrik M.J. (Henk) Zwartebol (1928-1998), bankwerker, uit Zeist, en Cornelis J. (Cor) van der Leeden (1943) uit Bunnik, startten in 1968 een gezamenlijk bedrijf in Leerdam. Voor die tijd waren zij in dienst van Louis Borgsteijn in Zeist. Zij waren een jaar eerder toen Louis Borgsteijn zijn onderneming Oud Hollandsch Handwerk vanuit Zeist naar Leerdam had overgeplaatst, meeverhuisd.

In 1995 werden zij getypeerd als de 'geboren' gastheer Zwartebol en de 'knappe' technicus Van der Leeden. Over de laatste is nog te melden dat hij een zwager was van Leo van Eck van De Tinnegieter.

In 1975 werd de besloten vennootschap Zwartebol en Van der Leeden B.v. opgericht, die zowel de statutaire als de handelsnaam was. De bedrijfsomschrijving luidde: 'De tinnegieterij en handel in sier- en gebruiksvoorwerpen en alles wat daarmee in de meest ruime zin verband houdt.'

▲ Mal voor het maken van tinnenfiguurtjes.

De laatste woorden in de bedrijfsomschrijving 'in de meest ruime zin' werden op een succesvolle wijze geïnterpreteerd. Hun verkoopformule was om de producten niet alleen via winkels te verkopen, maar ook aan bezoekers van het bedrijf. Zij stelden hun werkplaats in Leerdam voor hen open. Een bezoek aan hun bedrijf werd een toeristische attractie.

De formule toeristische attractie gecombineerd met fabrieksverkoop liep vrij goed. Door de groei moest het bedrijf in de jaren tachtig omzien naar een andere locatie.

In 1985 had Zwartebol en Van der Leeden B.v. de failliete Tinnegieterij Rio in Tiel overgenomen en ondergebracht in de Tielse Tinindustrie Rio B.v. De bedrijfsomschrijving was: Tinnegieterij en groothandel in sier- en gebruiksvoorwerpen.

In 1988 werden de bedrijfsactiviteiten geconcentreerd in Kapel-Avezaath (gemeente Tiel).

Midden jaren negentig verschaftte de fabriek aan ongeveer dertig mensen werk en was daarmee toen de grootste tinnegieterij in ons land.

► Wijkse Courant, 28 mei 1997.

► www.hettinnensoldaatje.nl - het huidige bedrijf van familie Zwartebol.

De toeristen bleven komen. Henk Zwartebol vertelde in 1993 in een kranteninterview met het Reformatorisch Dagblad dat tussen april en eind juni zo'n vier bussen per dag de fabriek aandedden. En directeur Reuchlin noemde in een interview in 1995 in dezelfde krant het aantal van ongeveer 80.000 bezoekers per jaar. Boven het artikel staat: 'Laatste Hollandse tinnegieterij "leeft" van toeristen en relatiegeschenken'.

Het grootste deel van de omzet kwam van de directe verkoop aan bezoekers. In de bedrijfswinkel ging jaarlijks voor bijna twee miljoen gulden aan tin over de toonbank. In totaal zette RIO voor 3,5 miljoen gulden aan producten om. Van deze omzet kwam 60 procent van de bezoekers, 15 procent van de export, eveneens 15 procent van de handel in Nederland en 10 procent van promotie- en relatiegeschenken. Toch werd in 1994 werd slechts een nettoresultaat van 50.000 gulden behaald.

De toeristen die kwamen - en zeker de Amerikaanse - wilden het ambacht zien. Hoe het vroeger ging. Dat betekende dat het bedrijf een lage graad van automatisering had.

De directie van beide vennootschappen was in handen van de twee oprichters. Om het management te versterken trad in 1994 Jhr. Johan G. Reuchlin (1938) aan als directeur van de Tielse Tinindustrie R10 B.V. Hij stamde uit het Rotterdamse redersgeslacht Reuchlin bekend van de Holland-Amerika Lijn (HAL). Twee jaar later vertrok hij alweer.

De afzet aan de toeristen begon midden 90-er jaren te stabiliseren. Op zich geen gunstig teken voor een bedrijf dat wil groeien. Waarschijnlijk zal het de taak van Reuchlin zijn geweest de positie van het bedrijf te versterken en niet alleen dat Zwarteboel en Van der Leeden een opvolger zochten, zoals Reuchlin verklaarde.

Tin kreeg het imago van oubolligheid. Dat beeld werd versterkt door de inrichting van de ontvangsthallen van de fabriek: donkere tafeltjes met Brabantsbonte tafelkleedjes en bij de koffie een oliebol of een krakeling.

De pogingen om de belangstelling voor tin te vergroten ziet men terug in de wijzigingen van de bedrijfsomschrijving: 1996: Tinnegieterij met winkel en groothandel in sier- en gebruiksvoorwerpen, en 2001: Tinnegieterij met winkel en groothandel in sier- en gebruiksvoorwerpen, alsmede verlichtingsartikelen

Alle inspanningen ten spijt redde de Tielse Tinindustrie R10 B.V. het niet. In 2005 verklaarde de rechtbank de firma in staat van faillissement. De handelsnaam was het jaar daarvoor al vervallen.

De bedrijfsomschrijving van Zwarteboel en Van der Leeden B.V. was in 1993 gewijzigd in beheer van vermogen. Zwarteboel overleed in 1998 en Van der Leeden trad in 2004 terug als directeur. In 2006 werd de vennootschap opgeheven.

Kleinzoon B. (Bert) Zwarteboel heeft de familietraditie voortgezet en heeft in 2010 de firma Het Tinnen Soldaatje in Leerdam opgericht, een groothandel en fabrikant van tinnen gebruiks- en siervoorwerpen, waarvan hij de bedrijfsleiding voert.

►► Suiker- en roomsetje - 2e helft 20e eeuw, met als merkteken Tielse Tinindustrie R10 B.V.

Deze publicatie is een digitale uitgave. Digitale uitgaven geven nieuwe mogelijkheden. Een van die mogelijkheden is om te verwijzen naar een aantal educatieve filmbeelden over de vervaardiging van tin. Door te klikken op de afbeelding van het filmpje dat u wilt bekijken zal u als lezer de gekozen filmbeelden kunnen bekijken. Aanvullingen en illustraties zijn altijd welkom.

Vijf korte films over het werken met tin

1 Maken tinnen koffiekkan

2 Werken in oude tinnegieterij

3 De moderne manier van werken — Engelstalig

4 Tinproductie heden ten dage

5 Sheffield, tinstad van Engeland

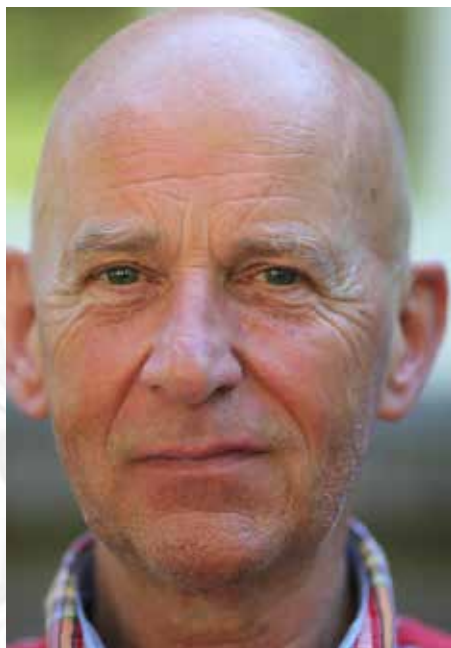
Bronnen

- *De Zeister Courant*, 1910-1945 en 1949-1951
 - *Nieuwe Zeister Courant*, 1951-1991
 - *Zeister Nieuwsbode*, 1953-1964
 - *Zeister Post*, 1945-1950
 - *Zeister Weekblad/Zeister Nieuwsblad*, 1945-1951
 - *Het adresboek van Zeist, De Bilt en Bilthoven*, 1909-1912, 1914-1918, 1920-1927, 1929-1939, 1941, 1942, 1950, 1952, 1963 en 1966/1967.
 - www.delpher.nl - Website van de Koninklijke Bibliotheek met gedigitaliseerde historische kranten. Geraadpleegd 9-30 september 2018
 - www.hetutrechtsarchief.nl - digitale krantencollectie. Geraadpleegd 9 september-4 november 2018
 - www.rhcduinoostutrecht.com - digitale krantencollectie. Geraadpleegd 1 oktober-4 november 2018
 - www.digibron.nl - Geraadpleegd 10 november 2018
 - www.kvk.nl - Handelsregister - Uitschrijvingen voor 1 januari 2015 - Vervallen handelsnamen - Historie - Geraadpleegd 5 en 6 december 2018
 - 98-1 Broederkoor te Zeist | Broederhuisbedrijven, Tinnegieterij, inv.nrs. 669-675 | idem, Firma C.L. Böhnisch en Co, inv.nr. 711, | Persoonlijke stukken van de koorleden, inv. nrs. 819 en 848; Het Utrechts Archief
 - 1004 Evangelische Broedergemeente te Zeist, predikant en oudstenraad, Levenslopen van gemeenteleden, 1757-1987, inv.nr. 1253; Het Utrechts Archief
 - 4004 Kamer van Koophandel, Handelsregister 1921-1982, inv.nrs. 8988, 10448, 11470, 20385, 30155, 30557, 33313 en 33513; Het Utrechts Archief
 - 4012 Kamer van Koophandel, Handelsregister, 1983-2003, inv.nrs. 2792, 2958, 5127, 5805, 9771, 10298, 11807, 13218, 15638 en 15831; Het Utrechts Archief
 - B. Dubbe, *Tin en Tinnegieters in Nederland*, Zeist 1965
 - B. Dubbe, *Nederlandse tinnegieters & tinmerken*. Een compendium, [Amsterdam] 2009 p. 504, Zeist p. 363-365
 - Rosalie van Egmond, *Gero. Zilver voor het volk*, Rotterdam 2002
 - Etymologisch woordenboek van het Nederlands - www.etymologie.nl - Geraadpleegd 5 november 2019
 - P.A. Gouweleer, *Tin, De springbok*, april-meinummer 1962, p. 1-6
 - Aart Korstjens, *Nederlands tin van rond de 20e eeuw. Met méér dan 330 merken van ruim 110 Nederlandse tinnegieters, tinfabrieken en ontwerpers*, Oosterhout 2008
 - Annelies Kregel-Aalberse en Willem Voorthuysen, *Zeist Zilver Werken*, Zwolle 2004
 - Dirk Martens, *Schoonheid van toen. Antiek in de Lage Landen 800-1958*, Leuven 2008, pag. 109-115
 - Rinze Hamstra, *1894-1974*, Amsterdam 1987, pag. 140-143
 - Wilfred Moorer, *Tin en tinmineralen, Gea* (maart 1999), nr. 1, p. 9-11 natuurtijdschriften.nl Geraadpleegd 6 november 2019
 - Peter Schipper, *Tussen forceerstaak en gietmal. 100 jaar metaalwaren uit Tiel*, Tiel [1994]
 - Eckard Wagner, *Jugendstil-tin. Introductie op 'Kaysertin' aan de hand van de Giorgio Silzercollectie in het Kreismuseum Zons*, Zwolle/Assen 1997
 - de.wikipedia.org/wiki/Kaysertin - Geraadpleegd 13 oktober 2019
 - nl.wikipedia.org/wiki/Hubert_Dieudonn%C3%A9_Fr%C3%A9d%C3%A9ric_Regout - Geraadpleegd 13 oktober 2019
- Met dank aan dhr. E. van Tellingen te Zeist, bestuurslid van de Stichting De Zilver-Kamer, voor het beschikbaar stellen van de brochure *'Prijscourant van glad Hollandsch Gero-tin'* (circa 1925).
- Dank aan dhr. P.M. Peucker te Bethlehem (usa) voor de vertaling uit het Duits van de levensloop van Benedict Roslin (1723-1798), geschreven in het kurrentschrift.
- Eveneens dank aan dhr. A. Korstjens voor het beschikbaar stellen van de twee foto's van de plaquette van prinses Juliana uit 1934.
- Mondelinge informatie ontvangen van:
- Dhr. L.C.L. Borgsteijn, Leersum
 - Mw. L. Braun-van Eck, Zeist
 - Mw. J. Gonesh-van Woudenberg, Zeist
 - Dhr. C. Hollander, Zeist
 - Dhr. A. Ruijsenaars, Zeist
 - Dhr. H. Vos, Zeist
- Allen hartelijk dank voor de bereidwilligheid om uw kennis met mij te delen.

Opmerking

De tinmerken en de monogrammen van de ontwerpers zijn overgenomen uit *Nederlandse tinnegieters & tinmerken. Een compendium*, Amsterdam 2009.

Over de auteur en Stichting De Zilver-Kamer

De geschiedenis van de Zeister tinnegieterijen is uitgezocht door Pierre (R.P.M.) Rhoen, van 1988 tot 2016 gemeentearchivaris van Zeist. In 2011 is hij benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Hij staat bekend om zijn fenomenale kennis van de geschiedenis van Zeist en omgeving, waarover hij sinds 1986 graag publiceert en vertelt. Hij hecht er sterk aan dat de feiten in zijn publicaties gecheckt zijn in primaire bronnen: de archiefstukken zelf.

Sinds zijn pensionering is Pierre Rhoen nauwer betrokken bij de Zeister 'Stichting De Zilver-Kamer', waarvan hij al secretaris is vanaf de oprichting in 2005. De Zilver-Kamer houdt de herinnering aan de zilverindustrie in Zeist levend en verzorgt lezingen, publicaties en reizende exposities over zilveren voorwerpen die in Zeist gemaakt zijn.

Een van de doelstellingen van Stichting De Zilver-Kamer is de vorming van een collectie. De collectie van de Stichting werd enkele jaren geleden verrijkt met verschillende tinnen voorwerpen afkomstig van de Gerofabriek. Hiermee was de nieuwsgierigheid voor de tinindustrie gewekt. Archief- en literatuuronderzoek en interviews leverden verrassend resultaat op en mondde uit in de publicatie *'Het silver der kleijne luijde. Over de tingieterijen in Zeist vanaf midden achttiende eeuw'*.

Deze uitgave gaat samen met de expositie in het gemeentehuis Zeist over *'Het silver der kleijne luijde'*.

